

**T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ABDULLAH ET-TÂÎ VE
MELÂİKETU'L-CEBELİ'L-AHDAR ADLI ROMANI**

**HALİME AFRA AKSOY
2501160030**

**TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. İBRAHİM ŞABAN**

İSTANBUL- 2020



T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ



YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : HALİME AFRA AKSOY Numarası : 2501160030
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : ARAP DİLİ VE EDEBİYATI Danışmanı : DOÇ.DR İBRAHİM ŞABAN
Tez Savunma Tarihi : 05.02.2020 Saati : 09:00
Tez Başlığı : "ABDULLAH ET-TÂÎ VE MELÂİKETU'L-CEBELİ'L-AHDAR ADLI ROMANI"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / GYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRI ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DOÇ.DR İBRAHİM ŞABAN		Kabul
2-DOÇ.DR KERİM AÇIK		Kabul
3- DOÇ.DR ÖMER İSHAKOĞLU		Kabul

YEDEK JÜRI ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR. MEHMET YAVUZ		
2- DR.ÖĞR. ÜYESİ ALİ BENLİ		

ÖZ

ABDULLAH ET-TÂÎ VE MELÂİKETU'L-CEBELİ'L-AHDAR ADLI ROMANI

Halime Afra Aksoy

Bu çalışmayla, modern dönem edebiyatıyla tanışması sair Arap ülkelerine göre daha geç olan Uman edebiyatının genel hatları ile bu edebiyatın öncü isimlerinden Abdullah et-Tâî'nin ele alınması ve *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar (Ahdar Dağı'nın Melekleri)* adlı romanının incelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu bağlamda ilk bölümde; Uman edebiyatında yaşanan gelişmelerin arka planının daha kapsamlı şekilde anlaşılabilmesine zemin hazırlamak adına ülke tarihi, özellikle de 15. yy'daki Portekiz ve 19. yy'ın başlarında başlayan ve ortalarında güçlü şekilde hissedilen İngiliz sömürgesi ile 1970 sonrası bağımsızlık dönemleri ele alınmıştır.

İkinci bölümde; Uman'da klasik dönemde edebiyatta yaşanan gelişmeler, bu dönemde etkili olan isimler ve eserler ile modern edebiyatın doğuşu, bu sürecin etkin faktörleri ve öne çıkan isimler incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca modern Uman edebiyatında öne çıkan temalar ve bu temaların zaman içindeki değişimi açıklanmaya çalışılmıştır.

Son bölümde ise modern Uman edebiyatının öncü isimlerinden Abdullah et-Tâî'nin hayatı, eserleri, edebi kişiliği ve bu dönemde etkili olan kişi ve olaylar incelenmiştir. Buna müteakiben de çalışmanın ana eksenini oluşturan *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar* isimli roman; eseri oluşturan yapısal ve teknik unsurlar çerçevesinde klasik usulde tahlil edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Uman, Modern, Edebiyat, Abdullah, et-Tâî, Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar.

ABSTRACT

ABDULLAH AL-TĀĪ and HIS NOVEL “MALĀIKAH AL-JABAL AL-AKHDĀR”

Halime Afra Aksoy

The aim of this study is to examine the general outlines of Omani literature, to which modern literature was introduced at a later stage compared to other Arab countries, and in particular to examine Abdullah al-Tāī, one of the pioneers of this genre, and his novel *Malāikah al-Jabal al-Akhdār* (The Angels of The Green Mountain).

In this context, in order to facilitate a better appreciation of the background of the developments that occurred in Omani literature, the first part deals with the history of the country, especially that of the era of Portuguese colonization in the 15th century and of the era of British colonization, which began in the early 19th century and was most strongly felt in the middle thereof. It also delves into the post-1970 period of independence.

The second part examines the developments in classical literature in Oman, the figures and works that were influential in this period, the emergence of modern literature and the factors and prominent figures behind this process. This part also tries to explain the prominent themes in modern Omani literature and the changes these themes have undergone over time.

In the last part, the life, works and literary personality of Abdullah al-Tāī, one of the leading figures of modern Omani literature, as well as the people and events that had an impact on this period, are examined. And subsequently, al-Tāī's novel *Malāikah al-Jabal al-Akhdār*, which constitutes the main axis of this study, is analyzed in the classical manner in the context of the structural and technical elements that make up the work in question.

KeyWords: Oman, Modern, Literature, Abdullah, al-Tāī, Malāīkah al-Jabal al-Akhdār.



ÖNSÖZ

Bilinen tarihi milattan önce üç binlere kadar uzanan Uman, milattan sonra Farıların daha sonra da bölgeye göç eden Arapların etkisi altında kalmıştır. Hz. Peygamber zamanında İşlam dininin yayılmaya başladığı ölkede dört halife döneminin ardından Emevî ve Abbasî dönemlerinin hâkimiyet çalkantılarına tanık olmuştur. Kirmanlı Selçukluları, Nebhânîler gibi çeşitli devletlerin hâkimiyeti altına giren Uman'da bazı dönemlerde Batı ölkeleri de nüfuzlarını kurmaya çalışmıştır. 16. yy'ın başlarından 17. yy'ın sonlarına kadar Portekiz istilasına tanık olunan Uman'da 19. yy. başlarında bölgedeki şeyhlikler arasında yaşanan anlaşmazlıklara hakemlik iddiasıyla gelen İngilizlerin hegemonyası, ilerleyen zamanda hissedilir şekilde artmıştır. İngilizler, Maskat'ın da içinde yer aldığı sahil şeridindeki şeyhliklerle çeşitli anlaşmalar imzalamaya başlamıştır.

Anlaşmalar, imza atan emirliklere; topraklarının bir kısmını İngiltere hariç kimseye tahsis etmemeyi, dış ilişkilerini İngiltere'nin gözetiminde devam ettirmeyi dayatmaktadır. Bölgede petrolün bulunmasıyla birlikte tırmanan gerilim ve Uman'da imam ve sultan yönetimi arasındaki ihtilaflar adeta ölkeyi yenilenen dünya düzeni karşısında dirençli bir tutum takınmaya zorlamıştır. Bu dönem Uman'da Sultan Kâbus bin Said'in 1970'te yönetime gelmesiyle sonlanmış ve ölkede yenilikler döneminin kapısı aralanmıştır.

Böylesi bir dar boğazdan geçen Uman, 1970'e kadar sanayi, ekonomi, eğitim, kültür ve edebiyat alanlarında ölkede halkı için yetersiz kalmıştır. Umanlılar hem maişetlerini kazanmak ve daha iyi şartlarda bir hayat idâme ettirmek hem de kültürel anlamda kendilerini besleyebilmek adına diğer Arap ölkelerine gitmek zorunda kalmışlar; ancak 1970'ten sonra ölkede şafak söküp gün ışığının belirmesiyle ölkelerine dönmeye ve başta edebiyat olmak üzere edindikleri birikimlerini Uman için kullanmaya başlamışlardır. Böylece 20. yy'ın başlarında ölkede dışında doğan Uman modern edebiyatı, 1970'lerden itibaren ölkede içerisinde gelişme imkânı bulmuş ve günümüze kadar hızla mesafe kat etmiştir. Öyle ki; Umanlı bazı yazarların eserleri, uluslararası prestij sahibi ödüllere layık görölmüştür.

Ancak modern Uman edebiyatıyla ilgili gerek ülkemizde gerek Arap dünyasında çok fazla çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu amaçla çalışmamızı, modern Uman edebiyatıyla ilgili genel bir kanı oluşturacak şekilde bu dönemde yer alan bir isim ve romanının incelenmesiyle sınırlamayı tercih ettik.

Bu bağlamda, modern Uman edebiyatının öncüsü olması hasebiyle; gazeteci edip ve Uman devletinde bir dönem Enformasyon Bakanlığı görevini de yürüten Abdullah et-Tâî'yi ve ülkenin ilk romanları arasında yer alan *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar* adlı romanını tez konumuz olarak belirledik.

Tez konusu çerçevesinde ilk bölümde; ülke edebiyatında büyük bir etkiye sahip Uman tarihine, ikinci bölümde; genel hatlarıyla Uman edebiyatına ve son bölümde ise; yazar Tâî ile romanının tahliline yer verilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında her türlü desteğiyle bana cesaret veren, değerli vakitlerini ayıran kıymetli danışman hocam Doç. Dr. İbrahim ŞABAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Metnin incelenmesinde her türlü şükran ve takdire lâyık yardımlarını gördüğüm Türk Dili ve Edebiyatı hocası Dursun Topaloğlu'na da müteşekkirim.

Halime Afra Aksoy
İstanbul, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

UMAN TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

1.1. İslam'dan Önceki Dönem	4
1.2. Sadru'l-İslam Dönemi	5
1.3. Emeviler Dönemi	7
1.4. Abbasiler Dönemi	8
1.5. Kirman Selçukluları Dönemi	10
1.6. Nebhanîler Dönemi	11
1.7. Portekiz İstilas Dönemi	12
1.8. Ya'rûbîler Dönemi	17
1.9. Bû Said Hanedanı Dönemi	20
1.10. İngilizlerin Bölgedeki Nüfuzu	23
1.11. Bağımsızlık Dönemi	25

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL HATLARIYLA UMAN EDEBİYATI

2.1. Klasik Uman Edebiyatına Genel Bir Bakış	29
2.1.1. Önde Gelen Edebî Şahsiyetler	31
2.1.1.1 Halil Bin Ahmed	31
2.1.1.2. İbn Dureyd	32
2.1.1.3. es-Sitalî	34
2.2. Modern Uman Edebiyatına Genel Bir Bakış	37
2.2.1. Modern Edebiyatın Yayılmasında Etkin Olan Faktörler	37
2.2.2. Modern Uman Edebiyatında Şiir	40
2.2.3. Modern Uman Edebiyatında Roman ve Hikâye	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABDULLAH ET-TÂÎ VE MELÂ'İKETU'L-CEBELİ'L-AHDAR İSİMLİ ROMANIN TAHLİLİ

3.1. Abdullah Et-Tâî'nin Hayatı	54
3. 2. Edebî Kişiliği	66
3. 3. Eserleri	76
3.3.1. Şiir	77
3. 3.2. Roman	79
3. 3.3. Kısa Hikâye	80
3. 3.4. Makaleler	81
3. 3.5. Tiyatro	83
3.4.Melâ'iketu'l-Cebeli'l-Ahdar Adlı Roman	84
3.4.1. Özet	86
3.4.2. Eseri Oluşturan Yapısal Unsurlar	92

3.4.2.1. Anlatıcı	92
3.4.2.2. Bakış Açısı	95
3.4.2.3. Vak'a-Olay Örgüsü	98
3.4.2.4. Şahıslar	101
3.4.2.4.1. Tarihi Olmayan Şahıslar	103
3.4.2.4.1.1. Vidad	103
3.4.2.4.1.2. Hâlid	106
3.4.2.4.1.3. Fadıl	110
3.4.2.4.1.4. Şerife İle Zehran	111
3.4.2.4.1.5. Fâik	113
3.4.2.4.1.6. Abdullah El Karmuşî	114
3.4.2.4.1.7. Maria Hirst	115
3.4.2.4.2. Tarihi Şahıslar:	117
3.4.2.4.2.1. Cemal Abdunnâsır:	117
3.4.2.4.2.2. Bismarck (Otto Von Bismarck) & Camillo Benso:	118
3.4.2.4.2.3. Nuri es-Said Paşa	119
3.4.2.4.2.4. Gâlib b. Ali El-Hunaî:	120
3.4.2.4.2.5. Salih b. İsa El-Harisî:	121
3.4.2.4.3. Kadın Karakterlerin Ön Planda Oluşu:	124
3.4.2.5. Zaman	126
3.4.2.6. Mekân:	128
3.4.2.7. Dil ve Üslup:	132
3.4.3. Eseri Oluşturan Teknik Unsurlar:	134
3.4.3.1. Anlatım-Gösterme Tekniği:	135

3.4.3.2. Tasvir Tekniği:	138
3.4.3.3. Mektup Tekniği:	139
3.4.3.4. Özetleme Tekniği:	141
3.4.3.5. Geriye Dönüş Tekniği:	142
3.4.3.6. Montaj Tekniği:	143
3.4.3.7. Diyalog Tekniği:	146
3.4.3.8. İç Monolog Tekniği:	147
SONUÇ	149
KAYNAKÇA	152

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu çalışmada kullanılan transkripsiyon sistemi aşağıdaki gibidir:

آ، ا	: â	أ، ئ، و، ع	: ’
ي	: î	ع	: ‘
و	: û		

1. ع harfi ile başlayan özel isim ve yer isimlerinde ‘işareti konmamıştır, ancak eser isimlerinde konmuştur. Abbâs, Akkâd, Ayn Şems ve Mâzâ ‘Allemetni’l-Hayât ve ‘Avdetü’r-Rûh gibi.

2. Sonu med harfiyle biten kelime ya da harften sonra kullanılan harf-i tariflerde geçiş yapılması durumunda, okunuş kuralları esas alınmıştır. Fi’t-Tufûle ve Mâzâ ‘Allemetni’l-Hayât gibi.

3. Şemsi ve kameri harfler okunduğu gibi gösterilmiştir. es-Sa’dâvî, el-Akkâd gibi.

4. Abd kelimesiyle terkip oluşturan özel isimler bitişik yazılmıştır. Abduddâyim ve Abdulmuhsin gibi.

5. İçinde harf-i tarif bulunan özel isim ya da soy isimler, tek başına kullanıldığında harf-i tarif kaldırılmış, ad-soyad şeklinde kullanıldığında yazılmıştır. Abdullah et-Tâî ve Tâî, Abbâs Mahmûd el-Akkâd ve Akkâd gibi. Ancak alıntı yapıldığı durumlarda bu kurala riayet edilmemiştir.

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	: Aynı eser/yer
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.y.	: Aynı yer
bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı
byt.	: Beyit
C, c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
ö.	: Ölüm tarihi
d.	: Doğum tarihi
m.	: Milâdî tarih
h.	: Hicrî tarih
s.	: Sayfa
s.y.	: Sayfa numarası yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
t.y.	: Yayın tarihi yok
v.d.	: ve diğerleri
y.y.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

Arap Yarımadası'nın güneydoğusunda yer alan Uman, stratejik ticaret yolları üzerinde bulunması hasebiyle uluslararası düzeyde önemli bir coğrafi konuma sahiptir. Ülkenin, bu coğrafi konumu dolayısıyla Batı ülkeleri başta olmak üzere dış müdahalelere ve bölgede 1970'lere kadar süren sancılı iktidar oluşumlarına tanıklık etmiştir.

Kendi içinde yaşadığı çatışmaların yanı sıra Portekiz ve İngiliz istilaları da ülke ekonomisini ve kalkınma sürecini derinden etkilemiş, sadece Batı ülkelerinde değil Körfez dışındaki Arap coğrafyasında yaşanan gelişmeleri de geriden takip etmesine yol açmıştır. Tabiatıyla bu hal edebiyat dünyasına da sirayet ederek etkisini göstermiş ve modern edebiyatın diğer Arap ülkelerine göre daha geç bir dönemde ortaya çıkmasına neden olmuştur. Modern Uman edebiyatına şekil veren ilk isimler dâhi ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, siyasi ve kültürel şartlar dolayısıyla edebî alandaki ilk eserlerini diğer Arap ülkelerinde vermek zorunda kalmışlardır. Entelektüel zihnin gurbette oluşmasına neden olan bu durum, Uman'ın yenilikleri gecikmeli de olsa takip edebilmesine olanak sağlamıştır.

Öyle ki; Uman'da Sultan Kâbus b. Said'in 1970'te iktidara gelmesi ve akabinde eğitim başta olmak üzere kalkınma faaliyetlerinin pek çok alanda başlamasıyla ülke dışındaki Umanlı yazar ve şairler vatanlarına dönmüş; yurt dışında kaldıkları sürede edindikleri müktesebatlarını, modern Uman edebiyatının kısa süre ciddi mesafeler kat etmesi için ülkelerine aktarmışlardır.

Yazar ve şairlerin bu çabaları meyvesini kısa sürede vermiş; yakın dönemde Umanlı bazı yazarların eserleri, uluslararası ödüllere layık görülmüştür.

Uman edebiyatındaki bu kayda değer gelişmelere rağmen ülkemizde bu alanı konu edinen çok fazla akademik çalışmaya rastlanmamaktadır. Yapılan çalışmalar

ise Uman'ı sosyal, ekonomik ve siyasi açıdan incelemekle sınırlı kalmıştır.¹ Bu da bizi Uman Arap edebiyatıyla ilgili bir çalışma yapmaya sevk etmiştir.

Ancak Uman edebiyatı çok geniş bir alanı kapsadığından tez konusu, modern Uman edebiyatının öncüsü kabul edilen Abdullah et-Tâî ve *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar* romanıyla sınırlandırılmıştır. Böylece Abdullah Tâî ve *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar* adlı romanı özelinde, dönemin modern Uman edebiyatına ışık tutulması amaçlanmıştır.

Uman edebiyatının oluşumunu ve etkilerini anlayabilmenin hedeflendiği bu çalışmada, Tâî'nin hangi tema ve konuları işlediği, okuyucuya hangi mesajları vermek istediği, nasıl bir üslup kullandığı, dönemin meselelerine ne derece değindiği vb. sorulara cevap aramaya çalıştık.

Edebiyatın, toplumun aynası olmasının yanı sıra bizatihi toplumu etkileyen faktörlerin başında geldiği düşünüldüğünde bu çalışma, Uman toplumuna, düşünce yapısına ve bu toplumun hangi değerler üzerinde yetiştiğine ilişkin bizlere fikir vermesi açısından önemlidir.

Bu çalışmada tarama yöntemi uygulanarak gerekli olan veriler toplanmış, analiz edilmiş ve elde edilen veriler çerçevesinde tezimiz üç bölüme ayrılarak ele alınmıştır.

Bu nedenle birinci bölümde; ülke tarihinin Uman edebiyatında etkin bir rolü olması hasebiyle diğer bölümlere zemin hazırlamak adına ülke tarihi ve bu süreçte öne çıkan olaylar ele alınmıştır.

¹ Bu alanda yapılmış bazı çalışmalar için bkz: Orhan Ateş, "Günümüz Uman İbâdiyyesi", **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi**, Bursa, 2007; Emin Akseki, "Oman's foreign policy between, 1970-2008", **Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans**, 2010; Hatice Cengiz, "Uman'da Sultan Kâbus Döneminde Mezhepler Arası Bir Arada Yaşama Örneği", **İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2017; Ramazan Akarçeşme, "Tarihi Süreç İçerisinde Uman ve Türkiye ile Ekonomik İlişkileri", **Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2018; Gökhan Açikel, "Uman'da Sosyoekonomik Değişim: Sultan Kabus Dönemi (1970-2017)", **Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2018.

İkinci bölümde ise, günümüz Uman toplumunun gelişim sürecini yansıtan edebî alandaki faaliyetler; önce klasik dönem daha sonra da modern dönem şeklinde incelenmiştir. Uman edebiyatında öne çıkan isimler, eserleri ve bu eserlerde işlenmeye çalışılan temalara değinilmiştir. Böylece ilk dönemlerden bu günlere kadar uzanan süreçte Uman edebiyatının kat ettiği mesafeye ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Son bölüm olan üçüncü bölümde de gerek faaliyetleri gerek eserleriyle modern Uman edebiyatına şekil veren isimlerden olan Abdullah et-Tâî ve tarihî romanı *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar* tahlil edilmiş, Tâî'nin perspektifinden Uman edebiyatına bakılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda, *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar* adlı romanı incelerken klasik üsluptan yararlanılmıştır. Umanlı yazarın okuyucuya aktarmak istedikleri irdelenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

UMAN TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

Arap yarımadasının güneydoğusunda yer alan; kuzey, doğu ve güneydoğusundan Uman Körfezi ve Hint Okyanusu ile sınırlanmış bir Körfez ülkesi olan Uman'ın kara sınırındaki komşuları ise; Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Yemen'dir.

Uman, Uzakdoğu ve Doğu Afrika ile yapılan deniz ticaretinde kavşak noktası olması hasebiyle jeopolitik bir önemi haizdir. Bu nedenle tarih boyunca güç ve iktidar dalgalanmalara tanıklık eden Uman'ın geçmişinin antik çağlara kadar dayandığı naklediliyor. Antik kaynaklarda ülke "Umana" ve "Magan" adlarıyla zikrediliyor. Arkeolojik verilere göre ise yerleşim tarihi milâttan önce 3000'li yıllara kadar uzanıyor.¹

Uman isminin nereden geldiğine ilişkin farklı rivayetler bulunmaktadır. Ülkenin telaffuzu, ülkemizdeki yaygın kullanımın olan Umman'ın aksine Uman'dır. Çalışmamızda ülkenin adının telaffuzunu yani Uman'ı kullanacağız.² Uman'ın isminin bölgeye gelen ilk Arap yerleşimci olduğu rivayet edilen Umân b. Kahtân'dan kaynaklandığı nakledilirken,³ bu ismin bölgedeki bir vadiden geldiği de ifade edilmektedir.

Uman'ın Araplardan önce Farslıların hâkimiyeti altında olduğu devirde ise "Mezun" adıyla anıldığı naklediliyor.⁴

1.1. İslam'dan Önceki Dönem

Bölgenin siyasî münasebetlerine dair ilk veriler Mısır'la ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir. Sümerlerle Uman arasında ticarî ilişkilerin varlığı tarih kitaplarında aktarılmaktadır. Romalı yazarlar Uman'ın zenginliklerinden

¹ Mustafa L. Bilge, "Uman", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2012/ C.42, s. 140-144.

² **A.g.e.** 140.

³ İmam Nureddin Abdullah b. Hamid es-Sâlimi, **Tuhfetü'l A'yan bi Sireti Ehl-i Uman**, Kahire, 1931, C:1, s.4.

⁴ **A.e.**, s.5.

bahsederken Uman'ın bu zenginliğinin Himyerîler döneminde başladığı bilinmektedir.⁵

Milâttan sonra 1. yüzyıldan itibaren Fars nüfuzu altına girdiği bilinen Uman'a Araplar, bu yüzyılın sonlarında göç etmeye başlamıştır. Tarihî kayıtlara göre Araplardan bölgeye ilk yerleşenler Mâlik b. Fehm liderliğinde Yemen'den gelen Ezd kabilesi mensupları olduğu bilinmektedir.⁶

Malik b. Fehm'den sonra bölgeye Ezd'den başka kabileler de gelmiştir. Malik'ten sonra ilk gelen kişinin Ömer b. Amr b. Âmir ve iki oğlu; El-Esved ile El-Hacer olduğu nakledilir. Ayrıca Uman'da El-Esved ile El-Hacer'den pek çok kabilenin sadır olduğu aktarılmaktadır. Bölgede Uman isminin yayılması, Ezd kabilesinin varlığının hissedilmesiyle eş zamanlıdır.⁷

1.2. Sadru'l-İslâm Dönemi

H. Peygamber zamanında H.8 (630) yıllarında bölgeye İslâm'a davet için gönderilen ve Peygamberin mektubunu taşıyan Ebû Zeyd el-Ensârî ve Amr b. Âs'ın bölge hâkimi Abd ve Ceyfer b. Cülendâ kardeşler tarafından iyi karşılanmasıyla İslâmiyet Uman'da yayılmaya başlamıştır.

Söz konusu mektubun yaklaşık 1390 yıl sonra ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Ortaya çıkan bu mektubun Türkçe metninde şu ifadeler yer almaktadır:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Rasulullah Muhammed'den Cumanda'nın iki oğlu Ceyfer ve Abd'a; Hidayet yoluna girene selam olsun, Her ikinize de İslam'a davet için sesleniyorum. İslam'a giriniz selamet bulasınız. Zira ben bütün insanlık (âlemi) için gönderilmiş bir Allah elçisiyim, bütün canlı yaratıklar için bir nezirim. Böylece Allah'ın sözü inanmayanlar üzerine gerçekleşmiş olacak. Şayet siz ikiniz birden İslam'a geçecek olursanız, ben ikinizi de (hükümdarlık) vazifeniz başında tutacağım. Her ikiniz de (İslam'a girmeyi) reddedecek olursanız hükümdarlığınız (elinizden) alınacaktır, sonunda

⁵ Bilge, "Uman", s.140-144.

⁶ Sâlimi, **a.g.e.** s.15.

⁷ **A.e.**, s.22-23.

atlı askerlerim ülkenizin her noktasında karargâh kuracaklar ve Nebîlik sıfatım en nihayet hükümdarlık topraklarınız üzerinde muzaffer olacaktır."⁸

Hız. Peygamberin vefatından sonra başka bölgelerde olduğu gibi kahir ekseriyeti Ezd kabilesinden⁹ olan Uman'da da irtidat hareketleri baş göstermiştir. Zü't-Taç ünvanlı Ezd kabilesine mensup Lakid b. Malik, isyan ederek ortaya çıkmıştır. Lakid ile Cülenda arasında cahiliye devrinde de bir rekabet söz konusudur. Lakid, peygamberlik iddiasında bulunanlara benzer iddialarla ortaya atılmış, amacı ise Uman'ın idaresini ele alarak kısa zamanda Uman'a hâkim olmaktır.¹⁰

Culenda'nın oğulları Abd ile Ceyfer dağa sığınarak, müşkül durumu Hız. Ebubekir'e haber vermişlerdir. Hız. Ebubekir, Himyerlilerden Huzeyfe b. Mıhsan ve Ezd kabilesinden Arfece el-Bariki'yi göndermiştir. Ayrıca İkrime b. Ebu Cehil'e de haber göndererek beraberindeki kuvvetlerle Uman ve Mehre'de irtidat edenlere karşı hareket etmesi talimatını vermiştir. İki ordu Deba denilen bir mevkide karşılaşmış, zorlu geçen savaş müşriklerin ağır mağlubiyeti ile sonuçlanmıştır.¹¹

Hız. Peygamber'den sonra halife olarak Müslümanların başına geçen Hız. Ebubekir, Huzeyfe b. Mıhsan'ı Uman'a vali tayin etmiştir. Huzeyfe, halife vefat ettiğinde de bölgede valilik görevine devam ederken İkrime ise Yemen'e gönderilmiştir.¹²

Hız. Osman'dan sonra yaşanan hilafet mücadelesinde Umanlıların, Hız. Ali'nin karşısında yer aldığı ifade edilir. Rivayetlere göre Nehrevan Savaşı'ndan sağ çıkan iki Harici Uman'a gitmiş ve yaydıkları görüşlerin ardından bölge halkı İbadiliği¹³ benimsemiştir.¹⁴

⁸ Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, İrfan Yayıncılık ve Ticaret, İstanbul, 2003, C. 1, s. 416-420.

⁹ Ahmed b. Yahya el-Belazuri, **Futûhu'l-Buldan**, Daru'l-Mektebeti'l-Hilal, Beyrut, 1988, s.83.

¹⁰ Ali İbnü'l Esir, **el-Kamil fi't-Tarih, (İslam Tarihi)**, çev. M. Beşir Eryarsoy, Bahar Yayınları, İstanbul, 1985, C:2, s. 343.

¹¹ **A.e.**, s. 34.

¹² Belazuri, **a.g.e.** s.84.

¹³ İbadiyye, Harici fırkalarından biri olarak kabul ediliyor. Abdullah b. İbad taraftarlarıdır. Diğer fırkalarına göre muhaliflerine karşı daha müsamahakârdır. İbadiyye dışından Müslümanlarla evlenmeyi ve mirası sahih kabul ederler. Onlara göre Müslümanların ülkesi "dar-ı tevhid"dir. Fakat sultanın oturduğu yer "dar-ı bağı"dir. Muhaliflerin şahadetlerini kabul ederler. Kulların

1.3. Emeviler Dönemi

İslâm'ın ilk döneminde özellikle Ezd kabilesi mensupları Uman'ın idaresinde söz sahibi idiler. Ezd kabilesinin gücünü kaybetmesiyle birlikte Emevî yönetimine karşı muhalefet hareketleri başlamıştır. Emevî hilafetinin kurucusu Muaviye b. Ebu Süfyan döneminin Basra Valisi Ziyad b. Ebih, Uman bölgesini kendi valiliğine bağlamıştır. Böylece Uman, Irak genel valisinin belirlediği valiler tarafından yönetilmeye başlamıştır.

Emevîler Uman'da uzun müddet tam anlamıyla bir hâkimiyet kuramamıştır. Halife Abdülmelik b. Mervân devrinde Benî Cülendâ'ya mensup Saîd ve Süleyman b. Abbâd, Emevîler'e karşı direnmiş ve güçlkle itaat altına alınmışlardır (75/694). Daha sonra Abdülmelik b. Mervân ve Abdullah b. Zübeyr arasında yaşanan iç savaş sırasında ayrıca Uman bölgesinin merkezden uzak konumu sebebiyle Umanlılar bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Ancak bu durum, Irak'ın yeni valisinin politikasını tehdit etmektedir. Haccâc b. Yûsuf es-Sekâfî de bunu düzeltmek için bölgeye seferler düzenlemek zorunda kalmıştır. Bölge m. 705 yılında Haccâc b. Yûsuf es-Sekâfî tarafından Emevîler'e bağlanmıştır.¹⁵ Bununla birlikte h. 2. (m.8.) yy'den itibaren İbâdîlik, Basra'dan gönderilen Dâîler tarafından yayılmaya devam etmiştir.¹⁶

fiilleri Allah'ın mahlûku, kulların da mecazen değil gerçek olarak müktesipleridir. İmamlarını "Emiru'l-mûminin" diye isimlendirmezler. "Muhacirun" ismini de kullanmazlar. Davet etmeden muhalifleriyle savaşı caiz görmezler. Uman ve Kuzey Afrika taraflarında ikamet eden İbadiyye'ye mensup bir grup dışında Harici kalmamıştır. Uman çevresindeki İbadiyye mensupları da kendilerine Harici denmesini istemezler. Uman'daki İbaziler, Hz. Ali'ye karşı çıkan Haricilerle bir ilgilerinin olmadığını belirterek, Abdülmelik b. Mervan ile mücadele eden Abdullah b. İbad'a bağlı olduklarını söylerler. Kendilerinin İslam'ın asli varisleri olduklarını kabul ederler. Bkz. Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Çağ Yayınları, İstanbul, 1986, C.2, s.536.

¹⁴ A.y.

¹⁵ Ramazan Hurç, "Hz. Ebubekir Döneminde Bağımsızlık Hareketleri (İrtidat ve İrtica)", **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Elazığ, Sayı: 3, 1998.

¹⁶ Bilge, "Uman", s.140-144; Yunus Akyürek, "Emevîler Dönemi Fetih Politikası ve Mâverâünnehir'in Fethi", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 22, Sayı: 1, 2013, s. 85-115.

1.4. Abbasiler Dönemi

İlk Abbasi halifesi Ebü'l-Abbas es-Seffâh m.751'de Uman bölgesini ele geçirip hâkimiyetini sağlamış olsa da halkın İbadiyye'ye olan bağlılığı devam etmiştir.

Ebü'l-Abbas devrinde (m.750-754) Uman'a önce Cünâh b. Ubâde, sonra da onun oğlu Muhammed b. Cünâh vali olarak tayin edilmiştir. Ancak Uman İbâdîleri, valiler kendilerine oldukça yumuşak davranmasına rağmen Seffâh'a biata yanaşmamış; istiklâllerini ilân için teşebbüse geçmiş ve aralarında en âdil ve en faziletli olarak tanınan Cülendâ b. Mes'ûd'u imamlığa seçmişlerdir. (h.132/m.750).

Seffâh, Uman bölgesindeki Hâricîler'in itaat altına alınmaları için Hâzim b. Huzeyme kumandasında bir kuvvet göndermiştir. Deniz yoluyla Uman sahillerine kadar kaçan Hariciler, Cülenda tarafından Uman'a girmelerine izin verilmemiş ve öldürülmüşlerdir. Hâzim, Uman'a geldiğinde karşısında İbâdîler'den başka itaat altına alınacak kimse kalmamıştır. İbâdîler Seffâh'a itaat ve biatı reddedince şiddetli bir savaş başlamıştır. Hâzim, İbâdîler'in direnişlerini kırmak için ahşap evlerde oturmakta olan Umanlıların evlerini ateşe vermiştir. Bu durum karşısında kadınlarını ve çocuklarını kurtarmak için savaş düzenini bozan Uman İbâdîlerinin üzerine hücum eden Hâzim, h.134 (m. 751) yılında savaşı kazanmıştır. İbâdî kaynaklarına göre Uman imamlarının adalet, ihsan, sıdk, basîret, mârifet, vera', zühd ve fazilet bakımından en üstünü olan Cülendâ'nın ölümünden sonra Uman İbâdîliği yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.¹⁷

Haricîler ile Abbasiler arasında çekişme devam etmiştir. Abbasi halifelerinden Ebu Cafer el-Mansur (ö. 158/775) zamanında Musul yakınlarında ayaklanma başlatan Harici akımına mensup Hassan b. Mücalid, isyanı bastırmak için gelen Musul valisi Sakr b. Necde'nin ordusu karşısında galibiyet kazanmıştır. Hassan, buradan Rakka'ya oradan da deniz yoluyla Sind'e ulaşmıştır. Bu arada Hassan, Uman Hâricîler'i ile birleşip Uman'a yerleşmek istemiş fakat Umanlılar

¹⁷ Ethem Ruhi Fığlalı, "Cülenda b. Mes'ud", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1993, C. 8, s.107-108.

bunu kabul etmemiştir. Uman, bu dönemde de Haricilerin İbadiyye kolunun etkisi altında idi.

Halîfe Mansur, hilafeti boyunca ise asabiyet neticesinde ortaya çıkan kabileler arasındaki çatışmalarda, taraflardan birini desteklemek suretiyle devlete yönelik çok güçlü hareketlerin oluşmasına engellemeyi hedefleyen bir politika izlemiştir. Hassan b. Mücalid'in birleşme talebine Uman Hâricîlerinin olumlu cevap vermemesi de Mansur'un bu politikasının neticesi olduğu aktarılır.

Fakat Abbâsîler de Uman'da tam hâkimiyet kuramamış; zaman zaman kesintiye uğramakla birlikte bölge İbâdî imamları tarafından yönetilmeye devam etmiştir.

İbadi imamlarının varlığının her daim hissedildiği bölgede m.794 yılında Uman'ın Nizvâ vilayetinde toplanan şûrada imam seçilen Ezd kabilesine mensup Muhammed b. Abdullah b. Affan bölgede ikinci İbâdî imamlığını kurmuştur. Özellikle Basra'dan gelen seçkin kişiler sayesinde Uman, İbâdîliğin en önemli merkezi olmuştur. Yaklaşık bir asır sonra Abbâsîler'e bağlı Bahreyn Valisi Muhammed b. Nûr, Nizvâ'yı denetim altına almıştır. Bu hâkimiyet, m.932'de Ebu'l-Kâsım Saîd b. Abdullah'ın imam seçilmesine kadar devam etmiştir.¹⁸

Abbasilerin m.9. yy'ın sonlarından itibaren yavaş yavaş zayıflaması ve toprak kaybetmeye başlamasıyla, halifelerin diğer bölgeler gibi Uman'daki hâkimiyeti de güç kaybetmeye başlamıştır. Bahreyn Karmati Devleti'nin en güçlü lideri olarak anılan Ebu Said el-Cennabi, m.930'da Uman'ı, Yemâme ile birlikte Bahreyn'e bağlamıştır. Bundan yaklaşık 15 yıl sonra yeniden Abbâsîlerin hâkimiyeti altına girse de Uman, imamlar tarafından yönetilmiştir.¹⁹

¹⁸ Bilge, "Uman", s.140-144.

¹⁹ Yusuf Ötenkaya, "Sünni Politik Tarih Yazımında Karmatî İsmâîlîlerinin Heterodoksluğu", **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2018/2, C. 17, Sayı: 34, s. 619-648; Bilge, "Uman", s.140-144; Sabri Hizmetli, "Karmatiler", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İslam Araştırmaları Merkezi, 2001, İstanbul, C. 24, s.510-514.

1.5. Kirman Selçukluları Dönemi

Uman, bundan sonra bir dönem Buveyhîlerin kontrolü altında kalmıştır. Selçuklu ailesinden Çağrı Bey'in büyük oğlu Kavurd, evvel emir Kirman'da hakimiyeti sağlamış, (m.1048) daha sonra da Fars eyaleti ve Uman bölgesinin ilhakıyla Kirman Selçukluları topraklarını oluşturmuştur.

Kara Arslan Kavurd, Buveyhîlerin elindeki Uman'a Selçuklu tarihinin ilk deniz aşırı seferini gerçekleştirerek sahip olmuştur.²⁰

Öyle ki Melik Kavurd, Kirman'a sahip olduğu sırada, Arabistan yarımadasının doğu ucu Uman, Buveyhîlerin hâkimiyeti altında bulunuyordu. Kavurd, dikkatini Uman'a çevirmiş, Hürmüz emiri Bedr İsa Caşu'nun sağladığı gemilerle Uman sahillerine doğru yelken açmıştır. Böylece Kavurd, idaresindeki gemilerle Selçuklu tarihindeki ilk deniz aşırı seferini gerçekleştirmiştir. Ve neticede Kavurd, Uman'a da hâkim olmuştur.²¹

Kirman meliklerinden Turhan-şah döneminde ise Uman'da halk isyan başlatmıştır. Ancak bu isyan bastırılarak Uman'da tekrar Selçuklu hâkimiyeti sağlanmıştır.²² M.12. yy'ın ilk yıllarında Kirman Selçuklularının başına Arslan Şah geçmiştir. Bir önceki melik İran-şah'ın kötü yönetimi ve daha sonraki taht değişikliğinden Uman halkı yararlanmaya çalışmıştır. Muhtemelen Arslan-şah'ın tahta çıkışının ilk günlerinde, Emir Ebu Sa'd Muhammed adlı şahıs Uman'ın yarısına hâkim olsa da Arslan-şah Uman'ı tekrar idaresi altına almıştır. Bununla birlikte iç kısımlardaki kabilelerin bir dereceye kadar bağımsızlıklarını korudukları anlaşılmaktadır.

Uman, Kirman Selçuklularından Melik Muhammed ile kardeşi Selçuk-şah arasındaki mücadelenin de tanığı olmuştur. Melik Muhammed m.1142'de tahta çıkmasının ardından Selçuk-şah, Gem-sir bölgesine kaçarak canını kurtarmıştır. Ciruft şehrinde karşı karşıya gelen iki kardeşten mağlup olan Selçuk-şah Uman'a

²⁰ Nesim Yazıcı, **İlk Türk İslam Devletleri Tarihi**, Türk Diyanet Vakfı, Ankara, 2002, s.245.

²¹ İbrahim Kafesoğlu, Hakkı Dursun Yıldız, Erdoğan Merçil, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul Araştırma ve Eğitim Vakfı, İstanbul, 1999, s.124.

²² A.e. s.126.

kaçmıştır. Onun bölgedeki varlığıyla Kirman şahlarının Uman'daki mevcudiyeti sonlanmıştır.²³

1.6. Nebhânîler Dönemi

M.8. yy'ın ortalarında Bağdat'ın kurulmasından itibaren Uman da bir ticaret limanı olarak gelişme göstermiştir. Uzakdoğu ve Doğu Afrika ile yapılan deniz ticaretinde Maskat her zaman önemli bir kavşak noktası olmuştur. Ancak zaman zaman tüccarları hedef alan saldırılar ticareti kesintiye uğratmıştır.²⁴

Uman'da “asabiyet” kavramının öne çıktığı m.1154-1624 yılları arasında Nebhânîler olarak isimlendirilen ve imamların aynı aileden ve soydan seçildiği dönem, ülkede belli iç karışıklıklarına sahne olmuştur.²⁵

Umanlı tarihçiler, Benî Nebhan kabilesinin Uman'daki hâkimiyetinin beş asır devam ettiği konusunda hemfikirdir. Nebhânîlerin iki dönemde incelenen hâkimiyet sürecinin ilki “erken dönem” olarak tanımlanıyor. Yaklaşık 400 yıl devam eden bu dönem (m.1154-1500) imamların tayini ile iç ve dış savaflara şahit olduğu kaydediliyor. “Geç dönem” olarak isimlendirilen diğer dönemin ise (m.1500-1624) kabileler arasındaki iktidar çatışmalarına sahne olduğu kaydediliyor. Nebhânîlerin nüfuzunun iç bölgelerde sınırlı kalması ve sahil bölgelerinde otorite boşluğunun oluşmasıyla bazı kabilelerde isyan hareketleri başlamış, akabinde iktidar çatışmaları yaşanmıştır. Bu dönemdeki en önemli hadise ise Portekizlilerin Uman sahil bölgelerini işgal etmesidir.

Tarihçilerin hemfikir olduğu bir konu daha Nebhânîler döneminin zulüm ve zorbalık dönemi olarak rivayet edilmesidir.²⁶

Nebhânîlerin, yaklaşık beş asır hüküm sürdüğü ancak sahil bölgelerinde otoritelerinin oldukça zayıf olan Uman, Kays adasında hüküm süren Benî Kayser'in

²³ A.e. s.127.

²⁴ Mustafa L. Bilge, “Uman”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2012, C:42, s.140-144.

²⁵ Hatice Cengiz, **Uman Sultanlığı**, İHH İnsani Sosyal Araştırmalar Merkezi, İstanbul, 2018, s.5.

²⁶ Salim b. Hamud b. Şamis es-Siyabi, **Uman Abre't-Tarih**, Uman Milli Miras ve Kültür Bakanlığı, Maskat, 1980, C. 3, s.165.

nüfuz alanına girmiştir. M.1230'da Benî Kayser'i ortadan kaldıran Salgurlular²⁷, Portekiz işgaline kadar Uman'ı yönetmişlerdir. M.1507'ye kadar Uman sahil şehirlerini ele geçiren Portekizliler karşısında Memlûk Sultanı Kansu Gavri'nin bölgeye gönderdiği donanma da başarılı olmamıştır.²⁸

1.7. Portekiz İstilas Dönemi

Hint ve Uman denizlerinde asırlardır süregelen ticaret, Avrupalı kâşiflerin iştahını kabartmaktadır. M.15. yy'ın sonlarında Yeni Dünya'nın keşfi ile haritalar yeniden şekillenmeye başlamıştır ve Papa, yeni keşfedilen bu kıtanın paylaşımı için aracılık etmiştir. 1494'te imzalanan İspanya-Portekiz Anlaşması mucibince, Brezilya Portekiz'e, geri kalan bütün Amerika da İspanya'ya kalmıştır. İşte bugünlerde Portekizliler, doğudan Hindistan'a ulaşan bir yol aramaya gayret etmiş, Kolombos'un yeni keşifleri de Portekizlileri bu gayretlerinde teşvik ederek faaliyete geçirmiştir.²⁹

Portekizliler o döneme kadar pek itibar edilmeyen farklı bir seyahat rotası çiziyorlardı. Dönemin Kralı Emanuel tarafından görevlendirilen Vasco da Gama³⁰, 1497'de Atlantik üzerinden ve Güney Afrika kıyılarından Ümit Burnu'nu dolaşarak Mozambik ve oradan Hindistan'a ulaşmıştır. Vasca da Gama'nın böylece Portekiz-Asya İmparatorluğu'nun ilk adımını attığı ifade edilmektedir. Hatta Portekizlilerin en önemli şan ve şöhretinin Hint yolunun keşfiyle başladığı aktarılır.

²⁷ İran'ın Fars bölgesinde hüküm süren Türk-İslâm hânedanı (m.1148-1286) olan Salgurlular, 24 Oğuz boyundan biridir. Salgurluların, ileri görüşlü bir siyaset anlayışı olduğu ifade edilir. Öyle ki Harezmsahların tarih sahnesinden silinmesi Salgurluların Moğolların itaatine girmesine yol açtı. Ancak bu sefer Salgurlular, Basra Körfezi'nden geçen Hindistan-Çin ticaret yoluna hâkim oldular. Salgurluların isabetli görüşleri neticesinde Moğollara itaati kabul etmeleri uzun müddet bölgeyi Moğol taarruzundan uzak tutmuş, onların önünden kaçan ilim adamı ve edebi şahsiyetin sığınağı Salgurlu başkenti Şiraz olmuştu. Bkz: a.g.e. Kafesoğlu, s.151-157.

²⁸ Bilge, "Uman", s.140-144.

²⁹ Sait Talât, **Uman ve Hint Denizleri Hakimiyeti ve Türkler**, Deniz Matbaası, İstanbul, 1934, s.102.

³⁰ Charles Zorgbibe, **Körfez'in Tarihi ve Jeopolitiği**, Çev. Yıldırım Büktel, İstanbul, İletişim Yayınları, Nisan 1992, s.26.

Portekiz Krallığı'nın deniz aşırı seyahatlere teşvik eden faktörler arasında kraliyetteki gelişmeler; asillerin konumu, dinsel örgütlenmeler gibi üst düzey yönetimin oluşturduğu siyasal yapı ve kraliyet gelirlerinin çekiciliği yer almaktadır.³¹

Ancak Portekizlilerin bu seferleri yerini istila girişimlerine bırakmış, Portekizli gemiciler, Hint ve Arap deniz ticaretine hücum ederek sahillere tutunmak istemişlerdir.³² Keşif seferlerinden 10 yıl sonra Alfanso de Albuquerque, Uman'ın karşı sahilindeki Hürmüz'ü almış ve şehrin lideriyle bir bağlılık anlaşması imzalamıştır. Portekizliler böylece Bahreyn ve Maskat'a yerleşmişlerdir.³³

Uman'da Nebhânîlerin kötü yönetimi, Fars ve Kirman'ın Timurlenk tarafından zaptı ve buna müteakip m.15. asırda devam eden karışıklıklar arasında ülke bir takım derebeyi zümresi elinde parçalanmış ve bunların elindeki deniz kuvvetlerinin korsanlığa destek olmasıyla deniz ticareti ziyadesiyle azalmıştır. Bölgede yaşanan kargaşanın, Portekizlilerin Körfez sahillerini istilasını kolaylaştırdığı ifade edilmektedir.³⁴

Uman, m. 16. yy başlarından 17. yy'ın ilk yarısına kadar Portekizlilerin işgaline tanık olmuştur. Ülke tarihinde bu dönem, sömürgeci Avrupalılara karşı gerek içeriden gerek dış desteklerle verilen mücadelenin gölgesinde geçmiştir. Ayrıca bu dönemin Uman tarihinde imamlık kurumunun en zayıf olduğu dönem olduğu aktarılır. İmametın yokluğunda Portekiz işgaline karşı koyacak siyasal ve dinî bir otorite bulunmadığı için saldırılara karşı konulamadığı kaydedilmektedir.³⁵

Vasca da Gama'nın keşif geziyle başlayan Portekiz işgalini, bundan sonraki ilk 10 senede Zanzibar ve civarındaki Mavi ve Pembe adaların Portekizlilerin eline geçmesi izlemiştir. Daha sonra Alfonso önderliğinde m.1507'de Suhar, Sur, Karyat şehirleri işgal edilerek Uman'a ait bütün gemiler yakılmıştır. Bu süreci m.1509'da Doğu Hint sahillerinde Goa Adası'nda ticari bir merkez kurmaları takip

³¹ Salih Özbaran, **Uman'da Kapaşan İmparatorluklar Osmanlı ve Portekiz (Emperyal ve Kutsal, Muhafız ve Mültezim)**, Tarihçi Kitapevi, İstanbul, Ocak 2013, s.102-103.

³² Talât, **a.g.e.**, s.102-131.

³³ Zorğbibe, **a.g.e.**, s.26.

³⁴ Talât, **a.g.e.**, s.90-91.

³⁵ Cengiz, **a.g.e.**, s.5.

etmiştir.1508'deki Portekiz işgali sırasında 10 günden az bir sürede dört Uman şehri yakılıp yıkılmıştır. Sonraki senelerde hız kesmeden devam eden Portekiz saldırıları sonucu Aden Körfezi ele geçirilmiş, akabinde Kızıldeniz Mısır gemilerinin geçişine kapatılmış ve Körfez'in tamamı ile Doğu Afrika sahillerinden Batı Hint sahilleri ve Uman'ın güneyindeki adalara kadar tüm kıyı şeridi kaybedilmiştir.³⁶

Portekiz deniz seferlerinin hedefindeki ülkeler ve mücavir bölgelerin o dönemdeki (16. yy) durumuna bakacak olursak, Mısır, Suriye ve Hicaz, Memluk Sultanlığı'nın hâkimiyeti altında idi. Memlukluların egemenlik alanları, Kızıldeniz'in Afrika sahillerindeki Sevakın ve Nil Nehri üzerinden de Asvan'a kadar uzanıyordu. Portekizlilerin heveslendiği ticaret yolu, Memluk ekonomisini canlı tutan en büyük dinamiklerden biriydi. Kahire'nin canlı ticareti, geleneksel ticaret yolları -baharat yolları- üzerindeki konumunun yanı sıra Mekke ve Medine'ye varan hac kabilelerinden sağlanan gelirler, Memluk devleti ekonomisinin can damarlarını oluşturmaktaydı.

Kızıldeniz'in güneyinde yer alan Yemen ise bir yandan Sana merkezli Şii Zeydi Hanedanlığı'nın egemenliğinde Moha, Zebid, Hudeyde ve Luheyye limanlarına açılırken diğer yandan Taiz ve çevresiyle özellikle Aden liman kentleriyle Hint Okyanusu ve Afrika yönündeki ticaret ağlarına bağlanıyordu.

Batı Afrika'da Etiyopya'nın yüksek kesimlerinde Hristiyan Habeşliler etkinken, Masavva gibi liman kentleriyle Kızıldeniz'e açılan ve iç işlerinde bağımsız yaşayan Müslüman Emirlikler bulunuyordu. Afrika Boynuzu, Müslüman etkisi altındaydı.

Batı Afrika sahilinin güneyine doğru Sevahil boyunca yer alan Kılva, Melindi, Mombasa ve Mozambik gibi bölgelerde Arap-Afrika kültürünün karışımından oluşan bir yapı egemendi. Altın, fildişi ve köle ihracatına karşılık değerli taşlar, tekstil ve Doğu'nun bazı ürünlerinin ithaliyle zenginleşen ticaretleri Arap ve Güceratlı tacirler eliyle okyanusu aşıyor, Hindistan, Basra Körfezi ve Kızıldeniz kıyılarına ulaşıyordu.

³⁶ a.y.

Portekizlilerin bu bölgelere ayak basmasından önce Batı Hindistan sahillerinde de Müslüman Gücerat Sultanlığı bulunuyordu. Bu sultanlık Diu Limanı'yla bölgedeki deniz ticaretine hâkimdi.

Bölgedeki Müslüman ülkeler bununla da sınırlı kalmıyordu; daha güneyde denize sınırı bulunan Müslüman Ahmadnagar ve Bicapur devletleri, Goa'nın güneyine doğru uzanan kıyıyı kontrol eden Hindu Viceyanagar Devleti ve bunun da güneyinde Kaliküt'te Müslüman ülkelerle ticareti teşvik eden Samurî idaresi altındaki Malabar Beylikleri yer almaktaydı.

Hint dünyasından Basra Körfezi'ne bağlanan ticaret ağının en önemli antrepolarından biri de Hürmüz Adası olarak addediliyordu. Suyu olmayan ve verimsiz bir yer olan bu ada bir yandan Hürmüz Şahlığı, diğer yandan Uman'daki Maskat ve Kalhat gibi liman kentlerine ve körfezdeki Bahreyn'e sahipken bir yandan da Basra, Bağdat ve Halep yönünde Akdeniz kıyılarına VE Anadolu içlerine uzanan ticaret yolunun giriş ve çıkış noktalarını kontrol ediyordu.

Bunlara ilaveten İran Şahlığı da Şii etkinliğini Anadolu'da yaygınlaştırmaya çalışan ve Osmanlılarla çatışacak olan rekabetin tarafı olarak yayılıyordu.

İşte Vasco da Gama liderliğindeki Portekiz gemileri Hindistan'da Kalküt'e ulaştıklarında mücavir bölgelerde ve seyahat noktaları üzerinde böyle bir tablo yer almaktaydı.³⁷

Portekizliler, bölgede ayrıca Mısır ve Suriye'yi topraklarına katan Osmanlı İmparatorluğu ile karşı karşıya kalmıştır.³⁸

Mısır'ı ve Hicaz'ı 1517'de kendisine bağlayan Osmanlılar hac yolları ve hac mekânlarının emniyeti görevini üstlenmişlerdir. Osmanlılar döneminde; Selman Reis (1519),³⁹ Mısır Beylerbeyi⁴⁰ Hadım Süleyman Paşa (1538) ve Pîrî Reis (1552) Süveyş tersanelerinde hazırlanan gemilerle Portekizli işgalcilere karşı mücadelelere

³⁷ Özbaran, **a.g.e.** s.136-138.

³⁸ **a.e.**, s.115-116.

³⁹ **a.e.**, s.144

⁴⁰ **a.e.**, s.145.

katılmışlardır. Bunlardan Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanusu'na saldığı en büyük donanmanın, Hadım Süleyman Paşa komutasında 1538'de Batı Hindistan kıyısındaki Diu kalesine yapılan sefer olduğu ifade edilir.

Mısır Beylerbeyinin yerine kendisine serdarlık görevi verilen Süleyman Paşa, 22 Haziran'da kapsamlı bir donanma ile Süveyş Tersanesi'nden denize açılmıştır. Bu sefer sırasında konumu itibariyle önem arz eden Aden kenti ele geçirilmiştir.

Ancak Diu'da Osmanlı kuvvetlerini yardıma çağırın Gücerat Şahı Bahadur'un ölmesi dengeleri tersine çevirmiştir. Osmanlı donanması bir anda yardıma giden bir kurtarıcıdan yağmacı ve işgalci konumuna düşmüştür.⁴¹

Uman ve Hint denizlerini ele geçiren Portekizliler karşısında gerçekleştirilen bir diğeri deniz muharebesi de Piri Reis liderliğinde olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, 1546'da Basra'da hâkimiyeti sağladıktan sonra Hürmüz'ü zapt eden ve Basra Körfezi'nde hareket imkânını kısıtlayan Portekizliler karşısında güç durumda kalmıştır.

Diu seferinden yaklaşık 15 yıl sonra Piri Reis kumandasındaki ordu, Nisan'da Hürmüz'ü fetih için denize açılmıştır. Ağustos ayının başlarında Maskat'a ulaşın Osmanlı donanması, bu liman kentini bombalamış, Portekizli kumandan ile kale garnizonunu esir almış ve kenti yağmalamıştır.

Piri Reis daha sonra Hürmüz Kalesi'ne ulaşın, kaleyi 20 gün bombalasa da sefer başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu sefer sonrası Piri Reis, Kanuni Sultan Süleyman tarafından idam ettirilmiştir.⁴²

Uman ve Hint denizlerinde Portekizlilere karşı mücadele eden Piri Reis'in Basra'da kalan donanmasının Kızıldeniz'e götürülmesi gerekmektedir. Bu görev ünlü denizci ve coğrafya bilgini Seydi Ali Reis'e verilmiştir. Bahreyn ve Hürmüz'ü emniyet içinde geçen kaptan, 1554 yılında Uman kıyısındaki Horfekkan yakınlarında

⁴¹ a.e., s.146-148.

⁴² a.e., s.152-154; Talât, a.g.e., s.114-115; Zorgbibe, a.g.e., s.24.

25 gemiden oluşan Portekiz kuvvetleriyle karşılaşmıştır. Ancak bu muharebe de başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁴³

Portekizliler, artan Osmanlı seferlerine karşı Maskat'ta bugün de ayakta duran Celâlî ve Mîrânî kalelerini inşa etmişlerdir.

Portekizlilerin Maskat ve civarından çıkarılması Umanlı Ya'rubî hanedanından İmam Nâsır b. Mürşid döneminde gerçekleşmiştir. (m. 1620). Bölgeden çıksalar da Portekizliler bir süre daha Hürmüz, Culfâr (bugünkü Re'sülhayme, Birleşik Arap Emirlikleri) ve Kalhat'tan vergi almayı sürdürmüşlerdir.

Uman'da Ya'rubî hanedanından Nâsır b. Mürşid (m.1615-1640) ve 1. Seyf b. Sultân (1640-1679, 1692-1711) dönemlerinde Doğu Afrika'daki koloniler (Zengibar, Mombasa vb.) özerk bir yönetime kavuşmuşlardır. Seyf'in ölümüyle Uman'da başlayan iç çekişmeler sonunda başa geçen II. Seyf b. Sultân'ın ölümünün (1156/1743) ardından Uman'da İmam Ahmed b. Saîd'in hâkimiyeti ele geçirmesiyle Bû Saîd hanedanlığı dönemi başlamıştır.⁴⁴

1.8. Ya'rûbîler Dönemi

Uman'da Nebhânîler'den sonra hüküm sürmüş olan ve İbâdî mezhebine mensup Ya'rûbîlerin; Nebhaniler gibi Ezd kabilesinin bir kolu veya Nebhânîlerin alt kollarından biri olduğuna dair görüşler nakledilmektedir.⁴⁵

Uman'da zuhur eden ve hâkimiyeti ele alan Yarubî melikleri, (1624-1730) Bahreyn ve diğer bazı adaları alarak Basra körfezi sahillerine hâkim olmuşlardır.⁴⁶

Uman'da, Ya'rûbîler döneminde büyük başarılarla imza atılmış; özellikle Portekiz işgali karşısında ciddi kazanımlar elde edilmiş, ülkede hala günümüze taşınan kalkınma hamleleri gerçekleştirilmiştir. Ülke tarihindeki önemine ve attığı

⁴³ Özbaran, **a.g.e.**, s.154-157.

⁴⁴ Bilge, "Uman", s.140-144

⁴⁵ **a.y.**

⁴⁶ Talât, **a.g.e.**, s.95.

adımların bugün de müşahade edilmesine binaen bu dönemi biraz daha tafsilatlı şekilde ele almanın uygun olacağını düşünüyoruz.

Hanedanlık, bölgede iç karışıklıkların hüküm sürdüğü m.1600'lerin başlarında, önde gelen din âlimlerinin, Nâsır b. Mürşid b. Mâlik el-Ya'rubî'ye biat etmesi sonucu kurulmuştur (m.1615 veya 1624).

Uman İbadîliği'nin önemli isimlerinden Nasır, Rustak'ı merkez edinmiş, yönetimi ele geçirmek isteyen gruplarla mücadele ederek Uman'da birliği sağlamıştır. Nasır'ın döneminde, Doğu Afrika ve Hint Okyanusu'nda hâkimiyeti ele geçiren Portekizlilere karşı başarılı mücadeleler verilmiştir. Bu mücadeleler sonrası Uman, bölgede Portekizlilerden sonra önemli bir deniz gücü haline gelmiştir.

Nasır b. Mürşid zamanında Umanlılar denizcilikte sahip oldukları bütün maharetlerini ortaya koymuşlardır. Uman, Ya'rûbî iktidarı sırasında büyük bir kalkınma yaşamıştır; uluslararası ve yerel düzeyde önemli başarılar kaydedilmiş, büyük bir deniz donanması kurulmuş böylece ülkenin önemi artmıştır.⁴⁷

Uman ticaretinin gelişmesiyle halkın refah seviyesi artmış ve imar faaliyetlerine başlanılmıştır. Nasır'ın Maskat'ı zapt etmek için bir ordu sevk etmesinin ardından Portekizliler bir barış anlaşması yapmak zorunda kalmışlardır. (m.1630).

Diğer taraftan Nasır'ın, Culfâr'daki (Re'sulhayme) İran birliklerine karşı da 1633'te gönderdiği ordu başarılı olmuştur. Matrah ve Suhar'a düzenlenen seferler sonucu Portekizliler barış anlaşması teklif ederek burada kalmaya devam etmişlerdir. Nasır zamanında genel olarak Uman'daki Portekiz hâkimiyeti zayıflatılmış, Portekizlilerin elinde sadece Maskat, Matrah ve Suhar kaleleri kalmıştı.

Nasır'ın halefi I. Sultan b. Seyf b. Malik (m.1640-1680) Portekizlilerden Maskat'ın ardından da diğer kaleleri almıştır. Sultan, Nizvâ'da inşası 12 yıl süren

⁴⁷ Cengiz, a.g.e., s.8

yeni bir kale yaptırarak imar faaliyetlerini devam ettirmiştir. Bugün Uman'da bulunan kalelerin birçoğu bu dönemden kalmadır.⁴⁸

I. Sultan'ın yerine oğlu Bel'arab (Ebu'l-Arab) geçmiştir (m.1680-1692). Bel'arab, mimari açıdan önemli Cebrin Kalesi'ni yaptırarak yönetim merkezi haline getirmiştir. Ayrıca döneminde tarımın gelişmesi için çeşitli ıslahatlar yapılmıştır.

Bel'arab'ın kardeşi Seyf b. Sultan (m.1692-1711) yönetim merkezini yeniden Rustak'a almıştır. Seyf devrinde Uman deniz gücü doruk noktasına ulaşmış, Portekizlerle yapılan deniz muharebelerinden gâlibiyetle çıkmıştır. Ayrıca İranlılar, Uman'a Basra Körfezi'ne giriş hakkı vermek zorunda kalmıştır. Bu dönemde ülke içinde de su kanalları yenilenmiş, toprakların daha verimli hale gelmesi için çalışmalar yapılmış, bol miktarda hurma ve hindistan cevizi ağacı dikilmiştir.

Seyf'in yerine geçen oğlu II. Sultan döneminde (m.1711-1720) ise Uman deniz gücü daha da artmış, Bahreyn ele geçirilmiştir. Refah düzeyinin artmasıyla zengin tüccarlar ve büyük toprak sahipleri ortaya çıkmıştır. Ancak bu durum sosyal açıdan başka sorunlara neden olmuş; toprak sahiplerinin özellikle köylülere ve kölelere yaptığı haksız muameleler, toplumda karışıklığa yol açmıştır.

II. Sultan'ın ardından yerine 12 yaşındaki oğlu II. Seyf'in geçmesi yönetimde tepkiyle karşılanmıştır. Ulema, iktidarın babadan oğula geçmesine karşı çıkmıştır. Bu kargaşa sırasında taht iddiasında bulunan ve imamlığını ilan eden Sultan b. Mürşid, ulemanın desteğini arkasına alarak Uman'ın büyük kısmına hâkim olmuş, Matrah liman şehrini yönetim merkezi edinmiştir. Seyf b. Sultan ise Maskat'ta tutunabilmiştir.

İktidarı ele geçirmek için başka isimlerin de sivrilmesiyle ülke iç savaşa doğru sürüklenmiş ve uzun süren çatışmaların ardından 1728'de II. Seyf'in imamlığı kabul edilmiştir.

II. Seyf'in İranlılarla yaptığı anlaşma, İran'ın Uman'ın iç işlerine karışması ve imamet tartışmalarında taraf olmalarıyla sonuçlanmıştır.

⁴⁸ a.g.e., s.8

Ülkenin hayli karışık olduğu bu dönemde, II. Seyf'in yerine damadı Suhar Valisi Ahmed b. Said geçmiştir. Ahmed b. Said, İranlıları Uman'dan çıkarmaya muvaffak olurken kendisiyle birlikte günümüze kadar devam edecek olan Bû Saîd hanedanlığı dönemini de başlamıştır.⁴⁹

1.9. Bû Said Hanedanı Dönemi

Uman ve Zengibar'da⁵⁰ hüküm süren bu hanedanın kurucusu Ezd kabilesinden gelen İmam Ahmed b. Said'dir. İmam Ahmed, Uman İmamı II. Seyf b. Sultan'a bağlı olarak Maskat'ın kuzeyindeki Suhar bölgesinde valilik yapmıştır. Bölgeyi saldırılara karşı müdafaa eden İmam Ahmed, bundan güç alarak birkaç yıl içinde Uman'a hâkim olmuştur. (m.1741 veya 1749).⁵¹

Geleneksel imam özelliklerinden ziyade devlet adamı yönü ağır basan Ahmed b. Said ile birlikte Uman'da devlet idaresinin yavaş yavaş dinî imamlıktan siyasi liderlik yapısına geçtiği belirtilmektedir. Ahmed b. Said, işgal nedeniyle parçalanmış olan ülkesine yeniden devlet heybeti kazandırmıştır. Ülke içinde olduğu kadar uluslararası sahada da aktif siyaset takip eden Ahmed b. Said döneminde Hollanda ve

⁴⁹ Casim Avcı, "Ya'rubîler", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, C: 43, 2013, s. 335-336.

⁵⁰ Doğu Afrika sahiline yakın Tanzanya açıklarında Unguja (Zengibar) ve Pemba adlı iki büyük ada ile çevredeki küçük adalardan oluşmaktadır. Aslı Farsça olan Zengibâr (zenciler sahili) Arapça'da Zencibâr (Berrû'z-Zenc), Avrupa dillerinde Zanzibar denilir.

İngiliz sömürgeciliği döneminde koptuğu kara tarafına 1964'te yeniden bağlanan Zengibar, Pemba adası ve etrafındaki küçük adalarla birlikte halen idarî bakımdan Federal Tanzanya Devleti'nin bir kısmını teşkil eden otonom bir bölgedir. Zengibar tarihinde yerliler Araplardan daha önce adaya yerleştiği ve İslâm'ı kabul ettiği için onlarla rahat anlaşıp birlikte yaşamıştır. İçlerinden kültür seviyesi yüksek olanlara "ustaarabu" (Arap medeniyetine mensup olan) denilmekteydi. İranlılar'ın İslâm'dan önce bölgeye gelip yerleştiklerine dair bilgiler mevcuttur. Hintliler'in bu adalarda XVI. yüzyıldaki Portekiz işgalinden önce de varlıkları bilinmektedir. Uman Sultanlığı devlet merkezini 1840'ta Zengibar'a taşıyınca Hindistan bölgesinden çok sayıda Müslüman ve Hindu tüccar buraya gelip yerleşmiştir. Bû Saîd hanedanı 1840 yılında pâyitahtı Zengibar'a taşıyınca Arap yarımadasının farklı bölgelerinden çok sayıda Arap buraya göç etmiştir. Adalarda başlangıçta Araplar önemli bir nüfusa sahipken zamanla Afrika kökenlilerin sayısının giderek artmasıyla çoğunluk konumlarını kaybetmişlerdir. 1964 yılındaki darbe sırasında Arap nüfusun önemli bir kısmı katledilmiş veya ülkeyi terk etmişlerdir. Bkz: Ahmet Kavas, "Zengibar", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2013, C:44, s. 262-267.

⁵¹ Mustafa L. Bilge, "Bu Said Hanedanı" **TDV İslam Ansiklopedisi**, İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1992, C:6, s. 339-340.

İngiltere, sıcak sularda devam eden çekişmelere rağmen, Uman'ın egemenlik alanını kabul etmek zorunda kalmıştır.⁵²

Bu dönemin önemli bir gelişmesi de Uman'ın Osmanlı Devleti ile olan ilişkileridir. İran'ın lideri Kerim Han Zend, o dönem Osmanlılara bağlı Basra şehrini kuşatmıştır (m.1775-1776). Uman, Basra muhasarası sırasında Osmanlılara yardımcı olmuştur. Daha önce dönemin Bağdat Valisi Ömer Paşa ile İmam Ahmed b. Said arasında varılan anlaşma mucibince Uman gemileri Fars hücumu karşısında Şattu'l-Arap girişini tutmuştur. Bunun karşılığında Uman sultanları Uman'ın hâkimi olarak anılmış ve kendilerine yıllık belirli bir ödeme yapılmıştır. Ayrıca Basra Limanı kullanımında da kendilerinden düşük vergi alınmıştır. Bu dönemde Uman ticaretinin kahir ekseriyeti Osmanlılarla yapılmaktadır.⁵³

İmam Ahmed'in ardından yerine geçen oğlu Said b. Ahmed halk tarafından benimsenmemiştir. İmam Said, makamını oğlu Hâmid'e devrederek Rustak bölgesine çekilmiştir. Ancak imamlık makamı kendisinde kalmıştır. İmamlık sıfatını, Said b. Ahmed'den sonra hiç kimse kullanmamıştır. Daha sonra gelen Uman hâkimleri, “sultan” ya da “seyyid” sıfatıyla anılmıştır.⁵⁴

Hâmid'den sonra yerine geçen amcası Seyyid Sultan b. Ahmed (1792-1804), ülke sınırlarına Şehbar, Hürmüz, Kişm, Benderabbas ve Bahreyn'i ilhak etmiştir.

Bû Saîd kurucusunun ardından bahsedilmesi gereken en önemli isimlerden biri de Seyyid Sultan'ın oğlu Seyyid Said b. Sultan'dır. Uman Sultanlığı'nı kardeşi Salim ile birlikte yönetmiştir.⁵⁵

Devrinde önemli gelişmelere imza atılmıştır. Seyyid Said, Doğu Afrika'daki toprakların merkezi Zengibar'ın önemli bir ticaret merkezi olduğunu fark edince burayı başşehir yapmaya karar verdi. 1840'da hayata geçirdiği bu kararla ülkenin Doğu Afrika sahillerindeki nüfuzunu genişletmiştir. Seyyid Said, Doğu Afrika İslam tarihinde büyük önem taşıyan Zengibar Sultanlığı'nın kurucusu sayılır.

⁵² Cengiz, **a.g.e.**, s.6

⁵³ **a.y.**; Bilge, “Bu Said Hanedanı” s. 339-340; Bilge, “Uman”, s.140-144.

⁵⁴ Bilge, “Uman”, s.140-144.

⁵⁵ Bilge, “Uman”, s.140-144.

Yenilikçi bir bakış açısına sahip olduğu belirtilen Seyyid Said, döneminde köle ticaretinin yasaklanmasıyla farklı ticari girişimlerde bulunmuştur. Fildişi ve kerestenin yanı sıra bölgede karanfil yetiştiriciliğine teşvik etmiştir. Öyle ki Zengibar günümüzde bile dünyanın önde gelen karanfil yetiştiricileri arasında yer almaktadır.⁵⁶

Göreve çok genç yaşta başlayan Seyyid Said'in Farsça, Svahilice, Arapça, Hintçe gibi birçok dile hâkim olduğu ifade edilmektedir. Döneminde, Uganda, Gana, Kongo, Ruanda, Malavi, Zambiya ve Mozambik'te pek çok kabilenin İslam'ı kabul ettiği aktarılır. Afrika'nın İslâmlaşmasında Said b. Sultan ve Umanlıların büyük rolü olduğu nakledilmektedir.⁵⁷

Uman tarihinde en uzun süreli sultanlık yapan Said b. Sultan döneminde öne çıkan hadiselerden biri de Arap topraklarından ilk kez bir elçinin ABD'ye gönderilmesidir. Seyyid Said, 1840'da Ahmed b. en-Numan el-Ka'bi'yi Uman elçisi olarak deniz yoluyla New York'a göndermiştir.⁵⁸

Seyyid Said'in ardından tahta geçen oğulları arasında ciddi kavgalar yaşanmış, ülke taht kavgalarına sahne olmuştur. Seyyid Said'in oğlu Süveyni, Maskat'ta diğer kardeşi Macid ise Zengibar'da idareyi devralmıştır. Süveyni, daha sonra oğlu Salim tarafından öldürülmüştür. (m.1866). Salim b. Süveyni 3 yıla yakın yönetimde kalmıştır. Bu arada Seyyid Said'in bir diğer oğlu ve babası hayatta iken Suhar'a vali tayin edilen Seyid Turki, Uman Sultanı olmuştur (1871-1888). Daha sonra da oğlu Faysal idareyi eline almıştır (m.1888-1913).⁵⁹

Süveyni ve Salim'den sonra İngiltere'nin müdahalesiyle Uman İmparatorluğu, Uman ve Zanzibar olarak ikiye ayrılmış ve Kuzey Afrika'nın siyasi yönetiminde İngiltere rüzgârları esmeye başlamıştır.⁶⁰

⁵⁶ Hatice Uğur, "Saîd b. Sultân", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2008, C:35, s.578-579.

⁵⁷ Cengiz, **a.g.e.**, s.7.

⁵⁸ **a.y.**

⁵⁹ Bilge, "Bu Said Hanedanı" s. 339-340.

⁶⁰ Cengiz, **a.g.e.**, s.8.

Bu dönemde ülke yönetimi, Maskat ve Zengibar olarak ikiye ayrılmış gibi görünse de kendi içinde ahenk yakalamıştır. Ancak 1870'de Zengibar'da başa geçen Seyyid Bergaş, Maskat'a hâkim olmak istemiştir. Bu dönemde Afrika'da nüfuz sahalarını genişletmek isteyen İngiltere, Fransa ve Almanya ise Seyyid Bergaş'ı tanıdığını ilan etmiş ve Afrika'daki nüfuz dairesine; başka bölgeler de ilhak edilmiştir. Buna müteakip, yapılan anlaşmalar uyarınca İngiliz, Fransız ve Almanlar çeşitli bölgeleri ya satın almış ya da buralarda hâkimiyetini ilan etmişlerdir. Zengibar Sultanlığı m.1863'te bağımsızlık ilan etse de bundan bir sene sonra ihtilal ile sultanlığa dâhil edilmiştir.

Hanedanın Uman tarafı ise m.1901'den itibaren ülkenin iç bölgelerinde başlayan muhalif bir ayaklanma ile karşı karşıya kalmıştır. Sultan Faysal, İngilizlerle var olan iyi ilişkileri sayesinde yönetimi elinde tutmuş, buna karşın muhalifler ise mücadelelerine devam ederek m.1913'te kendi aralarında bir imam tayin etmiştir. Seyyid Faysal aynı yıl yaşamını yitirince yerine oğlu Teymur geçmiştir.⁶¹

Teymur b. Faysal döneminde ülkede yoğun şekilde bir İngiliz hâkimiyeti söz konusuydu.⁶² Sultan Teymur, m.1920'de İngilizler aracılığıyla isyancıların ülkenin iç kesiminde özerk bir yönetim kurmasını kabul etmiştir. M.1932'de yönetimi oğlu Said'e devrederek çekilen ve 1965'te Bombay'da hayatını kaybeden Sultan Teymur⁶³ döneminde ülkede İngiliz hâkimiyeti yoğun şekilde hissedilmektedir.

İngilizler, o dönemde doğal zenginlikleri nedeniyle daha çok Afrika'ya yönelmişlerdi. Uman'da fiilî bir İngiliz manda yönetiminden söz edilmese de Büyük Britanya Krallığı'nın hâkimiyeti hissedilir ölçüdeydi.⁶⁴

1.10. İngilizlerin Bölgedeki Nüfuzu

Uman ve Hint denizlerindeki etkin Avrupalı güç olan İngilizler, bölgedeki Portekiz varlığının yanı sıra Fransızlar ve Hollandalılar gibi yeni Avrupalı rakiplerinin ardından 19. yy'de Körfez'de nüfuzlarını hissettirmişlerdir.⁶⁵

⁶¹ Bilge, "Bu Said Hanedanı" s. 339-340.

⁶² Cengiz, **a.g.e.**, s.8.

⁶³ Bilge, "Bu Said Hanedanı" s. 339-340.

⁶⁴ Cengiz, **a.g.e.**, s.8.

Bölgedeki durumu anlamlandırabilmek için tarihi olarak biraz daha geriye gitmekte fayda olabilir. 18. yy'da Orta ve Doğu Arabistan'da etkin hale gelen Vahhâbî-Suud nüfuzu, bölgedeki pek çok kabilenin sahil şeridine doğru zorunlu göçüne neden olmuştur. Bu şeyhlikler, başta İngilizlerin yardımıyla zaman içerisinde bölgede emirlikler (Kuveyt, Bahreyn, Katar) kurmuştur. Denizcilik, balıkçılık ve inci avcılığı başlıca geçim kaynakları olan bu şeyhlikler, bölgede korsanlık⁶⁶ yapmak ve birbirleriyle savaşmakla suçlanmışlardır.⁶⁷

İngiliz hükümeti hakemlik iddiasıyla Uman sahilindeki şeyhliklerle 8 Ocak-15 Mart 1820⁶⁸ tarihleri arasında yaptığı görüşmelerde anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma ile korsanlık yasaklanmış ve aralarında ateşkes sağlanmıştır.⁶⁹ Söz konusu ateşkes metninin ardından “Korsanlar Sahili” olarak anılan Uman sahilinin, “Ateşkes Sahili” olarak anılmaya başlandığı ifade edilmektedir.⁷⁰

İngilizlerin bölgedeki hakemlik vazifesi gün geçtikçe hegemonyaya dönüşmüştür. Bidayeti m.1820'de atılan anlaşmaları, ilerleyen yıllarda başka anlaşmalar da takip etmiştir. Öyle ki; M.1892'de Fransız deniz müdahalelerinden topraklarını müdafaa etmek amacıyla Maskat ve Uman'ın da aralarında yer aldığı aşağı Körfez emirlikleriyle de anlaşmalar imzalanmıştır. Bunları 1899'da Kuveyt, 1916'da da Katar izlemiştir.⁷¹

Anlaşmalara göre, imza atan emirlikler, topraklarının bir kısmını İngiltere hariç kimseye tahsis etmemeyi, dış ilişkilerini de İngiltere'nin gözetiminde devam ettirmeyi kabul etmiş oluyordu.

Bu süreç Körfez ülkelerinin 1970'te bağımsızlıklarını kazanmasına kadar devam etmiştir. Körfez ülkeleri genel anlamda İngiliz gölgesinde kalırken Uman'ın

⁶⁵ Zorgbibe, **a.g.e.**, s.26.

⁶⁶ **a.e.**, s.28.

⁶⁷ Youssef M. Choueiri, **Ortadoğu Tarihi Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften**, Çev. Fethi Aytuna, İnkilâp Yayınevi, İstanbul, 2011, s.281.

⁶⁸ Zorgbibe, **a.g.e.**, s.28.

⁶⁹ Choueiri, **a.g.e.**, s.282.

⁷⁰ **a.e.** s.28.

⁷¹ **a.e.**, s.296.

ise kıyı kesimleri sultan, iç kesimleri ise imam tarafından yönetilmek ve iç çatışmalar yüzünden zor günler yaşamaktadır.⁷²

Sultan Teymur'un döneminde; ülkedeki iç karışıklığın yanı sıra yenilik ve değişime ciddi bir direnç gösterilmektedir. Geleneğe bağlı kalma politikasını uygulayan Teymur'un, ülkede bir dizi önlemler aldığı aktarılıyor.⁷³ Charles Zorgbibe, kitabında bu önlemleri şöyle ifade etmiştir:

Yeni evler yapılması, eskilerin onarılması, evlere tuvalet konulması yasaklandı. Bir kararname ile petrol fırınlarını mahkûm ediyordu. Müzik yasaklanmıştı, küçük ordusunun bando takımının olmadığından emin olmak için bütün trampet ve borazanlar denize atılmıştı. Sultan'ın izni olmaksızın kimse otomobil sahibi olamazdı ve her an otomobil geri alınabilirdi. Sarayın yakınlarında hiç kimse gözlüklü olarak veya şemsiye ile dolaşamazdı, çünkü yüzü gizleyen bu araçlar casuslar ve komplocular tarafından kullanılabilirdi.⁷⁴

Bu bağlamda Uman'ın uluslararası arenada boy göstermesi bağımsızlık akdiyle değil, kendi içindeki siyasi değişikliklerle olduğu ifade ediliyor. Zira Uman, hiçbir zaman bir koruma rejimi altına girmeyerek kendisine mahsus bir siyaset izlemiştir. Ülkenin; sultan ve imam arasında paylaşılmış idaresi, 1950'lilerin ortalarında Mısır'da Nasır'ın ve Arap Birliği'nin desteğiyle imam tarafından gerçekleştirilen bir ayaklanmaya tanık olmuştur. Fakat Sultan Teymur durumu kontrol altında tutabilmiştir.⁷⁵ Oğlu Sultan Kâbus da ülkedeki ikiliği birliğe dönüştürerek 1971'de ülkedeki İngiliz nüfuzunu sonlandırmıştır.⁷⁶

1.11.Bağımsızlık Dönemi

Uman'daki yönetim sürecinde geçirdiği sancılı dönemlerin, halkın maslahatına uygun şekilde sonuçlandığı görülmektedir. Nitekim Sultan Kâbus'un

⁷² Zorgbibe, **a.g.e.**, s.29-31; Choueiri, **a.g.e.**, s.282.

⁷³ Zorgbibe, **a.g.e.**, s.52; Taha Kılınç, "Sıcak Gündemde Uman Molası", **Yeni Şafak Gazetesi**, 28.02.2018, (Çevrimiçi) www.yenisafak.com/yazarlar/tahakilinc/sicak-gundeme-Uman-molasi-2044656, 28.03.2019.

⁷⁴ Zorgbibe, **a.g.e.**, s.52.

⁷⁵ **a.e.**, s.51.

⁷⁶ **a.e.**, s.29-31; Choueiri, **a.g.e.**, s.282.

babası olan ve incelediğimiz öykünün geçtiği dönemde yönetimin başında bulunan Said b. Teymur da İngiliz hâkimiyetini kırmak için uzun yıllar mücadele etmiştir.⁷⁷

Said b. Teymur'un yönetimi devraldığı 1932 yılında ülke ekonomisi ciddi sıkıntılar içindeydi. Öyle ki ülke borçları nedeniyle İngilizlerden finansal destek alınmıştır. Sultan Said de miras kalan ülke borçlarını kapatmayı ve ülkeyi İngiliz etkisinden kurtarmayı amaçlamıştır. 1950'li yıllarda çıkan bir iç ayaklanma -ki öyküye konu edilen ayaklanmadır- ve 1960'larda da güneydeki Zufar bölgesinde ortaya çıkan direniş sonucunda ise Sultan Said, İngilizlere başvurmak zorunda kalmıştır. 1970'lerde devam etmekte olan Zufar ayaklanması, Sultan Said egemenliğinin oğlu Kâbus bin Said tarafından yapılan saray darbesiyle yönetimden uzaklaştırılmasıyla sona ermiştir. 1970'de yönetimi devralan Sultan Kâbus b. Said, başkenti Maskat olan Uman Sultanlığı'nın yaklaşık yarım asır devlet başkanlığı görevini ifa etmiştir.⁷⁸

Uman'ın 14'üncü lideri Sultan Kâbus b. Said'in, iç savaş, ekonomik sıkıntılar ve İngiliz istilasının ardından gerek yurt içinde gerek yurt dışında isabetli ve akılcı politikalar izlediği ifade edilmektedir.⁷⁹ 1970'den Ocak 2020'deki vefatına kadar 50 yıldır iktidarda bulunan Sultan Kâbus bu süre zarfında ülkenin son karar mercii konumunda idi.⁸⁰

Kâbus, babası Said b. Teymur'dan; işsizlik, vatandaşların sosyal sebepler nedeniyle yurt dışına göçü, İngilizlerin ülke yönetimindeki egemenliği, yönetim ile çıkan anlaşmazlıklar sonucu patlak veren iç karışıklıklar⁸¹ gibi sorunları miras

⁷⁷ Cengiz, **a.g.e.**, s.8

⁷⁸ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu DEİK, "Uman Ülke Bülteni", (Çevrimiçi) <http://www.deik.org.tr/uploads/oman.pdf>, 27.03.2019; Mustafa L. Bilge, "Bu Said Hanedanı" **TDV İslam Ansiklopedisi**, İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1992, C:6, s. 339-340.

⁷⁹ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu DEİK, "Uman Ülke Bülteni", (Çevrimiçi) www.deik.org.tr/uploads/oman.pdf, 27.03.2019; Cengiz, **a.g.e.**, s.9.

⁸⁰ Türkiye Dışişleri Bakanlığı, "Uman/ Uman'ın Siyasi Görünümü", (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/oman-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, 27.03.2019.

⁸¹ Abdullah b. Muhammed et-Taî, **Tarih-i Uman es-Siyasi**, Mektebet-i er-Rebian, Kuveyt, 2008, s.173-174.

almıştır. Tabiri caizse dar boğazdan geçmekte olan Uman'ın durumunu idrak eden Sultan Kâbus, kansız bir saray darbesi gerçekleştirerek yönetimi ele almıştır.⁸²

İngiliz askerlerinin desteğiyle iktidara gelen⁸³ Kâbus, evvelemir ülkedeki İngiliz hâkimiyetine son vermiştir. Sovyetler Birliği ve Güney Yemen tarafından desteklenen⁸⁴ ülkedeki iç karışıklık karşısında izlediği politika olumlu şekilde sonuçlanmıştır.

Sultan Kâbus'un yönetimi devraldığı dönem “Nahda” (uyanış, kalkınma) olarak adlandırılırken uluslararası seviyede ise ülkesinin ilk olarak Eylül 1971’de Arap Birliği’ne,⁸⁵ yaklaşık bir ay sonra da Birleşmiş Milletler’e⁸⁶ ilhakını sağlamıştır.

Sultan Kâbus b. Said, sağlık sorunları nedeniyle 11 Ocak 2020’de hayatını kaybetmiştir. Said b. Teymur’un ilk ve tek oğlu olan Sultan Kâbus, kendisinden sonra tahta geçecek isim önerisini vefatından sonra açılmak üzere yazdığı zarfta belirtmiştir. Zarftan çıkan isim olan amcasının oğlu Heysem b. Tarık b. Teymur Uman’ın yeni sultanı olmuştur.⁸⁷

Günümüzde Uman, Basra Körfezi’ndeki zengin petrol yatakları ve deniz ticaretiyle stratejik önemi giderek artan bir bölgedir. Uman; İslâm İşbirliği Teşkilâtı (İİT), Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ve Arap Birliği gibi kuruluşların üyesidir. Ülkede eğitim alanında da ciddi atılımlarda bulunulmuştur. Başkent Maskat’taki Sultan Kâbûs Üniversitesi ülkenin en önemli eğitim merkezi konumundadır. Ayrıca Zafar, Macan, Sûr, Nizva ve Suhar üniversitelerinin de Batı ve İslâm dünyasındaki bazı üniversitelerle bağlantılı çok sayıda fakülteleri bulunmaktadır.⁸⁸

⁸² Mustafa L. Bilge, “Bu Said Hanedanı” **TDV İslam Ansiklopedisi**, İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1992, C:6, s. 339-340; Cengiz, **a.g.e.**, s.8.

⁸³ Cengiz, **a.g.e.**, s.9.

⁸⁴ **a.y.**

⁸⁵ Arap Birliği, Uman, (Çevrimiçi) <http://www.lasportal.org/ar/aboutlas/Pages/CountryData.aspx>, 27.03.2019.

⁸⁶ Birleşmiş Milletler, Oman, (Çevrimiçi) www.un.org/en/member-states/index.html, 27.03.2019.

⁸⁷ Anadolu Ajansı, (çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/Umanin-yeni-sultani-heysem-bin-tarik-bin-teymur-oldu/1699418>, 14.01.2020.

⁸⁸ Mustafa L. Bilge, “Uman”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2012, C.42, 140-144.

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL HATLARIYLA UMAN EDEBİYATI

Uman edebiyatı, cahiliye devri olarak bilinen ilk dönemden günümüzdeki Bû Said hanedanlığı dönemine kadar çeşitli tarihî ve fikrî aşamalardan geçmiştir. Bu süre zarfında şekillenmiş, yönelimleri belirlenmiş ve çağa uygun şekillere bürünmüş; böylece kendisine has bir üslup ve kimlik oluşmuştur.

Uman modern edebiyatının kimliğinin oluşmasında; siyasî olaylar, tarihî gelişmeler ve ülkede etkin olan İbâdiyye mezhebi başlıca faktörler arasındadır.

Bir diğer etken de Uman'ın zor bir süreçten geçtiği 16. yy başlarındaki Portekiz ve 19. yy'ın ilk çeyreğinde ortaya çıkan ve ortalarında güçlü şekilde hissedilen İngiliz sömürge dönemidir. Öyle ki; Arap ve Körfez ülkelerinde hissedilen sömürge nüfuzu karşısında şiir daha mücadeleci ve sosyal reform çağrısının yapıldığı bir alan haline gelmiştir.

Bu faktörlerin gölgesinde şekillenen Uman edebiyatı, 12. yy'ın ortalarında tarih sahnesine çıkan Nebhânîler döneminden, 19. yy'a kadar, etkisini koruyan klasik edebiyata ilişkin eserler vermiştir.

Diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi klasik edebiyatın omurgasını oluşturan tür şiirdir. Hatta klasik edebiyat sürecinin rengini belirleyen en önemli faktör olarak sayılabilir. Klasik dönemden sonra beliren modern dönemle birlikte edebiyat türleri çeşitlenmiş, nazımdan çok nesir ön plana çıkmaya başlamıştır.

Uman edebiyatı ve bu bağlamda edebi eserlerin teşekkülü, ülkenin hâlihazırdaki topraklarıyla da sınırlı kalmamıştır.¹ Ülkenin bir dönem Zengibar'daki hâkimiyeti düşünüldüğünde Doğu Afrika edebiyatından da etkilendiği ifade edilmektedir.

¹ Ahmed Derviş, **Medhal ilâ Dirâseti'l-Edebi Uman**, Daru'l Usra li'l-Beşr ve't-Tevzi', 1992, Eş-Şarika, s. 7.

Ülke edebiyatının şekillenmesinde rol alan, Uman'ın kadim tarihi ve zamanla şekillenen haritası, savaşlar, değişen hanedanlar, imamlar, sömürge ve sömürgeye karşı mücadele, iç çatışmaların etkisi hem klasik hem de modern dönemde ortaya çıkarılan şiir, nesir ve makâme gibi eserlerde hissedilmektedir.

Modern Uman edebiyatının teşekkülünde etkili olan bu faktörler göz önüne alındığında modern edebiyat dönemine geçiş yapmadan önce kısa şekilde klasik dönemi ele almaya çalışacağız.

2.1. Klasik Uman Edebiyatına Genel Bir Bakış

Uman, İslamiyet'ten önce cahiliye olarak adlandırılan dönemden bu yana önemli şairlerin, vaizlerin isimlerinin anıldığı bir bölge olarak bilinmektedir. Arap edebiyatında özellikle şiir ve hitabet türünde dönemin önemli edebiyatçıları, bir ilim dalı olarak Arapça diline yön veren filologlar, günümüzde dahi bilinen önemli isimlerin yetiştirilmesine katkısı olan hocalar ya da çok sayıda divanları bulunan belagatte nam yapmış şairler arasında Umanlı isimler bulunmaktadır.

Bu isimlerin eserlerinin ancak bazıları günümüze kadar ulaşabilmiştir. Klasik Arap edebiyatı çalışmalarına kıyasla Uman'ın günümüze ulaşan kaynakları oldukça azdır. Klasik Uman edebiyatına ilişkin kapsayıcı bilgilere kısıtlı miktarda ulaşılması, dönemin de beraberinde getirdiği birkaç etkenden kaynaklanabilir.

Uman'a mahsus zorlu coğrafi koşullar Uman edebiyatını diğer ülkelere nazaran kendi içine hapsetmiştir. Eserlerin kayıt altına alınmaması, kayıt altına alınabilenlerin korunamaması, kaybolması bu durumun sebepleri arasında sayılabilir.²

Mesela Arap edebiyatı alanında kıymetli eserlerin verildiği Abbasiler döneminde edebiyat tarihine yön vermiş isimler, dönemin siyasi başkentleri ya da onun gölgesindeki ülkelerin kentlerinde bulunmuştur. Bağdat, Mekke, Basra, Kûfe, Medine, Şam, Halep, Mısır, Kayravan, Kurtuba, Horasan gibi kültür ve politik başkentler o dönemde pek çok edebiyatçının tabiri caizse uğrak mekânları arasında

² a.y.

yer almaktadır. Uman'ın ise sanatçılar ya da edebiyatçıların yöneldiği bu bölgeler arasında bulunmaması buna ek olarak coğrafi açıdan kültürel merkezlere uzak oluşu da Uman edebiyatı üzerindeki olumsuz etkilerin önde gelenleri arasında sayılabilir.

Öyle ki Uman'ın kültürel sirkülasyonun yaşandığı bölgeden uzaklığı, dönemin edebiyatçılarının da söylemlerinde yer verdiği bir kavram, benzetme halini almıştır.

Bazı tefsirlerde Hac Suresi'nin 27'nci ayetinde geçen “İnsanlara hac ibadetini duyur gerek yaya olarak gerekse yorgun argın develer üzerinde uzak yollardan gelerek sana ulaşsınlar”³ ifadesindeki “uzak yollar”ın “Uman” şeklinde tabir edildiğine ilişkin rivayetlerin olduğu ifade edilmektedir.⁴

Ayrıca Emeviler döneminde eski üslubu devam ettiren en büyük hicivcilerden Cerir bin Atiyye (ö. 110/728) bir şiirinde El-Hecim isimli kavmi yererken uzak bir yerde yemek olduğunu duysalar oraya bile giderler” ifadesini kullanmış ve uzaklığı da Uman olarak nitelendirmiştir.⁵

وَبُنُوْهُ الْهَجِيْمَ قَبِيْلَةً مَّلْعُوْنَةً حَصَّ اللَّحَى مُتَشَابِهُهُ الْأَلْوَانِ
لَوْ يَسْمَعُوْنَ بِأَكْلَةٍ أَوْ شَرْبَةٍ بَعْمَانُ أَصْبَحَ جَمْعَهُمْ بَعْمَانُ

*

*Beni'l-Hecim, sakalları seyrek, renkleri birbirine benzeyen mel'un bir kabiledir
İşitseler ki Uman'da yemek ve içecek var hepsi Uman'da toplanır*

Umanlı bazı edebiyatçıların isimlerinin klasik dönem kaynak kitaplarının değişik bahislerinde geçtiği görülmektedir. Arap edebiyatının en büyük nesir yazarlarından ve Mu'tezile kelâmcılarından Câhiz (ö. 255/869)⁶ el-Beyan ve't-Tebyin isimli kitabında Umanlı şair Kaab bin Maden el-Aşkari'nin ismini

³ Kur'an-ı Kerim meali

⁴ Derviş, a.g.e., s.19.

⁵ Ahmed bin Yahya bin Cabir bin Davud el-Belazuri, **Cümel min Ensebi'l-Eşref**, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1996, C.1, s.59.

⁶ Ramazan Şeşen, “Câhiz”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İslam Araştırmaları Merkezi, 1993, İstanbul, c.7, s.20-24.

zikretmiştir. Aşkari, Ömer bin Abdulaziz'e (ö. 101/720)⁷ hitaben şiir yazmış, bu şiir Ömer bin Abdulaziz'in dikkatini çekmiştir. Şairin Kaab el-Aşkari olduğunu öğrenince, Umanlılardan böylesi bir şiiri yazabilecek birinin olmasına şaşırıldığını ifade etmiştir.⁸

Câhiz, ayrıca Abdulkays kabilesinden de bahsetmektedir. Abdulkays kabilesinin bir kısmının Bahreyn'e, diğer kısmının da Uman'a göç ettiğini aktarır. Uman'a göç edenleri Arapların hatipleri olarak zikreder.⁹

İbn Sellâm el-Cumahî'nin *Tabakâtu Fuḥûli's-Şu'arâ* isimli eseri, İbn Kuteybe'nin *Eş-Şi'r ve's-Şuarâ* isimli eseri, Ebu'l-Ferec el-İsfahânî'nin *El-Eğani* gibi erken dönem kaynak kitaplarında Umanlı şairler hakkında pek bilgiye rastlanmamaktadır.

Bu kitaplarda Uman'a ilişkin mevzuu edilen "Er-Raciz el-Umanî" isimli şahsın aslında Umanlı olmadığı, bu şekilde lâkaplandırıldığı bilgisi ve bu lâkaplandırmanın sebeplerine ilişkin çeşitli rivayetler yer almaktadır.¹⁰

Bu bağlamda günümüze kadar ulaşan klasik Uman edebiyatında Halil bin Ahmed, İbn Dureyd, Sitâlî gibi isimler öne çıkmaktadır.

2.1.1. Önde Gelen Edebî Şahsiyetler

2.1.1.1 Halil Bin Ahmed

Halil bin Ahmed bin Amr bin Temim el-Ferâhîdî el-Ezdî el-Yahmedî (ö.175-791)¹¹ Arap edebiyatının mihenk taşlarından biri olarak görülür.

Uman'da doğan büyük nahiv âlimi, şair Halil bin Ahmed, daha sonra dönemin kültür başkentlerinden Basra'ya geçmiştir. Burada pek çok öğrenci

⁷ İsmail Yiğit, "Ömer bin Abdulaziz", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İslam Araştırmaları Merkezi, 2007, İstanbul, c.34, s.53-55.

⁸ Câhiz, **El-Beyân ve't-Tebyin**, Dar ve Mektebetu'l-Hilâl, Beyrut, h.1423, C.3, s. 358

⁹ Câhiz, **a.g.e.** C.1, s.96.

¹⁰ Derviş, **a.g.e.**, s. 21-25.

¹¹ Tevfik Rüştü Topuzoğlu, "Halil bin Ahmed", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İslam Araştırmaları Merkezi, 1997, İstanbul, c.15, s.309-312.

yetiştirmiş, farklı konulara yoğunlaşarak kaynak eserler vermiş; kendinden sonraki âlimler için bir nevi çalışma ve eser hazırlama metodunu şekillendirmiştir. Aruz ve nahvi yeni bir ilim dalı olarak ortaya koymuştur.¹²

Halil bin Ahmed'in babasının, İslam âleminde Hz. Peygamber'den sonra Ahmed ismiyle anılan ilk kişi olduğu belirtilmektedir.¹³

H. 2. asrın Umanlı şair ve edebiyatçılarından Halil bin Ahmed'in eserlerinden günümüzde de bilinen, harflerin çıkış yerlerine göre tanzim ettiği “*El-Ayn*” lügati gelmektedir.

Aruzu bir ilim şubesi haline getiren ancak günümüze ulaşmayan “*Kitabu'l-Aruz*”, Kur'an-ı Kerim'in harekelenmesi hususunda kaleme alınan fakat günümüze ulaşmayan “*Kitabu'n-Nakd ve's-Şekl*”, maalesef günümüze kadar gelemeyen musikî alanında yazılmış ilk ilmî çalışmalar arasında yer alan “*Kitâbu'l-Îka*” ve “*Kitâbu'n-Nagam fi'l-Mûsîka*” Halil bin Ahmed'in başlıca eserleri arasında yer almaktadır.¹⁴

2.1.1.2. İbn Dureyd

İbn Dureyd'in adını aslı itibariyle Umanlı edebiyatçıları arasında zikretmeyi uygun gördük. Ebu Bekir Muhammed bin el-Hasan bin Dureyd el-Ezdî el-Basrî (ö. 321/933),¹⁵ doğduğu yer hakkında bazı ihtilaflar bulunmakla birlikte Salimî ile Husaybî'nin kitaplarında İbn Dureyd Umanlı şair ve edebiyatçıları arasında zikredilmektedir.¹⁶

Basra'da dünyaya gelen İbn Dureyd'in dedelerinden ilk Müslüman olan Hamâmî, Hz. Peygamber'in vefatında Uman'dan Medine'ye gelen yetmiş kişilik heyetin içinde yer almıştır. Hz. Ömer zamanında ailesi Basra'ya yerleşmiştir.¹⁶

¹² Muhammed bin Raşid bin Uzeyz el-Husaybi, *Şakaiku'n-Nu'man ala Sumuti'l-Cemân fi Esmâi Suarai Uman*, Uman Milli Miras ve Kültür Bakanlığı, 1994, Maskat, b.4, c.1, s.17.

¹³ Topuzoğlu, “Halil bin Ahmed”, s.309-312; Husaybi, *a.g.e.*, s.19.

¹⁴ *A.y.*

¹⁵ Nasuhi Ünal Karaarslan, “İbn Düreyd”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İslam Araştırmaları Merkezi, 1999, İstanbul, c.19, s.416-419.

¹⁶ Karaarslan, “İbn Düreyd”, s.416-419.

Şair, dildeki belagat derecesine övgüler dizilen, meşhur hatip¹⁷ olarak nitelendirilen İbn Dureyd'in eserleri arasında alfabetik şekilde düzenlenmiş ilk sözlük "*Cemheratu'l-Luğa*" ve Hz. Peygamber ve onun Mead bin Adnan'a dayanan soy kütüğü başta olmak üzere Arap dilindeki pek çok isim, kabile ve yer adlarının kökenlerinin yer aldığı "*El-İştikak*" bulunuyor.¹⁸

Filolog Halil bin Ahmed'in sıralamayı harflerin mahreç yani çıkış yerlerine göre yaptığı "*Kitâbu'l-Ayn*" isimli eserinin ardından dünya sözlükleri için önemli bir sıçrama olarak addedilen "*El-Cemhere*"de harfleri alfabetik şekilde sıralaması aramayı bir hayli kolaylaştırmıştır. Sözlüğün bu şekilde dizini kullanımı için büyük bir gelişme olarak addedilmektedir.¹⁹

İbn Dureyd'in bir başka kitabı da Arap dili edebiyatında öğrencilerine verdiği derslerin yer aldığı "*El-Emâlî*"dir. Yedi ciltten oluşan bu eserin günümüze kadar ancak bazı parçaları ulaşmıştır. Bu parçalar, tahkiki Mustafa Senusî tarafından yapılan ve 1974'te basılan "*Ta'lik min Emalî İbn Dureyd*" isimli kitapta toplanmıştır.²⁰

Şairin kaleme aldığı kasidelerinin çoğu günümüze ulaşamamıştır. Ulaşanlar; en güzel şiiri kabul edilen "*El-Maksûre*"nin de yer aldığı 1956'da basılan "*Ed-Dîvan*"da bir araya getirilmiştir.²¹

Yarım asrı aşkın eğitim ve öğretim hayatında çok sayıda öğrenci yetiştiren İbn Dureyd'in talebeleri arasında "*El-Agânî*"nin yazarı Ebu'l-Ferec el-İsfahânî, "*El-Emâlî*"nin yazarı Ebu Ali el-Kâlî, Hasan bin Bişr el-Âmidî, Ebu Ali el-Hâtimî, Hüseyin el-Mes'ûdî gibi birçok ünlü âlim, edebiyatçı bulunmaktadır.²²

¹⁷ Salimî, **a.g.e.**, s.14.

¹⁸ Karaarslan, "İbn Düreyd", s.416-419.

¹⁹ Derviş, **a.g.e.**, s.116.

²⁰ Derviş, **a.g.e.**, s.117.

²¹ **a.e.**, s.118.

²² Karaarslan, "İbn Düreyd", s.416-419; Derviş, **a.g.e.**, s.119-120.

2.1.1.3. Es-Sitâlî

Uman'da yaklaşık beş asır hüküm süren Nebhanîler dönemi şairlerinden Ebu Bekr Ahmed bin Said el-Harusî es-Sitâlî (ö.676/1278) kendi ülke sınırları içinde yaşamıştır.

Sitâlî'nin şiir dîvanlarının en önemli özelliği, Nebhânî sultanlarına yazdığı methiyelerden oluşmaktadır.²³

Günümüzde Sitâlî'nin şiirleri “Dîvanu's-Sitâlî” ismiyle kitaplaştırılmıştır.

Bu isimlerin yanı sıra Uman'ın en eski kitapları arasında; tarihçi yazar Ebu'l-Munzir Selma bin Müslim el-Avtebi es-Sahravi'nin²⁴ (ö. 511/1118) kendi soy kütüğüne ilişkin “*el-Ensâb*” isimli kitabı ile “*El-İbâne fî'l-Lugati'l-Arabiyye*”²⁵ isimli kitapları zikredilmektedir.

Uman'da Yarubîlerden önce hüküm süren Nebhânîlerin (1153-1407) ilk dönem şiirlerinde cahiliye dönemiyle benzerlikler taşıyan eserler bulunmaktadır. Dönemin yöneticilerinden ve bir şiir divanı bulunan şair Süleyman En-Nebhânî (1505)²⁶ yukarıda bahsi geçen Sitâlî (1278) ve El-Keyzânî²⁷ gibi isimler bunlar arasında yer almaktadır.

Nebhânîler zamanında Süleyman bin Muzaffer en-Nebhânî'nin (ö. 915/1510) kasideleri, o dönemin öncü divanlarından olduğu ifade edilmektedir.²⁸ Yaklaşık beş asır hüküm süren ve yüksek bir refah seviyesinin yakalandığı bu dönemde edebiyat alanında daha fazla eserin olduğu tahmin edilmektedir. Ancak Nebhânîlerin son

²³ Husaybi, **a.g.e.**, s.35.

²⁴ Mektebetu's-Şâmîle, (çevrimiçi), <https://shamela.ws/index.php/book/491>, 08.01.2020.

²⁵ Umanlı yazarın bu kitabı Uman Milli Miras ve Kültür Bakanlığı tarafından 1999'da 4 cilt halinde basılmıştır.

²⁶ Hayruddin ez-Zirikli, **el-I'îlâm**, Daru'l-İlm Meleyin, Beyrut, 15. baskı, 2002, c.3, s.126.

²⁷ Nebhaniler dönemi şairlerinden Keyzânî'nin doğum ve ölüm tarihlerine ilişkin net bilgi bulunmamasıyla birlikte Saide bin Hatır el-Fârisî'nin Nebhaniler döneminde Uman şiirine ilişkin yüksek lisans tezinde Keyzânî'nin yaklaşık olarak 1515-1575 yılları arasında yaşadığı ifade edilmektedir. Bkz; “*İdâat mine's- Şi'ri'l-Umanî-El-Keyzânî El-Karnu's-Sâdis Aşera el-Milâdî*”, **Nizva Dergisi**, 1 Temmuz 1999, (çevrimiçi) <https://www.nizwa.com/>, 18.12.2019.

²⁸ Saide Hatır el-Harisi, “En-Nebhani Şairu't-Tenavvu' ve'l-İhtilaf”, **Nizva Dergisi**, 13.07. 2015, (Çevrimiçi) <https://www.nizwa.com/>, 2.10.2019.

dönemlerindeki Portekiz istilası ve iç savaşlar sırasında eserlerin tarumar olduğu düşünülmektedir.²⁹

Bir sonraki Yarubîler (1622-1741) döneminde ise şiirde vatanperver bir ruh görülmeye başlanmıştır. Portekiz istilası ve Portekizlilerin Uman'dan kovulmalarını kapsayan bu dönem, şiir temalarında vatanperverlik ve ulusalcılığın öne çıkmasında etkin olmuştur. Yarubî Hanedanının ilk imamı Nasır bin Mürşid'in hayatını şiir şeklinde yazan Abdullah es-Sahâri (1640)³⁰, El-Habsî (1737)³¹ gibi isimler bu dönemin öne çıkan şairleri arasında zikredilebilir.

Umanlı tarihçi Abdullah bin Halfan bin Kusayr (ö.1050/1665) ise Nasır bin Mürşid'in biyografisini kitaplaştırmıştır. “*Siratu'l- İmam Nasır bin Mürşid*”³² kitabı Uman'daki tarih ve edebiyatı meczetmiş ilk kitap olarak bilinmektedir.

Önceliği tarihi bilgileri aktarmak olan ancak içinde şiirlere yer verilen, h.12. yy'a ait önemli eserler arasında; Serhan bin Said El-Ezkevî el-Umanî'nin ansiklopedi içerikli “*Kitabu Keşfi'l-Gammeti'l-Cami' li'l-Ahbari'l-Umme*”, yazarı meçhul Said Abdulfettah Aşur tarafından tahkik edilen “*Tarîhu Uman*” ile Muhammed bin Amir el-Ma'velî'nin “*Kısas ve Ahbar Cerat fi Uman*” yer almaktadır.

Umanlı bir başka tarihçi ve şair Hamid bin Muhammed bin Razik'in (1783-1874)³³ eserlerinden “*El-Fethu'l-Mubin fi Sirati'l-Sede'l-Busa'idin*” isimli kitabı Avrupalı araştırmacılar tarafından da ilgiyle takip edilmiş, İngilizceye tercüme edilmiştir.³⁴ İbn Razik'in ayrıca şiir dîvanları ve makâme türünde eserleri de bulunmaktadır. İbn Razik, 60 makâmesini “*İlmu'l Keramati'l-Mensub*” ile “*Nesaki'l-Makâmat*” kitabında bir araya getirmiştir.

²⁹ Derviş, a.g.e., s.30.

³⁰ Abdulfettah Âyiş, **Mu'cemu'l-Udebâ mine'l-Asrı'l-Câhili Hatta Sene 2002**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, c.4, s. 67.

³¹ Şairin tam ismi Raşid bin Hamis bin Cum'a bin Ahmed el-Habsî'dir. Bkz; Âyiş, a.g.e., c.2, s. 364.

³² Âyiş, a.g.e., c.4, s. 67.

³³ Hilal el-Haceri, “İbn Razik”, **Nizva Dergisi**, 01.01. 1999, (Çevrimiçi) <https://www.nizwa.com/%D8%A7%D8%A8%D9%86-%D8%B1%D8%B2%D9%8A%D9%82-1783-1874/>, 2 Ekim 2019.

³⁴ Ahmed Derviş, **Medhal İla Diraseti'l-Edeb Uman**, Eş-Şarika, Daru'l Usra li'l-Beşr ve't-Tevzi', 1992, s.33.

H. 14'üncü yy'da ise Şeyh es-Salimî, "Tuhfetu'l-A'yan" isimli bir tarih kitabı yazmıştır. Salimî bu kitabında El-Avtebî, El-Ezkevî, İbn Razik gibi tarih konusunda halefleri olan Umanlı edebiyatçıların eserlerini kaynak olarak kullanmıştır. Kitabında ayrıca kasidelere ve şiirlere de yer veren Salimî, döneminde şairlere ve onların metinlerine ışık tutmuştur.

Uman edebiyatının en önemli türü olan şiirde, eskiden bu yana ismi hatırlanan edebiyatçıları arasında yukarıda zikredilen isimlerin yanı sıra; Kaab bin Ma'den, El-Livah el-Hârusî, El-Keyzâvî, El-Habsî, İbn Zureyk, İbn Şeyhan, Ebu Surûr, Said bin Halfan el-Halilî (1870),³⁵ gibi isimler de bulunmaktadır.³⁶

Günlük kutlamalar ya da merasimler gibi en basit halk eğlencelerinde bile dillerinden şiir eksik olmayan Umanlıların, şiire olan bu merakının kısıtlı miktarda kitaplaştırıldığı görülüyor.

Bununla birlikte Uman Milli Miras ve Kültür Bakanlığı, klasik dönem ve bu dönemin sonlarında yaşamış şairlerin divanlarına ulaşmak ve onları kitaplaştırmak için ciddi bir gayret sarf etmektedir. Bakanlık son zamanlarda En-Nebhanî, El-Ğaşri, Ebu Müslim el-Behlanî, Ebu es-Sufî Said bin Müslim el-Umanî'nin dîvanları, İmam el-Hadramî'nin "*Seyfu'n-Nikad*" ile "*Es-Sitalî*" dîvanları, İbn Razik, Hilal bin Bedir Elbusaidî, Eş-Şuaybî, el-Livah el-Harusî'nin dîvanlarını bastırmıştır.

Bakanlık ayrıca günümüze daha yakın isimlerden; Abdullah et-Taî, Abdullah el-Halilî, Ebu Surur, Muhammed el-Husaybî, Ziyab el-Amirî, Hilal el-Amirî, Said es-Sakalavî, Saide Hatır, Ali Suheyl Hardan, Ahmed Abdullah Faris'in dîvanlarını da kendi bünyesinde yayımlanmıştır.

³⁵ Umanlı şair, fıkıh âlimi ve muhakkikin fıkıh ve edebiyatın yanı sıra şiir dîvanı bulunmaktadır. Bkz: Muhsin b. Hamud el-Kindî, **Dirâsât fi I'lâmî't-Tecrübeti'l-Edebiyyeti'l-Umaniyyeti'l-Hadise Abdullah et-Taî**, El-Cenâdiriyye li'l-Neşr ve't-Tevzi' Daru'l-Yafa, Amman, 2009, s.28.

³⁶ Derviş, **a.g.e.**, s.8-9.

2.2. Modern Uman Edebiyatına Genel Bir Bakış

Uman, modern edebiyat sürecini diğer Arap ülkelerine göre daha geriden takip etmiştir. Bu durum sadece Uman edebiyatıyla sınırlı kalmamış, benzer etkiler diğer Körfez ülkelerinde de görülmüştür.

Körfez ülkelerinde, modern dönem Arap edebiyatının teşekkülünde, gazete, dergi ve radyo programları ile farklı isimler altında bu ülkelerde kurulan kulüplerin etkin şekilde rol oynadığı görülmektedir. Edebî makaleler, kısa hikâye, şiir gibi türler, gazete, dergi ve radyo programlarıyla okuyucu ve dinleyicisiyle buluşurken, kulüplerde dönemin edebiyatçıları; fikir teatilerinde bulunmuş, kaleme alınan tiyatro eserlerini sergilemişlerdir. Körfez ülkelerinde 20. yy.'ın ilk çeyreğinden sonra değişime uğrayan Arap edebiyatı, Mısır, Irak gibi ülkelerde olduğu gibi basın organları aracılığıyla gelişim göstermiştir.

2.2.1. Modern Edebiyatın Yayılmasında Etkin Olan Faktörler

Uman başta olmak üzere Körfez ülkelerinin modern edebiyata geçiş sürecinde kültürel sirkülasyonun sağlanması ve bu yeni edebiyat akımının şekillenmesinde gazetecilik faaliyetleri ile kulüplerin rolü yadsınamayacak kadar etkindir.

Körfez bölgesinde gazetecilik ilk önce Kuveyt'te şekillenmeye başlamıştır. Tarihçi Abdulaziz er-Reşid 1928'de *Kuveyt Dergisi* ile 1932'de *Kuveyt ve Irak Dergisi*'ni çıkarmıştır.³⁷ Kuveyt'i Bahreyn takip etmiş; 1930'larda Abdullah ez-Zaid'in Bahreyn'e ilk matbaayı getirmesiyle gazetecilik faaliyetleri başlamıştır.³⁸ 1949'da *Savtu'l-Bahreyn* dergisi çıkarılmaya başlanmıştır. Tezimizin konusu Abdullah et-Tâî de gazetecilik faaliyetlerine bu dergide başlamıştır.

Uman'da ise gazetecilik faaliyetleri bir dönem ülkenin sınırlarına ilhak olmuş Doğu Afrika'da başlamıştır. Umanlı şair, Ebu Müslim er-Revâhî, Zengibar'da 1917'de *En-Necah Dergisi* 'ni yayınlamıştır. Daha sonra 1928'de Nasır bin Süleyman

³⁷ Salah Abdulhamid, *el-I'lâmu'd-Duveli ve Te'sirihi*, Hibatu'l en-Nîli'l-Arabiyye li'n-Neşr ve't-Tevzi', 2014, s.66-67.

³⁸ Diğer Arap ülkeleri matbaayla daha önce tanışmıştır. *Hicaz Vilayeti Matbaası*, 1882 kurulmuştur. Bkz: Abdulhamid, *a.g.e.*, s.66.

el-Lemki'nin çıkardığı *El-Felâk* gazetesinin yazı işleri editörlüğünü Muhammed bin Hilal el-Bervanî yapmıştır. 1951'de ise Es-Seyyid Yusuf bin Hamud bin Faysal Zengibar'da *En-Nahda* dergisini çıkarmış ve onu Zengibar'daki Araplar için bir gazete haline getirmiştir.

Ülkenin kalkınma dönemi olarak addedilen 1971'den sonra *El-Vatan* ile haftalık yayın yapan *Uman* (1972) dergisi çıkmıştır. Yayın hayatı 1978'de başlayan kültür ve edebiyat dergisi *Es-Sirac*'ın basımı 1984'te durmuştur. Uman'daki dergiler arasında 1972'de yayın hayatına merhaba diye *El-Akîde*³⁹ gibi pek çok gazete ve dergi yayınlanmıştır. 1950'ler ve 1960'lar Uman'daki gazetecilik için bir milat kabul edilebilir.⁴⁰

Uman başta olmak üzere Körfez ülkelerinde gazetecilik alanındaki ilk adımlar olarak görülebilecek bu gelişmeleri, daha da uzmanlaşarak çıkarılan dergi ve gazeteler takip etmiştir. Bunlar arasında; *El-Ba'se* ile *Kâzime* (1948), *El-Ba'as* (1950), *Er-Raid* (1952), *El-Fecr* (1955), *El-İrşad* (1953), *Eş-Şaab* (1957), *El-Beyan* ile *El-Arabî* (1958), *El-Kâfile* (1952), *El-Hamile* ile *Huna el-Bahreyn*, *Ahbaru'l-Haliç*, *El-Vatan*, *El-Edva'*, *Sada'l-Usubu'*, *Eş-Şa'le* isimli dergi ve gazeteleri yer almaktadır.

Körfez ülkelerinde modern Arap edebiyatının yayılışına ev sahipliği yapan yerlerden biri de kulüplerdir. O dönemdeki kulüpler, günümüzdeki anlayışından biraz uzaktır. Kulüpler, bugün zihnimizde canlanan anlamıyla, gençlerin boş vakitlerini geçirmek için gittiği yerler değil, yazarımız Abdullah et-Tâî, *El-Edeb'ul-Muâsir fi'l-Halici'l-Arabî* isimli kitabında ifade ettiği gibi radyo programları, haberler, gazeteler, kitapların ele alındığı bu bahislerin mevzuu edildiği yerlerdi.⁴¹ Kulüplerde bir araya gelen genç nesil hem fikir hem de kültür dünyalarını yeniden şekillendiriyordu.

³⁹ El-Felak, "23 October 1972 Sudûru'l-Adedi'l-Evvel min Mecelleti'l-Akide", (çevrimiçi) <https://www.alfalq.com/?p=8859>, 14.12.2019.

⁴⁰ Muhsin b. Hamud el-Kindi, "Abdullah et-Tâî Hayatı ve Edebî Çalışmaları", **Sultan Kâbus Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi**, Maskat, 1994, s.26.

⁴¹ Kindi, a.g.e., s.28; Abdullah et-Tâî, *El-Edeb'ul-Muâsir fi'l-Halici'l-Arabî*, Câmiatu'l Duveli'l-Arabiyya, El-Munazzamatu'l-Arabiyya li't-Terbiyye ve's-Sekâfe ve'l-Ulûm, Ma'hedu'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye, Kahire, 1974, s.27.

Öyle ki Kuveyt'te 1924'te kurulan *En-Nâdî el-Edebî* (Edebiyat Kulübü) kültürel sirkülasyonun sağlandığı mekânların başında yer almaktadır. Dönemin şartlarına göre eğitim görmüş, kültürlü, entelektüel gençler tarafından kurulmuştur.⁴² Körfez ülkelerinde çoğunlukla edebiyat alanındaki çalışmaların yapıldığı bu tür kulüplerin sayısı artmaya devam etmiştir. Ancak Uman diğer ülkelere nispetle bu ilerlemeyi biraz geriden takip etmiştir. 1950'ler ile 1960'larda yaşadığı sıkıntılı sürecin bu durumda etkisi olduğu söylenebilir. Uman'da 1926'da kurulan kültür kulübü, varlığını sürdürse de yer aldığı alanda çok fazla etkisi olmamıştır. Edebiyat alanındaki konular, gelişmeler ve meseleler daha çok kabileler tarafından tesis edilmiş toplanma yerlerinde yapılmaktadır.⁴³

Gazete, dergi ve kulüplerin yanı sıra radyo ve televizyon yayınları da edebiyat alanındaki gelişmelerin süratle takip edildiği mecralar arasında yer almaktadır. Körfez ülkelerinden Bahreyn ve Kuveyt'te 1955'lerin ortalarında başlayan radyo yayınları Uman'da Kâbus bin Said'in başa geldiği ve ülkenin veçhesini yeni gelişmelere açtığı 1970'lerden sonra görülmektedir.

Uman'daki ilk radyo programının başladığı tarihe ilişkin farklı bilgiler bulunmaktadır. Uman Sultanlığı Radyosu'nun Maskat'ta Sultan Kâbus'un yönetimin başına geçtiği 23 Temmuz 1970'den hemen sonra mı yoksa bir ay sonra mı kurulduğu meselesi ihtilaflıdır. Resmi kaynaklarda 1 ay sonra diye geçse de 48 ila 72 saat sonrasında yayın yaptığına ilişkin bilgiler de bulunmaktadır. Maskat'ın ardından Salâle Radyosu da Aralık 1970'de yayına başlamıştır. Ki Sultan Kâbus bin Said'in iktidara gelmesiyle Abdullah et-Tâî, ülkenin ilk Enformasyon Bakanı olmuştur ve bu gelişmeler onun bakanlığı döneminde gerçekleşmiştir. Radyo yayınlarının kültürel gelişimin ve modern Arap edebiyatı çerçevesindeki eserlerin ortaya çıkmasında diğer kaynaklara oranla daha hızlı ve süratli bir etkisi bulunmaktadır.

Tâî'nin de aralarında yer aldığı edebiyatçıların bazı eserleri, çeşitli ülkelerin radyo programlarında ele aldığı edebî çalışmalara ait dokümanların bir araya getirilmesiyle oluşmaktadır.

⁴² **Mecelletu'l-Kuveyt**, Vizârtu'l-I'lâm, Kuveyt, 2007, sayı 283-286, s.15.

⁴³ Kindi, **a.g.e.**, s.30.

Uman başta olmak üzere Körfez ülkelerindeki modern edebiyatın yayılma araçları arasında yer alan gazete, dergi, radyo ve kulüpler gibi araçlara değindikten sonra modern Uman edebiyatında yaşanan gelişmeleri ve bu konuda öne çıkan bazı isimleri zikretmeye çalışacağız.

2.2.2. Modern Uman Edebiyatında Şiir

Uman edebiyatında şiir tecrübesi çeşitli aşamalardan geçerek modern döneme kadar ulaşmıştır. Nebhânîler dönemindeki (1153-1407) şiirlerde, cahiliye dönemine mahsus özellikler görülmektedir. Ya'rubîler döneminde kaleme alınan şiirlerde ise vatanperver bir ruh ortaya çıkmaktadır. O dönemde ülkede hâkim Portekiz nüfuzunun şiirlerdeki vatan temasının etkili olmasında ciddi bir rolü vardır.

Bû Said hanedanlığının son dönemine denk gelen, 20. yy'ın ilk çeyreği, modern Arap edebiyatının şekillenmeye başladığı dönem olarak da bilinmektedir. Bu dönemde Uman hanedanlığının topraklarının; Uman ve Doğu Afrika'yı kapsaması, medeniyet halkasının genişlemesine neden olmuş ve edebiyat alanında ortaya çıkan eserlere farklı bir zenginlik eklemiştir.

Ülke topraklarının genişlemesiyle Uman'dan Doğu Afrika'ya doğru gerçekleşen göç hareketleri, edebiyatçıların eserlerinde özgürlük, fikir beyanı gibi farklı temalara yer vermesine olanak sağlamıştır.

Bununla birlikte 2. Dünya Savaşı sonrası tırmanan sömürge faaliyetleri karşısında bir direniş edebiyatı da şekillenmiştir. Klasik döneme göre metinlerde şekil ve içerik olarak değişimler görülmekte; ifadeler daha net, sonuç odaklı ve daha çok vermek istediği fikre hizmet eden bir edebiyat olarak form kazanmaktadır.

Uman'a has sebepler ve zamanın getirisi olan gelişmeler ışığında modern döneme geçiş sürecinin gecikmesinin arkasında yatan belli başlı sebepler bunlar olarak zikredilebilir. Uman'da 20. yy'ın ikinci yarısına damga vurmuş şairler

arasında Abdullah bin El-Halilî (1922-2000),⁴⁴ Ebu Müslim er-Revahî⁴⁵, Ebu Müslim el-Ezkevî (1908)⁴⁶ ve yazarımız Abdullah et-Tâî bulunmaktadır.

Uman edebiyatında öne çıkan bu isimler; 19. yy'ın başlarında öğrenim görmek için gittiği Batı'da, yenedünya görüşü ile milliyetçilik akımlarından etkilenen; milliyetçilik etkisinin getirisi olarak klâsik Arap şiirini yeniden canlandırmaya yönelik neo-klasik akımın öncüsü Arap edebiyatçılarından Mahmûd Sâmi el-Bârûdî, Hâfız İbrâhîm ve Ahmed Şevkî gibi ediplerin etkisinde kalmıştır.

Ebu Müslim el- Behlanî⁴⁷ (ö. 1920) Uman'da bu gelişmeler ışığında doğan modern şiirin öncülerindendir. Pek çok divanı daha sonra tahkik edilerek basılan Ebu Müslim'in en önemli eserleri arasında ise “*Cuheynetu'l Ahbar*” bulunmaktadır.⁴⁸

Modern dönemin öncüsü olan bu isimlerin yer aldığı Umanlı şairler, modern Arap şiirinde iki temayı sıklıkla yer vermiştir. Bu iki tema din ve siyaset olarak şekillenmektedir. Eserlerinde yaratana yönelik hamd ve senaların, şükür ve minnetin yer aldığı beyitlerin yanı sıra Allah'ın (cc) isimlerine yer veren kasideler de yazılmıştır. İbadiyye mezhebinin hâkim olduğu Uman'da zaman zaman fıkhi terminolojiye de yer verilmektedir.

Ebu Müslim el-Behlânî, yaklaşık 1500 beyitten oluşan “Et-Tâiyye” isimli kasidesinde “*Huvallahu Celle Celâluhu*” isimli şiirinde Esmâu'l-Hüsna'yı zikretmektedir.⁴⁹

هُوَ اللَّهُ بِسْمِ اللَّهِ تَسْبِيحُ فَطَرْتِي هُوَ اللَّهُ إِخْلَاصِي وَفِي اللَّهِ نَزَعْتِي

هُوَ اللَّهُ بِسْمِ اللَّهِ دَاتِي تَجَرَّدْتُ وَهَامَتْ بِمَجْلَى النُّورِ عَيْنُ حَقِيقَتِي

⁴⁴ Âyiş, a.g.e., s.91.

⁴⁵ Uman modern dönem şairleri arasında yer alan Nasır bin Sâlim bin Udeym er-Revâhî, Ebu Müslüm er-Revahî ismiyle meşhur olmuştur. Bkz: Er-Rebi', a.g.e., s.160.

⁴⁶ Hamis bin Selim bin Hamis el-Ezkevî, Umanlı şair Said bin Halfan el-Halilî'nin çağdaşıdır. Ebu Müslim, öğretmen ve şairdir. Bkz: Kindî, a.g.e., s.28.

⁴⁷ Muhammed Hayr Ramazan Yusuf, *Mu'cemu'l Muellifini'l-Muâsirûn fi Âsârihimi'l-Mahtuta ve'l-Mefkude ve Mâ Tubia Minha ve Hukkika Ba'de Vefatihim*, Mektebetu'l-Melik Fahd el-Vatanîyye Esnâi'n-Neşr, 2004, Riyad, c.1, s. 800.

⁴⁸ Derviş, a.g.e., s.42-43.

⁴⁹ *Divân-ı Ebi Müslim*, Vizâratu't-Turâsi'l-Kaymî ve's-Sekâfi, 2. Baskı, Uman, 1987, s.42.

هُوَ اللَّهُ بِسْمِ اللَّهِ ضَاءَتْ فَأَشْرَقَتْ بِأَنْوَارِ نُورِ اللَّهِ نَفْسُ هُوَ يَتِي

*

O Allah ki O' nu adıyla tesbih ediyorum, bu tesbih benim fitratımda var. Allah'a içtenlikle bağlıyım ve yönelişim O'nadır.

O Allah ki, O'nun adıyla kendimden soyutlandım, ışık ortaya çıktığında gerçekliğim yollara düştü.

O Allah ki, O'nun adıyla ve nurunun ışıklarıyla kimliğim aydınlandı ve parladı.

Kulluk ve ibadet etme, Esmâ'ül-Hüsna ve Peygamber Efendimiz'in hayatı gibi konulara yer veren Abdullah el-Halilî “*Dîvanu Vahyi'l-Abkariyye*”de yer alan “*El-Heymene ve'l-Heymene*” isimli kasidesinde Allah'ın isimleriyle niyazda bulunmaktadır.⁵⁰

ارْفَعْ مَقَامِي يَا عَلِيُّ وَأَعْلِهِ فِي دَاتِ وَجْهِكَ مُشْرِقاً بِسَنَائِهِ
وَاجْعَلْ لِقَدْرِي يَا كَبِيرُ مَكَانَةً فِي الْمَكَانِ تَكْبِيرُ فَيْكِ مِنْ عُظَمَائِهِ
وَاحْفَظْ مَكَانِي يَا حَفِيزُ مِنَ الْأَذَى وَطَوَارِقِ الْجُدُنَانِ فِي عَوَائِهِ

*

Ey Aliyy, makamımı yücelt ve yükselt, yüksekliğiyle senin önünde parlarsın

Ey yüce, benim konumumu kıymetli kıl, bu kıymet büyüsün ve yücelsin

Ey Hafız, sıkıntı zamanında konumumu zararlardan, musibetlerden koru

Siyaset teması o dönemin bir getirisi olarak şiirde yer almaktadır. Yükselen milliyetçilik akımı, sömürgeye karşı mücadele temaları, ülkede uyanış olarak nitelendirilen Kâbus bin Said dönemine kadar yaşanan sancılı süreçler, böyle bir eğilime zemin hazırlamıştır. Siyaset teması hem vatanseverlik hem milliyetçilik hem ulusçuluk gibi faktörleri bünyesinde barındırmaktadır. Yazarımız Abdullah et-Tâî'nin eserleri başta olmak üzere çağdaşları olan Umanlı edebiyatçıların şiirlerinde

⁵⁰ Kindi, a.g.e., s.40.

vatanseverlik ve milliyetçilik temalarının çokça etkin olduğu görülmektedir. Sadece şiir değil nesir türlerinde de bu temaların etkisi devam etmektedir.

Modern dönemin ilk eserlerinden Umanlı şair ve fıkıh âlimi Muhammed bin Raşid bin Uzeyz el-Husaybi'nin (1915-1990) 1984 yılında ilk basımı yapılan “*Şakaiku'n-Nu'man ala Sumuti'l-Cemân fi Esmâi Şuarai Uman*” isimli eserinde Umanlı şairlere ait bilgiler yer almaktadır. Üç ciltten ve yedi kısımdan oluşan bu eserde Umanlı şairler, şiirleri; âlim, edebiyatçı, nahiv âlimi, hâkimlerin mesleklerine ilişkin yazdığı şiirler, ayrıca kendi kaleme aldığı şiirleri de bulunmaktadır.⁵¹

Yazarın ayrıca “*Ez-Zumurrudu'l-Fâik fi Edebi'l-Fâik*” isimli ikinci matbu kitabı da 1987-1991 yılları arasında derlenmiştir.⁵²

Husaybî'nin “*El-Lu'lu' ve'l-Mercan fi'l-Hikmeti ve'l-Beyan*” isimli el yazması eseri basılmamıştır. Kapağında sadece kitabın ismi bulunmaktadır. Önsöz, hatime, dipnot, kaynakça bulunmamakla birlikte bu kitabın “*Şakaiku'n-Nu'man ala Sumuti'l-Cemân fi Esmâi Şuarai Uman*” kitabının gözden geçirilmesi üzerine yapılmış bir çalışmadır.⁵³

“*El-Bülbül es-Sadah ve'l-Menhel et-Tufah fi Muhtarati'l-Eş'ari'l-Milah*” da yazarın basılmamış bir diğer el yazması kitabıdır. Kitap başlığı ve yazarın isminin altında “Sultan Kâbus bin Said başta olmak üzere Bû Said Kraliyet ailesindeki sultan ve krallara hitaben en çok şiirlerin yazıldığı kitap” ifadesi yer almaktadır.⁵⁴

2.2.3. Modern Uman Edebiyatında Roman Ve Hikâye

Şiir, Uman edebiyatındaki türler arasında en öne çıkanlardan biri olmakla birlikte tek değildir. Uman edebiyatının nesir türlerine geçişindeki zemini, daha çok

⁵¹ Husaybî, **a.g.e.**, s.9.

⁵² Derviş, **a.g.e.**, s.65.

⁵³ **A.e.**, s.71.

⁵⁴ **A.e.**, s.74.

bu ÷lkeye mahsus olan ve kadim Arap edebiyatında da yeri olan “makâme”⁵⁵ türü oluşturmaktadır.

Ayrıca Uman’ın kendisine mahsus edebiyatı ise halk edebiyatı olarak isimlendirilen kısımdadır. Halk edebiyatı daha çok Uman’a has “el-meydan”, “er-ruzha”, “et-tağrud” gibi farklı şekillerdeki şiir söyleme türlerini kapsamaktadır.

Edebiyatta nesir türünün zeminini oluşturan makâme; hayalî bir kahramanın başından geçen olayların yine hayali bir hikâyeci tarafından anlatıldığı; kısa hikâyelerden oluşan bu edebî türdür. Bu tür, Uman edebiyatında bir hayli yer bulmuştur.

Uman klasik edebiyatının en önemli isimlerinden İbn Dureyd bu edebiyat türünün öncülerindendir. Makâme ile dilin inceliklerini, anlatım gücünü, sanatını ve kelime oyunlarını seçkin bir üslupla dile getiren Umanlı edebiyatçılar arasında Ebu el-Haris el-Bervânî (ö. 1953)⁵⁶ , El-Gaşri (ö. 1758)⁵⁷ , İbn Razik (ö. 1874)⁵⁸ , Abdullah el-Halilî (ö. 2000)⁵⁹ de sayılabilir.

Bu hikâyeleme eğilimi, modern edebiyatın nesir türünde ilk eserlerini verene kadar devam etmiştir.

Uman’daki modern edebiyatın düz yazı metnlerinin ilk mahsulleri; gazetecilik çatısı altında toparlanabilecek makale, radyo programlarında sunulan metinler ve gazete yazıları olarak düşünülebilir. Uman’da edebiyat alanındaki yenilikçi seslere göre şekillenen bu düzende 20. yy’ın başlarında gazetecilik henüz

⁵⁵ Hayalî bir kahramanın başından geçen olayların hayalî bir hikâyeci tarafından dile getirildiği kısa hikayeler serisinden meydana gelen edebî tür ve bu konuda yazılan eserlerin ortak adı. Bknz. Erol Ayyıldız, “Makâme”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2003, Ankara, c.27, s.417-419.

⁵⁶ Muhammed bin Süleyman el-Hadramî, “*Kırââ fî Rihleti Ebi Hâris li’ş-Şeyhi’l-Edib Muhammed bin Alibin Hamis el-Bervânî*”, Ceridetu Uman, 4 Ağustos 2017, (çevrimiçi) http://omanzanzibar.blogspot.com/2017/08/blog-post_4.html, 17.12.2019.

⁵⁷ “El-Gaşri Min Hilâli Kasâidi Divânihi”, Nizva Dergisi, 1 Ocak 2008, (çevrimiçi) <https://www.nizwa.com/>, 17.12.2019.

⁵⁸ “İbn Razik”, **Nizva Dergisi**, 1 Ocak 1999, (çevrimiçi) <https://www.nizwa.com/%D8%A7%D8%A8%D9%86-%D8%B1%D8%B2%D9%8A%D9%82-1783-1874/>, 17.12.2019.

⁵⁹ El-İmam el-Hafız Ebi Saad Abdülkerim et-Temimî, **El-Muntehab min Mu’cemi Şuyuh**, Daru Âlemi’l-Kutub, Riyad, 1996, c. 1, s.1044.

yeni doğmuş bir bebekse roman anne karnındaki bir cenin olarak düşünülebilir.⁶⁰ Bununla dünyaya gelmesi beklenen bu yeniliklerin işini, gençlerin kurduğu kulüpler, tiyatrolar, radyo dramları gibi faktörler olumlu yönde kolaylaştırmaktadır.

Kısa hikâye ve roman bağlamındaki nesir türlerinin ortaya çıkışı ise 1928 ile 1956 yıllarına tekabül etmektedir. Bir diğer deyişle bu türler Körfez ülkelerinde gazete yayımı ve basımıyla birlikte eş zamanlı olarak gelişmiştir.

Körfez ülkeleri genelinden bakılacak olursa ilk kısa hikâye yazım girişimi Hâlid el-Ferac⁶¹ ile 1928’de Kuveyt’te başlamıştır. Kuveyt’teki kısa hikâye kaleme alan isimler arasında ayrıca Fehd ed-Duveyri⁶² ile kısa hikâyelerinin yer aldığı 1947’de basılan *Âlamun Sadîkun* (Gerçek Acılar) isimli kitabıyla Ferhân Râşid el-Ferhân⁶³, 1955’te *Ahlamu’ş-Şebab* (Gençlik Düşleri) ve 1989’da *Asâbü’l-Urus* (Gelinin Parmakları) isimli kısa hikâyeleriyle Fadıl Halef⁶⁴, 1970’te basılan kısa hikayelerden oluşan kitabı *Es-Savtu’l-Hâfit* (Kısık Ses) ve 1982’deki *Ricâl mine’r-Rîf el-Âlî* (Yukarı Köyden Gelen Adamlar) kitaplarıyla Süleyman eş-Şattî⁶⁵ zikredilebilir. Yazarımız Abdullah et-Tâî, Süleyman eş-Şattî’nin *Es-Savtu’l-Hâfit* kitabını “Körfez’deki en iyi kısa hikâye kitabı”⁶⁶ olarak nitelendirmektedir.

Körfez ülkelerinde Kuveyt’i Bahreyn takip etmektedir. Bahreyn’deki ilk kısa öykü girişimleri, Muhammed Yusuf ve Abdurrahman es-Seyyar’ın eserleriyle

⁶⁰ Kindi, **a.g.e.**, s.48.

⁶¹ Kuveytli edip, şair ve tarihçi Hâlid bin Muhammed bin Ferac’ın (1898-1954) büyük dedeleri Uman, Nizvalıdır. Ailesi, Katar, Maskat son olarak da Kuveyt’e gelerek kalmışlardır. Hindistan’ın Bombay eyaletine giden Ferac orada bir matbaa kurmuştur. Dönemim Suudi Arabistan Kralı Abdulaziz Âl Suud ile iyi ilişkiler içinde olan Kuveytli edebiyatçı “Matbaatu’s-Suudiyye” (Suudi Arabistan Matbaası’nı) kurmuştur. Bkz: Âyiş, **a.g.e.**, c.2, s. 305

⁶² Kuveytli edebiyatçı ve hikâye yazarı Duveyri (1924-1999), Kuveyt’te 1958’den önce çıkan gazetelerin çoğunun editör ekibinde yer almıştır. Kısa hikâyelerinin büyük bir kısmı, Hâlid Suud ez-Zeyd’in kaleme aldığı “Kitabu’l-Udebâu’l-Kuveyt fî Karneyn” isimli kitabının ikinci cildinde yer almaktadır. Bkz: Âyiş, **a.g.e.**, c.4, s. 452.

⁶³ Kuveytli edebiyatçı 1928-1975 yıllarında yaşamıştır. “*Âlamun Sadîkun*” kitabının yanı sıra “*Suheyratu’l-Kader*” isimli kitabı ve yayınlanmamış kısa hikâyeleri de bulunmaktadır. Bkz. El-Vatan Gazetesi, 09.06.2014, (çevrimiçi) <http://alwatan.kuwait.tt/article/details.aspx?id=364041&yearquarter=20142>, 20.12.2019.

⁶⁴ 1927 yılında Kuveyt’te doğan gazeteci, şair ve yazardır. Londra Radyosu Müsabakası (1964), Kuveyt Öğretmenler Derneği (1969), Er-Ra’yu Dergisi’nin 1978’de düzenlediği ulusal müsabakada ödüller almıştır. Bkz: Âyiş, **a.g.e.**, c.4, s. 412-413.

⁶⁵ Süleyman eş-Şattî (1943) kısa hikâye yazarı, eleştirmen ve araştırmacıdır. Bkz: Âyiş, **a.g.e.**, c.3, s. 83-84.

⁶⁶ Kindi, **a.g.e.**, s.49.

başlamıştır.⁶⁷ 1939'da Bahreynli edebiyatçı Muhammed Yusuf'un kısa hikâyesi Bahreyn Gazetesi'nde yayımlanmıştır.⁶⁸ Bundan sonra ülkede kısa hikâyeye yönelik eğilimde yavaş yavaş bir artış gözlemlenmektedir. Bahreyn'deki modern kısa hikâyenin ilk yazarları arasında 1950'lerde kaleme aldığı eserleriyle Ahmed Süleyman Kemal, Muhammed el-Macid ile *Es-Seyyid* (Bey) isimli kısa hikâye koleksiyonuyla Ali Seyyâr bulunmaktadır.⁶⁹

Muhammed Abdulmelik'in kaleme aldığı 1972'de yayımlanan kısa hikâye koleksiyonu *Mevtu Sâhibi'l-Araba*'da (Araba Sahibinin Ölümü) gelir seviyesi düşük ailelerin tasvirlerine yer vermektedir. 1970'lerde ise Emin Salih, *Hune'l-Verde Hunâ Narkus*⁷⁰ (İşte Gül, İşte Dans Ediyoruz) ile *El-Firâşât*⁷¹ (Kelebekler) isimli kısa hikâye koleksiyonlarını kaleme almıştır. Bahreynli modern kısa hikâye yazarları arasından Halef Ahmed Halef ile Hamde Hamîs'in eserlerin güncelliği günümüze kadar uzanmıştır.⁷²

Uman'da ise kısa hikâyenin şekillenmesi diğer Körfez ülkelerini geriden takip etmiştir. 1970'lere gelindiğinde ülkedeki menfi ve müspet gelişmeleri ifade etmek için artık şiir yeterli gelmemektedir. Bu bağlamda edebiyatçılar hem dönemin getirisi olarak hem de fikirlerini beyan etmenin farklı yollarının arayışı içinde iken dönemin gazetelerinde kısa hikâyeler boy göstermeye başlamıştır. O zamanda ya eğitim yahut maişet telaşesi ya da şartları daha iyi bir çalışma ortamı için ülkelerinden ayrılan Umanlıların gurbetteki anılarını, hissiyatlarını ifade eden kısa hikâyeler kaleme alınmıştır.

Yazarımız Abdullah et-Tâî'nin 1940'ların ilk çeyreğinde kaleme aldığı *Âsîf* (Üzgünüm), *Hıyânât* (İhanet), *İhtifa' İmraati* (Kadının Kaybolması) isimli kısa hikâyeleri ile daha sonraki yıllarda kaleme aldığı *El-Mugalgal* (Gülyabani), *Duvvar*

⁶⁷ Hüseyin Yazıcı, "Bahreyn'de Kısa Öykü", Şarkiyat Mecmuası, sayı: 21, İstanbul 2012/2, s.139-148.

⁶⁸ Kindi, **a.g.e.**, s.49.

⁶⁹ H. Yazıcı, **a.g.e.**, s.138-148.

⁷⁰ **A.y.**

⁷¹ Kindi, **a.g.e.**, s.49.

⁷² Kindi, **a.g.e.**, s.49.

Camii'l-Hüseyn (Hüseyn Camii Kavşağı), *Me'sâtu Subhiyye* (Sabah Trajedisi) hikâyeleri ülkede bu konudaki öncü adımlardan addedilmektedir.

Uman'daki kısa hikâyelerin doğuşu aşamasında karşımıza çıkan bir başka isim ise Suud el-Muzaffer'dir. Uman'ın Sahar kentinde 1951'de dünyaya gelen Suud el-Muzaffer, eğitimini Kuveyt'te tamamlamıştır. Umanlı edebiyatçı 1965'te *Mev'id fi'l-Mahatta* (İstasyondaki Buluşma), 1967'de *El-Müntakım* (İntikamcı) isimli kısa hikâyeler yazmıştır. Yazarın, 1987'de *Yevm Kable en Tuşriku's-Şems* (Güneşin Doğuşundan Önceki Gün) 1988'de *Eşrikatu's-Şems* (Güneş Işınları) isimli kısa hikâye koleksiyonları yayımlanmıştır.

Suud el-Muzaffer, Şârîka'da 1968'de Eş-Şark Dergisi'nde düzenlenen yarışma için *et-Taih* (Yitik) isimli kısa hikâyeyi yazmıştır.⁷³

Uman'daki modern dönem edebiyatçılarından Ahmed ez-Zebidî (1946-2008) eğitimi için ülke dışında bulunan yazarlardandır. Uman'da o dönemlerde ülkede yaşanan iç karışıklıklar, yönetimde yaşanan çalkantılar, ekonominin henüz bir ivme kazanamaması, eğitim ve kültür alanında gelişmelerin oldukça geriden takip edilmesi gibi nedenler, Umanlıları, başka ülkelere göçe sevk etmiştir. Uman modern edebiyatına yön verene isimlerin kahir ekseriyeti, kültür başkentleri olarak bildiğimiz ülkelere gitmişlerdir. Hatta bu durum edebiyata da yansımıştır. Modern dönem Arap edebiyatının türleri olan şiir, nesir, tiyatro eserlerinde vatana duyulan özlem ve gurbet konuları işlenen temalar arasında yer almaktadır.

Zebidî de eğitimini tamamlamak için Mısır, Suriye ve Irak'ta bulunmuştur. Yazarın 1960'larda yazdığı kısa hikâyelerden oluşan kitabı 1985'te *İntihâr Abid el-Ummânî* (Umanlı Abid'in İntiharı) ismiyle yayımlanmıştır.⁷⁴

⁷³ Âyiş, a.g.e., c.3, s. 33-34; Kindi, a.g.e., s.50.

⁷⁴ aljazeera.net, Vefâtu'r-Rivâi'l-Ummânî Ahmed ez-Zebidî, 08.03.2018 (çevrimiçi), <https://www.aljazeera.net/news/cultureandart/2018/3/8/%D9%88%D9%81%D8%A7%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B1%D9%88%D8%A7%D8%A6%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D9%85%D8%A7%D9%86%D9%8A-%D8%A3%D8%AD%D9%85%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%B2%D8%A8%D9%8A%D8%AF%D9%8A>, 25.12.2019.

Yukarıda zikrettiğimiz ve 20. yy'ın başlarında şekillenmeye başlayan Uman modern edebiyatının ilkleri arasında yer alan bu eserlerde temalar; genellikle vatanseverlik, Arap milliyetçiliği, sömürgeye karşı direniş, ülkenin birlik ve beraberliğinin önemi gibi konular etrafında şekillenmektedir. Konuların yanı sıra nesirde kullanılan dil, daha çok makale türüne yakın olduğu, vermek istediği mesajı dolaysız ve düz bir şekilde okuyucuya ilettiği görülmektedir. Ancak 20. yy'ın sonları ve 21. yy'ın başlarında ise hikâye ve romanlarda farklı konular ele alınmaya başlanmaktadır. Düz yazıda, dil ve temalarda gözlemlenen değişimle beraber Umanlı kadın edebiyatçıları da kültür dünyasındaki yerlerini aktif şekilde almaya başlamıştır.

Umanlı kadın edebiyatçılarından Bedriyye eş-Şehiyye, günümüz yeni dönem modern nesir yazarlarından. Kimya mühendisi olan Şehiyye'nin *Et-Tavaf Haysu'l-Cemr*⁷⁵ (Ateş Etrafında Dolaşma) isimli ilk romanı 1999'da yayımlanmıştır. Şehiyye, bu kitabında Arap dünyasındaki erkek otoriterliğini eleştirmektedir. Diğer romanı *Fizya 1*'de⁷⁶ (Fizik 1) ise Rusya'daki bir Umanlı göçmenin hikâyesini konu edinmiştir. Şehiyye'nin bu romanında gerçeklikten biraz saparak yeni bir yol izlediği ifade edilmektedir.

Bir diğer kadın edebiyatçı Cuha el-Hârisiyye ise Uman'ın ödüllü yazarlarından. Prestijli edebiyat ödülleri arasında önemli bir yeri haiz "Uluslararası Man Booker" 2019 ödülünün sahibidir. "*Seyyideti'l-Kamer*" (Ay Kadınları) isimli eseriyle bu prestijli ödüle layık görülen ilk Arap yazar olmuştur. 1978 doğumlu Harisiyye bu Ödülü kazandıran kitabı *Celestial Bodies* ismiyle İngilizceye kazandıran çevirmen Marilym Booth olmuştur.⁷⁷ Harisiyye ödüllü kitabında Uman'da değişen hayatın sosyal yapısı içinde üç kız kardeşin yaşadıklarını anlatmaktadır.

⁷⁵ Bedriyye eş-Şehiyye, **Et-Tavaf Haysu'l-Cemer**, El-Muessesetu'l- Arabiyye li'd-Dirârât ve'n-Neşr, Beyrut, 1999.

⁷⁶ Bedriyye eş-Şehiyye, **Fizya 1**, Muessesetu'l-İntişârî'l-Arabî, Beyrut, 2009.

⁷⁷ Omandaily Gazetesi, 22 Mayıs 2019, (çevrimiçi) <https://www.omandaily.om/?p=701394>, 26.12.2019; BBC News, 22 Mayıs 2019, (çevrimiçi), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48364029>, 26.12.2019.

Harisiyye'nin, bu kitabından önce *Menâmât*⁷⁸ (Uykular) ile sonrasında yazdığı *Nâzince*⁷⁹ (Nazince) romanları bulunmaktadır. Yazarın kısa hikâye koleksiyonları arasında ise; *Makâtî' min Sîrati Lubna İz Ânî'r-Rahîl*⁸⁰ (Lubna'nın Hayatından Kesitlere Gitme Vakti) ve *Sabîyyu 'Ala's-Sathi*⁸¹ (Çatıdaki Çocuk) yer almaktadır. Uluslararası ödüllerin dışında ulusal ödüllerin de tevdi edildiği Umanlı yazar, çocuk edebiyatı alanında da kitaplar yazmıştır. Harisiyye, Uman'daki Nizva Dergisi'ne verdiği röportajda, kaleme aldığı *Uşşu li'l-Asâfir*⁸² (Bülbülün Yuvası), *Es-Sehâbetu Tetemennâ*⁸³ (Bulut İstiyor) isimli çocuk kitaplarına yönelişindeki temel sebebin kendi çocukları olduğunu ifade etmektedir.⁸⁴ *Uşşu li'l-Asâfir* isimli kitabıyla 2010 Edebiyat ve Kültür Alanlarında Yayımlananlar Yarışmasında, En İyi Çocuk Kitabı alanında ödüle layık görülmüştür. Aynı yarışmanın En İyi Roman dalında da ödül Harisiyye'nin *Seyyidātu'l-Kamer* romanına gitmiştir.⁸⁵

Uman'da çocuk edebiyatı hakkında fazlaca bilgiye sahip olmamakla birlikte bu edebiyat türünün varlığını 1950'lerde sair Körfez ülkelerinde de olduğu gibi dini ve milli günlerde öğrenciler için düzenlenen gösterilerde kaleme alınan metinlerle şekillendiği ifade edilmektedir.⁸⁶

Umanlı edebiyatçılardan, çocuk edebiyatındaki isimler arasında Ali bin Şenin el-Kehâlî (1963-1996), şiir divanları ve hikâyelerinin yanı sıra 1991'de yayımlanan *Unşud Ma'î* (Benimle Söyle) isimli şiir divanını çocuklar için yazmıştır.⁸⁷ Bunun yanı sıra günümüzde çocuk edebiyatı alanında kitaplar yazmaya devam eden isimler arasında Fâtıma bintu Enver el-Levâtî bulunmaktadır. Levâtî çocuk edebiyatı

⁷⁸ Cuha el-Harisiyye, *El-Muessesetu'l- Arabiyye li'd-Dirârât ve'n-Neşr*, Beyrut, 2004.

⁷⁹ Harisiyye, *Daru'l-Âdâbi'l-Umaniye*, Maskat, 2016.

⁸⁰ Harisiyye, *Dairatu's-Sekâfe ve'l-I'lâm*, Şarika Hükümeti, 2011.

⁸¹ Harisiyye, *Daru Ezmine li'n-Neşr ve't-Tevzi*, Amman, 2007.

⁸² Harisiyye, *Uşşu li'l-Asâfir*, Nâdi's-Sekâfi, Maskat, 2010.

⁸³ Harisiyye, *Es-Sehâbetu Tetemennâ Mas'â li'n-Neşr ve Tevzi*, Manama, 2005.

⁸⁴ "Cuha el-Harisiyye el-Vakî' Ekser Garabiyyeten Felimâza La Yuhasibu? Seyyidātu'l Kamer Rivâyetun Muhtemmetun biemri't-Tağyîr ve't-Tehavvulât fi'l-Muctema'", *Nizva Dergisi*, 1 Ekim 2010, <https://www.nizwa.com/>, 26.12.2019.

⁸⁵ Caizetu'l-Katara li'r-Rivayati'l-Arabiyye, (çevrimiçi) <https://www.kataranovels.com/novelist/%D8%AC%D9%88%D8%AE%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%A7%D8%B1%D8%AB%D9%8A/>, 26.12.2019.

⁸⁶ Yusuf Köşeli, "Körfez Arap Ülkelerinde Çocuk Edebiyatının Doğuşu ve Gelişimi", *Nüşa Dergisi*, yıl: 12, sayı: 34, 2012/I s.130.

⁸⁷ Kâmil Selman el-Cebûrî, *Mu'cemu's-Şuarâ mine'l-Asrî'l-Câhili hatta sene 2002*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002, c.3, s. 440.

alanında makaleler de kaleme almaktadır.⁸⁸ Fâtîma el-Levâtî, yine başka bir Umanlı yazar Tâhire bintu Abulhâlik el-Levâtî ile Uman'daki El-Lecnetu'l-Vataniyye li Riâeti't-Tufule isimli komitenin organizasyonunda çocuklar için *Silsiletu Kısası'l-Etfâli'l-Umaniyye* (Umanlı Çocuklar İçin Hikâyeler) isimli hikâye kitapları hazırlamaktadır.⁸⁹

Umanlı edebiyatçı Sa'îde bintu Hâtîr el-Fârisî'nin⁹⁰ de *Uğniyye li't-Tufule ve'l-Hadra* (Çocuklar ve Yeşil İçin Şarkılar) isimli çocuklara yönelik şiir kitabı bulunmaktadır.

Uman'daki modern dönem edebiyatının öne çıkan, kaleme aldığı roman ve hikâyeler ile Uman modern edebiyatına katkı sağlamış isimler arasında yer alan bir başka isim de Ali el-Ma'mârî'dir (2013). İlk edebi eseri olarak ifade edilen hikâyesi *Eyyamu'r-Ruûd Uşşu Receben*'in (Gök Gürültülü Günler, Gün Ola Devran Döne) (1992) ardından *Mufâceetu'l-Ahıbbâ* (Dostların Sürprizi) (1993), *Sefînatu'l-Harîfi'l-Hilâsiyye* (Sonbaharın Melez Gemisi) (1995), *Esfâr Dimleci'l-Vehm* (Vehim Bileziğinin Yolculukları) (1997) isimli hikâyeler ile *Fedââtü'r-Rağbeti'l-Ahîra* (Son İsteğin Alanları) (1999), *Rabiyatu'l-Hitâr* (Bahis Tümseği) (2003), *Hemsu'l-Cusur* (Köprülerin Fısıltısı) (2007) ve *Bin Sula'* (Arabistan Oriksi) (2011) isimli romanlarını kaleme almıştır.⁹¹

Ali el-Ma'mârî'nin vefatından önce kaleme aldığı son kitabı *Bin Sula'*⁹² Londra'da okuyan Umanlı bir öğrencinin Körfez ülkelerine ilişkin bir araştırma yapmaya karar vermesiyle gelişen bir hikâyeyi konu almaktadır. Edebiyat eleştirmenleri tarafından yaratıcı bir anlatım tarzı olduğu belirtilen Umanlı yazarın tarihî konulara yer verdiği eserlerinde titiz incelemeler yaptığı kaydediliyor. Bu

⁸⁸ Fâtîma bintu Enver el-Levâtî'nin resmi sitesi (çevrimiçi) <http://fatma-anwar.blogspot.com/>, 27.12.2019.

⁸⁹ Emel Salahaddin Muhamammed, Hanân Abdulgaffar el-Atıyye, Ranya Hamdi Alvân, “*Edebu't-Tıflî's-Şa'bî fî Duvelî'l-Halici'l-Arabî Beyne'l-Mâdî ve'l-Hâdir*”, Mecelletu Kulliyeti Riyad El-Etfâl Bibursa'id yıl: Temmuz-Aralık 2016, sayı: 9, s. 369.

⁹⁰ Sa'îde bintu Hâtîr el-Fârisî (1956), çocuklar için kaleme aldığı şiir kitabı *Uğniyye li't-Tufule ve'l-Hadra* 1979'da basılmıştır. Bkz: El-Cebûrî, **a.g.e.**, c.3, s. 53-54.

⁹¹ *Caizetu'l-Katara* li'r-Rivayati'l-Arabiyye, (çevrimiçi) <https://www.kataranovels.com/novelist/%D8%B9%D9%84%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B9%D9%85%D8%B1%D9%8A/>, 27.12.2019.

⁹² Ali el-Mi'mârî, *Bin Sula'*, Daru Şarkıyyat li'n-Neşri ve't-Tevzi', Kahire, 2011.

dönemde kaleme alınan roman ve hikâyelerde modern dönemin başlangıcındaki gibi makaleyi andıran dokusundan uzaklaşarak tarihî verilerin yanı sıra edebî sanatların da kullanılmaya başlandığı görülüyor.

Uman'daki son dönem edebiyat eserlerinde artık edebi sanatlar, tarihi olayların ardından sıyrılarak daha belirgin hale gelmeye, tarihi olaylar, edebi sanatları takip etmeye başlamıştır. Umanlı yazar Hamud eş-Şekîlî'nin⁹³ de Ali el-Ma'mârî'nin kitapları üzerinden izah ettiği gibi bu süreci yazarların ilk ve son kitaplarında da takip etmek mümkündür.

Ali El-Ma'mârî'nin, Yazarlar ve Edebiyatçılar Yarışması'nda 2011 yılında Uman'daki En İyi Roman seçilen *Hemsu'l-Cusur*⁹⁴ da hikâyenin bir kısmı İstanbul'da geçmektedir. İstanbul'daki hanların, mekânların isimlerine sıklıkla yer verilmektedir. Bu tür yenilikler, başlangıç merhalesinde ülke sınırları ve olaylarına sıklıkla bağlı kalınan Uman modern edebiyatının artık farklı ufuklara açıldığının küçük bir işareti olarak değerlendirilebilir.

1970'lerde başlayan kalkınma döneminin ardından günümüze kadar hızlı değişimlere sahne olan Uman toplumunda edebiyattaki temalar da farklılaşmaya başlamıştır. *El-Eşyâ Leyset fî Emâkiniha* (Eşyalar Yerinde Değil), *Elleti Teuddu's-Selâlim* (Basamakları Sayan), *Sindirellâti Maskat* (Maskat'ın Sindirellaları) isimli romanların yazarı gazeteci yazar Huda Hamed (d. 1981) kitaplarında kadın faktörünün yanı sıra annelik teması ve geleneksel kalıplardan uzak bir anne figürü çizmektedir.

Uman'ın günümüzdeki edebiyatçılarından biri olan psikiyatr Hüseyin el-Ibri (d.1972) özellikle *El-Vahaz*⁹⁵ (İğneleme) isimli romanında zeki bir gencin başta kendisini daha sonra dini, toplumu ve bazı düşünce tarzlarını sorgulamasını konu edinmiştir. Bu tür temalar görmeye alışık olmadığımız Uman edebiyatında yeni bir soluk olarak tanımlanabilir.

⁹³ aljazeera.net, "Er-Rivâi Ali el-Mi'mârî ve't-Tefkik el-Meskut anhu, 13.05.2013, (çevrimiçi), <https://www.aljazeera.net/>, 27.12.2019.

⁹⁴ Ali el-Mi'mârî, *Hemsu'l-Cusur*, Daru Şarkiyyat li'n-Neşri ve't-Tevzi', Kahire, 2007.

⁹⁵ Hüseyin el-Ibrî, *El-Vahaz*, Daru'l-İntişârî'l-Arabî, Beyrut, 2005.

2007’de Sultan Kâbus Edebiyat ve Kùltür Nişanı’nın tevdi edildiğı Hüseyin el-Ibrî’nin diğèr romanları da alışılmışın dışında bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki ilk romanının ismi anksiyolitik ve sakinleştirici sınıfından bir ilaç olan *Diazepam*⁹⁶’dır.

Edebî çalışmalarında mesleğinin izlerini hissedebileceğimiz bir başka Umanlı yazar da Abdulaziz el-Fârisî’dir (d.1976). Onkoloji doktoru olan Abdulaziz el-Fârisî, Nizva Dergisi’ne verdiği bir röportajda “Mesleğinin kalemi üzerindeki etkisini inkâr edemeyeceğı ancak bunun vakalar üzerinden değıl de karşılaştığı vakalar aracılığıyla insanlarda müşahede ederek doğrudan temas ettiğı üzüntü, korku, sevinç, başarı, başarısızlık ve ölüm gibi duyguların yansımaları olduğunu” ifade etmektedir.⁹⁷

Abdulaziz el-Fârisî, *Tebkî el-Ard Yedhaku Zuhâl*⁹⁸ (Yeryüzü Ağlıyor, Satürn Gülüyor), isimli romanında mecazî anlatım üslubunu tercih etmiştir. Kitapta yaygın sosyal bozukluklar sembolik olarak belirlenen bir köy üzerinden görölmüştür. Köydeki tüm karakterlerin sosyal durumunu izah etmek üzere mecazî ifadeler kullanılmaktadır. Satürn’den geldiğı ifade edilen felsefî ve şiirsel hayali bir karakter köydeki olayları gülerek takip etmektedir ki en sonunda köyden kaçır.⁹⁹

Modern edebiyatın çıkış noktasında önemli bir yeri olan tarihî romanlar günümüzde de yerini korumaktadır. Büşra Halfen’in kaleme aldığı *El-Bağ*¹⁰⁰ (Helâk) isimli romanının konusu Uman’ın yakın tarihinde yer alan Cebelu’l-Ahdar ile Zufar isyanları ile Sultan Kâbus bin Said ile selefi Said bin Teymur’un yönetim zamanlarını kapsamaktadır. Bu bağlamda, Uman’daki ilk roman faaliyetleri ile günümüzdeki romanları karşılaştıracak ve süreci gözlemlemek isteyecek olursak ilk zaman kaleme alınan tarihi romanlar ile günümüzdekileri incelenebilir.

⁹⁶ Hüseyin el-Ibrî, Daru’l-Hıvar, Suriyye, 2000.

⁹⁷ “El-Kâs Abdulaziz el-Fârisî: Ahlam Bisârid Yuûdun’n-Nazar fi Târihinâ el-Mektûbu’l-Âlem Yaûlu Nefsehu Bi’s-Sihriyye”, **Nizva Dergisi**, 1 Eim 2008, (Çevrimiçi), <https://www.nizwa.com/>, 28.12.2019.

⁹⁸ Abdulaziz el-Fârisî, *Tebkî el-Ard Yedhaku Zuhâl*, Daru’l-İntişârî’l-Arabî, Beyrut, 2007.

⁹⁹ Faris Tevfik el-Beyl, **Er-Rivâyetu’l-Haliciyye Kırâat fi’l-Ensâkı’s-Sekâfiyye**, Şeriketu Daru’l-Akademiiyyin li’n-Neşr ve’t-Tevzi’, Amman, 2016, s.69-73.

¹⁰⁰ Büşra Halfan, *El-Bağ*, Mes’a li’n-Neşr ve’t-Tevzi’, Bahreyn, 2016.

İlk dönemlerde yazılan tarihî romanlar, tarihî olayları aktarma bilincini okuyucuya fazlaca hissettirmektedir. Öyle ki zaman zaman okuyucuya makale okuduğu hissiyatını vermektedir. Bu durum karakterlerin okuyucu üstündeki hayali etkilerini azaltırken tarihi verilerin doğruluğu ise durumu daha eğitimsel bir seviyeye taşımaktadır.

El-Bağ gibi yeni dönem tarihi romanlarda ise edebî sanatların daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Yazar, tarihi vakaların yanı sıra şahıslar ve mekânları daha fazla detaylandırarak tarihi konuları biraz daha arka planda işlemektedir.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABDULLAH ET-TÂÎ VE MELÂ'İKETU'L-CEBELİ'L-AHDAR İSİMLİ ROMANIN TAHLİLİ

3.1. Abdullah Et-Tâî'nin Hayatı

Tam adı; Abdullah bin Muhammed bin Salih bin Âmir et-Tâî'dir. Uman'ın başkenti Maskat'ta¹ dünyaya gelen Abdullah Tâî'nin doğum tarihi hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Yazarın vefatının ardından yazılan makale, araştırma eserlerinde, doğum tarihinin 1924, 1926, 1927 veya 1928 olduğuna ilişkin ifadeler bulunmaktadır. Ancak yazarın pasaportunda doğum tarihi 1924 olarak geçmektedir.²

Uman önde gelen ailelerinden Tâî ailesi Benî Battaş kabilesinin bir koludur.³ Aile fertleri hukuk, edebiyat ve İslamî ilimler konusunda faaliyet göstermiştir. Dedesi Salih bin Âmir et-Tâî kadı, babası Muhammed bin Salih et-Tâî⁴ edebiyat.1 ve şairdir.

Tâî'nin annesi ise mensupları arasında âlim, edip ve İslam hukukçularının olduğu belirtilen Kinde⁵ kabilesine mensuptur. Umanlı âlim Şeyh Said bin Nasır el-Kindî⁶, Abdullah et-Tâî'nin büyük dedesidir.

¹ **Mevsû'atu A'lâmu'l-Ulemâ ve'l-Udebâ el-Arab ve'l Muslimun**, Beyrut, Munazzımatu'l-Arabiyye li't-Terbeviye ve's-Sekâfe ve'l-Ulûm, 2007, c.18, s.130.

² Kindi, **a.g.e.**, s.55.

³ Battaş Kabilesi, İbadi mezhebine mensup, Kuriyyat bölgesinde faaliyet göstermektedir ve Hennavi kolundandır. Barış yanlısı bir kabiledir ve cesur tavırlarıyla bilinirler. Eski dönemlerde, Hint pazarlarında atları besleme işiyle iştigal etmişlerdir. Bkz: S. B. (Samuel Barrett) Miles, **El-Haliç Buldânuhu ve Kabâiluhu**, çev. Muhammed Emin Abdullah, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Maskat-Uman, 2. bs, 2016, s.214-215.

⁴ **Mevsû'atu A'lâmu'l-Ulemâ ve'l-Udebâ el-Arab ve'l Muslimun**, **a.g.e.**, c.18, s.130.

⁵ Gafiriye kolundan gelen Kinde kabilesi, Nizva bölgesinde bulunmaktadır. İbadiye mezhebine mensuplardır. Bkz: Miles, **a.g.e.**, s.221.

⁶ Umanlı âlim Şeyh Said el-Kindî günümüzde hala anılmakta, hayatı ve faaliyetleri çerçevesinde sempozyum ve forumlar düzenlenmektedir. Uman'ın El-Âmirat bölgesinde adına cami ve okul bulunmaktadır.

Abdullah et-Tâî, kültürlü, edebiyatçı ve âlimlerin bulunduğu bir ailede büyümüş ve yetişmiştir. Umanlı yazarın edebiyat konusundaki yeteneğinde ailesinin etkisi yadsınamaz.

Muhammed bin Raşid bin el-Husaybi'nin “Şakaiku'n-Nu'man ala Sumuti'l-Cemân fi Esmâi Şuarai Uman” isimli, Umanlı şairlere ait bilgilerin yer aldığı kitapta Abdullah Tâî ve ailesi için şöyle bir beyit bulunmaktadır:

ذَاكَ عَبْدُ الْإِلَهِ نَجْلُ الْأَبَاءِ

وَأَدِيبٌ مِنْ طَيِّبِ عَقَرِيٍّ

مُحْكَمًا قَدْ خَلَا مِنَ الْوَصَمَاتِ

مَنْ أَبُوهُ مُحَمَّدٌ حَاكٌ شِعْرًا

*

Tâî (kabilesinden) dahi bir edip, o izzetlilerin oğlu Abdulillah⁷’tır

Babası Muhammed de bir şiir yazmıştı ki bu şiir tüm kusurlardan müstesnadır⁸

Abdullah et-Tâî’nin erkek kardeşi Nasr bin Muhammed et-Tâî de kardeşi gibi edebiyat alanında ismini duyurmuştur. Nasr bin Muhammed, Uman’daki ilk gazete “*El-Vatan*” ın kurucusudur.⁹

Din bilgisi ve fıkıh derslerini henüz küçükken babası, amcaları, dayılarından almıştır. Böyle bir ailede büyüyen yazarımız Abdullah et-Tâî’nin eğitim hayatı ailede başlamıştır.

Yazarın doğduğu ülke Uman’da modern örgün eğitime geçiş kapsamında ilk medrese 1. Sultaniyye Medresesi, Sultan Teymur bin Faysal (1913-1932) zamanında kurulmuştur.¹⁰ Körfez ülkeleri ve bu bölgede yer alan Uman, modern örgün eğitime geçiş sürecini diğer ülkelere nazaran biraz geriden takip etmiştir. Örgün eğitime

⁷ Abdullah et-Tâî.

⁸ Husaybi, **a.g.e.**, s.379.

⁹ Uman Enformasyon Bakanlığı internet sitesi, (çevrimiçi) <http://5.37.56.186/module.php?m=pages-showpage&CatID=153&ID=680>, 09.11.2019.

¹⁰ Râfide el-Harirî, **Nizam ve’s-Siyâsâti’t-Ta’lim ve’t-Tatvirihâ fi Düvel Meclisi’t-Teâvun el-Halicî**, Daru’l-Yâzûrî, Amman, 2017, s.363.

geçmeden önce ise eğitim Sultan Turkî bin Said bin Sultan zamanında şahıslara yani öğreticilere ithafen kurulan “klasik eğitim evlerinde” veriliyordu. Tâî de ailesinden sonra ilk eğitimini arkadaşlarıyla birlikte başkent Maskat’taki El-Hur Mescidi’nde Es-Seyyid Hilal bin Muhammed bin Said el-Busaîdî’den almıştır. Tâî, daha sonra 1. Sultaniyye Medresesi’nin yerini alan 2. Sultaniyye Medresesi’ne geçmiştir.

1935’te kurulan Maskat’ta bir evin kiralanmasıyla açılan 2. Sultaniyye Medresesi’nde kız ve erkek öğrenciler birlikte ders görüyorlardı. Okulda, Kur’an-ı Kerim, Arapça, İngilizce, fıkıh, hat, tarih, coğrafya, matematik, sağlık, beden eğitimi gibi dersler veriliyordu.¹¹

Abdullah et-Tâî 1935’te okuldaki bir grup arkadaşıyla birlikte 2. Sultaniyye Mektebi’nden Irak’taki El-Azamiyye Okulu’na sevk edilmiş, ilk ve ortaokul eğitimini orada tamamlamıştır. Tâî’nin Bağdat serencamı, daha sonraki hayatında somut şekilde fark edilmektedir. Yazar, inceleyeceğimiz Melâiketu’l-Cebeli’l-Ahdar isimli romanında da kahramanlardan Vidad’ı, Azamiyye İlkokulunda öğretmenlik yapmış bir karakter olarak şekillendirmiştir.¹²

Umanlı yazar, lise eğitimini de yine Bağdat’taki El-Garbiyye Okulu’nda tamamlamıştır. 1935 yılında bir grup öğrenci ile Bağdat’a gelen Tâî, 1942 yılında buradan ayrılarak vatanına dönmüştür.¹³

Tâî, daha küçük bir çocukken vatanı Uman’dan ayrılarak gittiği ve yaklaşık yedi yıl kaldığı Irak; o dönemlerde milliyetçi fikir yapısını dillendiren önemli isimlerin verdiği derslere ev sahipliği yapan bir ülkedir. Tâî’nin düşünce dünyasının şekillenmeye başladığı yıllarda ülkesinde kalsa belki de idrakine varamayacağı bir dünya ile muhatap olmuştur.

Yaklaşık yedi yıl aradan sonra Uman’a dönen Tâî, başkent Maskat’taki Es-Saidiyye Medresesi’nde öğretmenlik yapmıştır. Saidiyye Medresesi, ülkede alışlagelmiş klasik metodun artık sonlandırılarak örgün eğitim sistemine geçilmeye

¹¹ Harirî, **a.g.e.**, s.363.

¹² Abdullah et-Taî, **Melâiketu’l-Cebel el-Ahdar**, Er-Rebîân Basım ve Dağıtım Şirketi, Kuveyt, 2. bs., 2009, s. 24.

¹³ Kindi, **a.g.e.**, s.58.

başlandığı ilk eğitim merkezlerinden birisidir. Tâî ve arkadaşları okuldaki mesailerini, Irak'ta aldıkları eğitime uygun şekilde devam ettirmişlerdir. İki aşamadan oluşan eğitim sisteminde; ilk aşama iki yıllık ilkokul öncesi ikinci aşama ise altı yıllık ilkokul aşamasını oluşturmaktaydı. Okul müfredatı Mısır, Lübnan ve Filistin'den ithal edilmekteydi.¹⁴

Yaklaşık altı sene Es-Saidiyye Okulu'nda öğretmenlik yapan Tâî, eğitim şartları nedeniyle 1948'de istifa etmiştir. Tâî, kaleme aldığı ancak basılmayan anılarında ülkesindeki eğitim sisteminden mustarip olduğunu ifade etmiştir.

O döneme kısaca bakılacak olursa Abdullah et-Tâî'nin istifasının nedenleri daha rahat anlaşılabilir. Uman'daki genel eğitim durumu ülkenin içinde bulunduğu şartlara müsavi şekilde ilerlemekteydi. 1970'ten sonraki kalkınma dönemine kadar kültürel yaşantı da en basit aşamalarda ilerlemekteydi. Ülkedeki örgün eğitim hayatı da aynı şekilde iptidai şekilde devam etmekteydi. 1970'e kadar ülke genelinde ikisi Maskat biri Salâle'de olmak üzere toplam üç okul bulunmaktaydı. Tâî'nin ilk öğretmenlik macerasını tecrübe ettiği Es-Saidiyye Okulu 1940'ta inşa edilmiştir. Okul her ne kadar örgün eğitim adı altında olsa da bu seviyeye ulaşması için biraz zaman gerekmiştir.¹⁵

Bu durum Tâî'yi etkilemiş olacak ki daha sonra kaleme aldığı makalelerde bu meseleyi konu edinmiştir.¹⁶

Abdullah et-Tâî edebî çalışmalara küçük yaşlarda yazdığı şiirlerle başlamıştır. Eğitime, öğrenmeye meyyal karakteri, girdiği ortamları edebî hayatı için avantaja dönüştürmeyi bilmesine, bunu müktesabâtına eklemesine sebep olmuştur.

Yirmili yıllarının başlarında ülkesine genç ve idealist bir öğretmen olarak dönen Tâî, dönemin şartlarının oluşturduğu atmosferde arzu ettiği çalışmaları yapamadığını anlayınca başka bir ülkeye gitme fikri zihninde şekillenmeye başlamıştır. Tâî bu sefer yönünü Arap ülkelerinin biraz daha ötesine Uman

¹⁴ Harirî, a.g.e., s.364.

¹⁵ Şirin İsmail Ahmed, **El-Mu'cez fî Tarihi Sultanati Uman, El-Kadim ve'l-Hadis**, Dār al-Haliç lil-Neşr ve't- Tevzi', Amman, 2016, s. 65-66.

¹⁶ Kindi, a.g.e., s.58-60.

Körfezi'nin diğer kıyısı Pakistan'a çevirmiştir. Umanlı yazar o anki duygularını şöyle ifade ediyor:

Maskat'tan hayata karşı öfkeli, bugünümden bıkkın, çevremden hoşnutsuz bir halde ayrıldım. Allah'a buradan çıkabilmek için ne kadar da dua ettim; yağmur yağarken, şimşekler çakarken ya da bana bir nimet gönderdiğinde yahut ona yöneldiğimde... Gökyüzünde hilali gördüğümde ya da yol gözümde uzadığında. Hatta kızım Lemis dünyaya geldiğinde dua ettim. Ülkemde iken içinde bulunduğum müşkül durumu, beni ülkemi geride bırakmaya sevk eden ruh halimi hesap et.¹⁷

Böyle bir ruh halindeki Tâî, orada ikamet eden arkadaşlarının da daveti üzerine Pakistan'a gitmiştir. 1948 senesinin sonlarında Pakistan'a giden Tâî, Kuveyt'in Karaçi'de açtığı okulda yaklaşık 1 sene Arapça öğretmenliği yapmış, daha sonra da Pakistan Arap Fakültesi'nde Arap dili derslerine girmiştir.¹⁸

Ancak okulun iflası nedeniyle bu işinden ayrılmak zorunda kalan yazar, o günleri şöyle aktarmıştır:

Tufanın ortasında kaldım, ona karşı durmaya güç yetirebilir miyim? Ya da ondan kaçır mıyım? Yahut onun içine dalmalı mıyım? Allah'ın rahmetinden ümitsiz olmamalıyım. Bankaya gittim ne göreyim; kapalıydı. Neden? Çünkü iflas etmişti. Mayıs'ın 26'sı olmuş henüz Nisan maaşını alamamıştım. Dekana gittim, bana sesini yükselterek 'Kendi maişetinin dışında bir kuruş parasının olmadığını' söyledi.¹⁹

Tâî, bu zorluklara rağmen yaklaşık bir buçuk yıl Pakistan'da ikamet etmiştir. Farklı bir kültür ve coğrafyayı görüp yaşayan Tâî, buna ek olarak Urduca'yı da öğrenmiş, Pakistan kültürünü müktesebatına eklemiştir. Tâî, o coğrafyanın ünlü şairlerden Muhammed İkbal²⁰ ve Rabindranath Tagore²¹'den etkilenmiştir. Bazı

¹⁷ Kindi, **a.g.e.**, s.60; Müzekkerât-ı Tâî (basılmamış).

¹⁸ Sema İsa, "Abdullah et-Tâî, Rahâbetu'l-İbda' el-Umanî", El-Vatan Gazetesi, 13 Mart 2016, (çevrimiçi) <http://alwatan.com/details/102961>, 13.11.2019.

¹⁹ Kindi, **a.g.e.**, s.61; Müzekkerât-ı Tâî (basılmamış).

²⁰ Hindistanlı Müslüman düşünür ve şair Muhammed İkbal, 1877-1938 yılları arasında yaşamıştır. Bkz: Mehmet S. Aydın, İkbal Muhammed, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2000, İstanbul, c.22, s.17-23.

²¹ 1861-1941 yılları arasında yaşamış, döneminde Nobel Edebiyat ödülü tevdi edilmiş meşhur Hintli şair. Bkz: Safiye Erol, **Makaleler**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2. bs., 2005, s.21.

metinleri Urduca'dan Arapça'ya tercüme ettiği ifade edilmektedir. Tâî ayrıca Pakistan Radyosu'nda da spikerlik yapmıştır.²²

Tâî, Pakistan'dan sonra yönünü Bahreyn'e çevirmiştir. 1950-1959 yıllarında Bahreyn'de ikamet eden Umanlı yazar eğitimin yanı sıra gazetecilik, radyoculuk alanlarında da faaliyet göstermiştir. Edebiyat kulüpleri ve meclislere katılan Tâî, buralarda pek çok isimle iletişim kurmuştur. Bahreynli ünlü şair merhum Şeyh Ahmed bin Muhammed el-Halife, Abdullah et-Tâî ile bu meclislerden birinde bir araya gelmesini ve bundan sonra devam eden ilişkisini şöyle anlatmaktadır:

Arkadaşım Eş-Şeyh Daîc bin Ali el-Halife vasıtasıyla Tâî ile tanıştıktan sonra edebiyat meclislerinde görüşmeye devam ettik. Meclislerde toplanır, şiirler okur, dönemin kültür konularını tartışırdık. Arkadaşımız El-Urayyid²³ fasih Arapça Kulübü'nün bünyesindeki meclislerden birindeydi. Üçüncü arkadaşımız ise Eş-Şeyh Ömer bin Abdurrahman el-Halife idi. Son dönemlerde Muhammed Cum'a eş-Şâib de katılmıştı. Her hafta salı geceleri toplanırdık.²⁴

Bahreyn'e daha önce kısa süreliğine Irak'ta öğrenci iken gelen Tâî, ikinci sefer öğretmen olarak geldiği El-Muharrak İlkokulu'nda Arapça ve tarih dersleri vermiştir.

Tâî, öğretmenliğin yanı sıra birkaç yıl önce 1955 ortalarında kurulmuş olan²⁵ Bahreyn Radyosu'nda konuşmalar yapmıştır. Tâî ayrıca gazetecilik çalışmalarını da 1949 yılında kurulmuş, sadece Bahreyn değil Körfez ülkelerinde ulusal bilincin oluşturulmasında katkı sağlayan özgür bir platform olarak addedilen²⁶ “*Savtu'l-Bahreyn*” dergisinde kaleme aldığı yazılarla başlamıştır. Tâî, burada edebiyat, kültür ve sosyal konularda elliden fazla makale kaleme almıştır. Bu makaleler, daha sonra - Tâî'nin vefatının ardından- *Dirâsât an Halîc el-Arabî* ile *Şuarâ Muâsırın* isimleriyle basılarak iki kapak arasına getirilmiştir.

²² Sema İsa, “Abdullah et-Tâî, Rahâbetu'l-İbda' el-Umanî”, El-Vatan Gazetesi, 13 Mart 2016, (çevrimiçi) <http://alwatan.com/details/102961>, 13.11.2019.

²³ Bahreynli şair, İbrahim Abdilhuseyn el-Urayyid, (1908-2002) Bahreyn'in önde gelen şairlerindendir. Kendisine has edebî üslubu diğer edebiyatçıları etkisi altında bırakmıştır. Bkz: Cebûrî, **a.g.e.**, c.1, s.33-34.

²⁴ Kindi, **a.g.e.**, s.63-63.

²⁵ Bahreyn Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesi, (çevrimiçi) <https://www.mofa.gov.bh/Default.aspx?tabid=9963&language=ar-BH>, 13.11.2019.

²⁶ İyad Abdulmecid İbrahim, **Ru'ya Mukarabât fi's-Şi'ır**, Merkezu'l-Kuttâb el-Akademî, Amman, 2014, s.118.

Tâî, bundan sonra Bahreyn hükümetine bağlı halkla ilişkiler bölümünde çalışmaya başlamıştır. Ekim 1957’de ise eğitim alanından yayın departmanı müdürlüğüne getirilmiştir.

Edebî kişiliği, gittiği ülkelerdeki edebiyatçılar ve üst düzey yetkililer tarafından fark edilen Tâî, *Hunâ el-Bahreyn* isimli derginin 31 Ocak 1957 tarihli ilk sayısında Körfez ülkelerinin önde gelen edebî şahsiyetlerden biri olarak bahse konu edilmiştir.²⁷ Tâî, makalelerin yayınlandığı bu dergide daha sonra genel yayın yönetmenliği yapmıştır.

Tâî, Bahreyn ve oradaki çalışmalarından oldukça memnun olduğunu bir makalesinde geçen “*Kalemim, Bahreyn’e olan sevgimi yazmak için acele ediyor.*”²⁸ ifadesiyle anlatmaktadır. Ancak karşılaştığı siyasî ve maddî şartlar nedeniyle Bahreyn’den ayrılmak zorunda kalmıştır. Katar’a geçmek için bazı yazışmalar yapsa da bu sefer de yönünü Kuveyt’e çevirmiştir.

Tâî, Ağustos 1959’da Kuveyt Rehberlik ve Haber Bakanlığı’na²⁹ bağlı Yayın Dairesi Başkanlığı Gazetecilik Bölümünde çalışmaya başlamıştır. Birkaç ay sonra bölüm içinde değişiklik yapılırsa da kısa sürede yeniden işine dönmüş ve Mayıs 1961’e kadar Gazetecilik Bölüm Başkanlığı görevine devam etmiştir.³⁰

Daha sonra Kasım 1962’de Körfez Ülkeleri Kültür Derneği Temel Hukuk Komitesi üyelerinden biri olarak seçilen Tâî, Dubai’deki Kuveyt Devlet Ofisi’ne sekreter olarak atanmıştır. Bu bağlamda şunu söylemekte fayda olabilir. Körfez ülkelerinin pek çoğunun henüz bağımsızlığını ilan etmediği, İngiliz sömürge olgusunun ciddi şekilde hissedildiği, günümüzdeki federasyon devleti Birleşik Arap Emirlikleri’nin henüz müstakil emirlikler (şeyhlikler) halinde olduğu göz önüne alındığında Körfez ülkelerinin birlikte gerçekleştirdiği faaliyetlerin ve bu çerçevedeki tüm çalışmaların önemi daha iyi anlaşılabilir.

²⁷ Sema İsa, “Abdullah et-Tâî, Rahâbetu’l-İbda’ el-Umanî”, El-Vatan Gazetesi, 13 Mart 2016, (çevrimiçi) <http://alwatan.com/details/102961>, 13.11.2019.

²⁸ Kindi, **a.g.e.**, s.66.

²⁹ Bu bakanlığın ismi zaman içinde değişmiştir. Önce “rehberlik” ibaresi çıkarılmış ve Haber Bakanlığı olarak kalmıştır. Daha sonra Enformasyon Bakanlığı olarak değiştirilmiştir. Günümüzde de Enformasyon Bakanlığı adı altında faaliyet göstermektedir.

³⁰ Kindi, **a.g.e.**, s.69.

Bu görevi kapsamında Ocak 1963 ila Haziran 1964'te Dubai'de kalan Tâî, burada kaldığı süre zarfında Kuveyt devleti tarafından Uman Sahili Emirlikleri'nde³¹ sağlık ve eğitim hizmetinden mahrum kalmış bölgelere sunulan destek faaliyetlerine iştirak etmiştir.³² Umanlı yazarın bu görevi sırasında edindiği tecrübeler, ileride hayatı için önemli sayılabilecek gelişmelere zemin hazırlamıştır.

Tâî, bu görevin ardından Kuveyt'e döndüğünde Kültür ve Yayın Dairesi'ne sekreter olarak atanmıştır.

Bu çalışmalarının yanı sıra Kuveyt devleti tarafından yayımlanacak, bakanlıkların çıkardığı diğer haftalık dergilere muadil olarak hazırlanan bir kültür dergisinin yayın komitesinde yer almıştır. Tâî, daha sonra da Kuveyt Dergisi'nin genel yayın yönetmenliği görevini deruhte etmiştir.³³

Umanlı yazar, Bahreyn'de olduğu gibi Kuveyt'te de radyo programlarına devam etmiştir. Yaklaşık 70 radyo programı yapan Tâî, bu programlarda başta edebiyat, şiir, Körfez ülkelerinin tarihinin yanı sıra sosyal ve dinî meseleler gibi farklı konulara değinmiştir. Tâî'nin ele aldığı bu konular, vefatından sonra ailesi tarafından *Dirâsât an Haliç el-Arabî, Mevâkıf, Şuârâ Muâsırûn* isimli kitaplarda toplanmıştır.

Kuveyt Dergisi başta olmak üzere edebî çalışmalarda teşrik-i mesaisinin bulunduğu Abdurrezzak el-Basir, Tâî'nin radyo çalışmaları hakkında şunları ifade etmiştir:

Onun fitratına uygun bir faaliyet. Bu programları bıkmadan usanmadan yapardı. Bu çalışmaları ayrıca Tâî'nin kültür meseleleri ile toplumun bakış

³¹ Batı kaynaklarında Uman sahili olarak anılan bölge aynı zamanda "Ateşkes Sahili" (Trucial Coast) adıyla anılmaktadır. Sahil Emirlikleri veya Uman Sahili Emirlikleri diye bilinen şeyhliklere de İngilizler tarafından "Antlaşmalı Emirlikler" ya da "Ateşkes Devletler" (Trucial States, el-İmârâtü'l-mütesâliha) olarak addedilirdi. Basra Körfezi'nde bulunan bu emirlikler, 1820'den 1971 Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) kuruluşuna kadar kısmi şekilde Büyük Britanya'nın yönetimi altındaydı. Bkz: Mustafa L. Bilge, "Birleşik Arap Emirlikleri", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 1992, İstanbul, c.6, s.200-203.

³² Sema İsa, "Abdullah et-Tâî, Rahâbetü'l-İbda' el-Umanî", El-Vatan Gazetesi, 13 Mart 2016, (çevrimiçi) <http://alwatan.com/details/102961>, 13.11.2019.

³³ Kindi, **a.g.e.**, s.70.

açısını ele almasıyla uyumluydu. Ayrıca Tâî'yi kapsayan milliyetçilik meselesiyle de fazlasıyla ilgiliydi.³⁴

Tâî, tezimizin konusu olan ilk romanı *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar*'ın son iki bölümünü Kuveyt'te tamamlamıştır.³⁵ İlk şiir kitabı *El-Fecru'z-Zâhif* de yazar Kuveyt'te iken basılmıştır.

Yazarımızın Kuveyt'ten sonraki durağı Abu Dabi olmuştur. O dönemlerde henüz yedi emirlik birleşip federal bir devlet oluşturmamış ancak bu yönde çalışmalar devam etmekteydi.³⁶ Tâî, hem vatanına hizmet konusundaki hedeflerini gerçekleştirmek hem de Abu Dabi Emiri Eş-Şeyh Zâyid bin Sultan Âl Nehyân'ın bölgede birliğin sağlanması konusundaki davetine icabet ederek Abu Dabi'ye gitmiştir.³⁷

Öte yandan Tâî, Bahreyn'de iken dönemin Şârîka Emiri Eş-Şeyh Sakr bin Sultan el-Kâsımî ile tanışmıştır. Tanışmalarının ardından ikisinin de edebiyat ve şiirle ilgilenmesi ilişkilerini güçlendirmiştir. Hatta Tâî, Bahreyn'de iken Kâsımî'nin daveti üzerine Şârîka'da düzenlenen bazı tören ve festivallere katılmıştır.³⁸

Buna ilaveten Tâî, Kuveyt'te ikameti sırasında devlet görevlisi olarak Dubai'ye gittiğinde (1963-1964) buradaki Uman Sahili Emirlikleri'ndeki üst düzey yetkililerle görüşüp tanışma fırsatı bulmuştur. Tâî'nin daha önceden tesis ettiği ilişkilerin yanı sıra uzun yıllardır farklı ülkelerde edindiği tecrübeler, Abu Dabi Emiri Eş-Şeyh Zâyid tarafından takdirle karşılanmıştır.

³⁴ a.y.

³⁵ Abdullah et-Taî, *Melâiketu'l-Cebel el-Ahdar*, 2. bs., 2009, Kuveyt, Er-Rebîân Basım ve Dağıtım Şirketi, s. 6.

³⁶ İngilizlerin, 19. yy'ın sonlarında o dönemlerde şeyhliklerden oluşan Basra ve Uman körfezlerindeki varlığı Mart 1971'de İngilizler'in tamamen çekilmesi ile sona ermiştir. Bunu müteakip Bahreyn 14 Ağustos 1971'de Katar da 1 Eylül 1971'de bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu adımı, "Anlaşmalı Emirlikler" olarak bilinen şeyhliklerden altısının bir araya gelerek Birleşik Arap Emirlikleri'ni oluşturması ve 2 Aralık 1971'de Devlet'inin kuruluşu adımı takip etmiştir. Re'sülhayme'nin şeyhi Şeyh Sakr b. Muhammed el-Kâsımî federasyona girmeyi yaklaşık bir yıl gecikmeli şekilde kabul ederek Şubat 1972'de federasyona katılmış böylece Birleşik Arap Emirlikleri yedi emirlik arasında teşekkül etmiştir. Bkz: Mustafa L. Bilge, "Birleşik Arap Emirlikleri", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1992, İstanbul, c.6, s.200-203.

³⁷ Sema İsa, "Abdullah et-Taî, Rahâbetu'l-İbda' el-Umanî", *El-Vatan Gazetesi*, 13 Mart 2016, (çevrimiçi) <http://alwatan.com/details/102961>, 13.11.2019.

³⁸ Kindi, a.g.e., s.72.

1968’de Abu Dabi’ye gelen Tâî’nin müktesebâtı da göz önüne alınarak Enformasyon ve Turizm Dairesi Başkan Yardımcılığı görevine tayin edilmiştir. Daha sonra görevi, Eğitim ve Enformasyon Müsteşarı (bu mevkii günümüzde bakanlığa tekabül etmektedir) olarak yükseltilmiştir.

Tâî bunun yanı sıra Abu Dabi Hükümeti Emirlik Dîvanı Dışışleri Sorumlusu olarak da faaliyet göstermiştir. Bu görev, Tâî’ye siyasî bir boyut kazandırmıştır; görev kapsamında pek çok liderle görüşmüştür. Bunların başında Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdunnâsır ile Ürdün Kralı Hüseyin gelmektedir.

Daha sonra bulunan belgelere göre, Abu Dabi yönetimi, Umanlıların yurt dışında eğitim görmelerine teşvik için öğrencilere burs vermektedir. Abdullah et-Tâî’nin de Abu Dabi’de bulunduğu dönemde ülkesine yönelik bu yardım faaliyetlerine destek olduğu ifade edilmektedir.³⁹

Tâî’nin diplomatik faaliyetleri edebiyat alanındaki çalışmalarını gölgelememiştir. Tâî, bu dönemde Arap Birliği’ne⁴⁰ bağlı Araştırma Enstitüsü’nün talebi üzerine Körfez ülkelerindeki Arap edebiyatı konusunda programlar yapmıştır. Kasım 1969-Mayıs 1970 arasında devam eden ders programları, yazarın vefatından sonra 1974’te enstitü tarafından basılmıştır.

Ömrünün yaklaşık üç yılını Abu Dabi’de geçiren Tâî, Kasım 1970’te ülkesine gitmek üzere yaklaşık bir ay sonra kurulacak olan Birleşik Arap Emirlikleri’nin başkentinden ayrılmıştır.

³⁹ Kindi, **a.g.e.**, 1994, s.73.

⁴⁰ Mısır, Suudi Arabistan, Irak, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Yemen tarafından 1945’te kurulan birlik, bağımsızlıklarını henüz yeni kazanmış bulunan kurucu üyelerin İngiltere, İtalya ve Fransa gibi devletlerin sömürgeci siyasetlerini sürdürmeleri karşısında hürriyet ve hâkimiyetlerini korumak, siyasî, askerî, ekonomik ve sosyal güçlerini birleştirmek gayesiyle kurulmuştur. Birliğin amacı 25 Eylül 1944’te imzalanan İskenderiye Protokolü ile ortaya konulmuş ve 22 Mart 1945’te yirmi esas ve üç ek maddeden oluşan Arap Birliği Antlaşması imzalanmıştır. Daha sonra Libya (1953), Sudan (1956), Tunus ve Fas (1958), Kuveyt (1961), Cezayir (1962), Güney Yemen (1967), Bahreyn, Uman, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri (1971), Moritanya (1973), Somali (1974), Filistin Kurtuluş Teşkilâtı (1976) ve Cibuti (1977) de birliğe katıldı. Bugün toplam üye sayısı yirmi birdir. Bkz: Ekmeleddin İhsanoğlu, “Arap Birliği”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 1991, İstanbul, c.3, s.325.

Tâî'nin hayatına genel olarak bakıldığında, ülkesinde geçirdiği sürenin toplamı, ülke dışında geçirdiğinden daha az olduğu görülmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirdiği seyahatler yazarın hem hususi hem de edebî hayatını etkilemiştir. Bu süreç, Tâî'nin henüz 10-12 yaşlarında ülkesinden çıkmasıyla başlamış ve ülkesine neredeyse 45 yaşında (Uman'da kısa aralıklarla bulunduğu dönemler istisna) iken yeniden dönüş yapmasıyla tamamlanmıştır.

Abdullah et-Tâî'nin hayatını etkileyen başlıca faktörler arasında yer alan bu seyahatler, Umanlı yazarın fikir dünyasının şekillenmesine; başka ülkelerin sosyal ve kültürel vizyonlarını edinmesine ve farklı sahalarda faaliyet göstermesine katkı sağlamıştır.

Umanlı yazarın Arap ve Körfez ülkelerinin hem yönetim hem de fikrî açıdan büyük değişimlere gebe olduğu bir dönemde yaşamasının, edebiyatı üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Henüz küçük yaşta eğitimini tamamlaması için Irak'a giden, 1935-1942 yıllarında Irak'ta aldığı eğitimin ardından ülkesine dönerek yaklaşık altı yıl orada kalan Tâî'nin edebiyat serencamı böylelikle başlamıştır. Uman'daki öğretmenlik tecrübesinden sonra Pakistan (1948-1950), Bahreyn (1950-1959), Kuveyt (1959-1968), Birleşik Arap Emirlikleri (1968-1970) ve yeniden vatani Uman'a dönüşü kapsayan bu seyahatler, Abdullah et-Tâî'ye hem edebiyat hem de fikir dünyası için geniş bir bakış açısı ve tecrübe olarak büyük bir kazanım olmuştur. Yazar, roman, şiir, kısa öykü, tiyatro gibi edebî eserlerin yanı sıra dönemin eğitim dünyasını şekillendirebilecek edebiyat ve tarih alanlarında eserler, makaleler ve radyo programlarını miras bırakmıştır. Bu eserlerin kahir ekseriyeti Umanlı yazarın vefatından sonra basılmıştır.

Abdullah et-Tâî'nin uzun yıllar ülkesinden uzakta kalmasının sebepleri, Körfez ülkelerinde yaşanan köklü değişim rüzgârıyla birer birer ortadan kalkmaya başlamıştır. Sultan Kâbus bin Said'in 23 Temmuz 1970'te iktidara gelmesiyle Uman'da yaşanan kalkınma hareketi, diğer Umanlılar gibi Tâî'yi de ülkesine

çağırıştır. Tâî o andaki duygularını, hatıralarında “*İnsan için ülkesinden memleketinden daha kıymetli bir şey var mıdır?*”⁴¹ sözleriyle ifade etmektedir.

1970’in Aralık ayının başlarında Uman’a dönen Tâî, Enformasyon, Sosyal İşler ve Çalışma Bakanı olarak görevlendirilmiştir. Tâî, yaklaşık 30 yıldır yurt dışında edindiği tecrübeleri kendi ülkesinin hizmetine sunmak için kolları sıvamış; radyoculuk çalışmalarını düzene koymuş, gazetecilik faaliyetlerini planlamıştır.

Tâî, yaklaşık iki sene kadar bakanlık görevini devam ettirmiştir. Bu zaman zarfında uluslararası çok sayıda görüşmeler yapmış, ülkesine hizmet adına pek çok çalışmalara imza atmıştır.

Dönemin ve hususî şartların gereği bakanlık görevinden istifa eden Tâî, ülkesine yeniden dönmek üzere Abu Dabi’ye geçmiştir. Ancak 18 Temmuz 1973 Çarşamba günü geçirdiği kalp krizi sonucu 49 yaşında iken vefat etmiştir.⁴²

Tâî’nin naaşı, Abu Dabi hükümetine bağlı Silahlı Kuvvetlere ait uçakla Uman’ın başkenti Maskat’a getirilmiştir. Maskat’taki El-Hur Camii’nde kılınan çok sayıda yetkilinin yanı sıra halkın da iştirak ettiği cenaze namazının ardından yazarın naaşı El-Vadi es-Sağir Kabristanı’na defnedilmiştir.

El-Vatan Gazetesi, manşetten duyurduğu haberde Tâî için şunları söylemiştir:

Tâî, yirmi yıldır düşüncesi ve edebiyatı ile mücadele veren sâdık bir vatansever. O, 23 Temmuz 1970’te güneşin ışıkları yükselene kadar Arap ülkeleri arasında gezinen bir seyyah. Bu tarihten sonra vatanına dönmüş ve bu sürece katılmıştır.

El-Vatan Gazetesi 26 Temmuz 1973 tarihli 104. sayısını Tâî için özel yayımlamıştır. Bu sayıda Tâî’nin vefatına ilişkin diğer gazetelerde yer alan haberlere, Uman’a hizmeti kapsamında devlet yetkilileri ve görevlilerle gerçekleştirdiği görüşmelerden fotoğraflara, bir edebiyatçı olarak düzenlediği sempozyum ve forumlardan kesitlere yer verilmiştir. Özel sayıda Tâî’nin edebiyat ve eğitim

⁴¹ Kindi, a.g.e., s.75.

⁴² El-Vatan Gazetesi, sayı: 104, yayın tarihi: 07.26.1973. (çevrimiçi) <http://www.alwatan.com/THAKIRA.htm>, 15.11.2019.

alanındaki “Biz mescitte dahi olsa okul açmayı istiyoruz. Çünkü ilim ve ilim öğrenmek bir ibadet çeşididir.” şeklindeki sözlerine yer verilmiştir.⁴³

3.2. Edebî Kişiliği

Umanlı yazar Abdullah et-Tâî, edebî hayatına genç yaşında kaleme almaya başladığı şiir ve kısa hikâyeleri ile adım atmıştır. Daha sonra çalışmalarını yazdığı roman, edebî tenkit yazıları ve makalelerle çeşitlendirmiştir. Bunlarla da yetinmeyen Tâî, gazetecilik alanında da faaliyetler göstermiş, uzun yıllar radyo programları yapmış ve gazetelere makaleler yazmıştır.

Tâî'nin 1942'de kaleme aldığı ilk şiiriyle başlayan edebî hayatı, vefatına kadar ki 30 yıldan fazla devam etmiştir.

Modern Arap edebiyatının önemli temalarından toplum ve siyaset teması, Tâî'nin eserlerinde sıkça görülmektedir. Gerek Umanlı yazarın yaşadığı dönem gerek de daha önceki dönemlerde Arap ülkelerinde yaşanan önemli gelişmeler, yazarı derinden etkilemiştir ki bu da eserlerinde hissedilmektedir. Tâî'nin eserlerinin başat mevzularından biri de Arap milliyetçiliği, vatanseverlik, yurtseverliktir.

Ömrünün çoğunu vatanından uzakta geçiren Tâî'nin şiir ve nesirlerinde yer verdiği temalardan biri de gurbettir. Umanlı şair, memleketine duyduğu özlemi eserlerine yansıtmaktadır.

Tâî, 1964'te⁴⁴ yazdığı şiirinde, bayram tebriki için gönderilen ve ülkesine ait deniz ve dağ manzarasının bulunduğu karttan ne denli etkilendiğini⁴⁵ şöyle ifade etmektedir:

وَبِخَرِّهَا وَبِشَامِخِ الْأَطْوَادِ
يَا مَنْ يُعَايِدُنَا بِصُورَةِ دَارِنَا
وَالشَّوْقُ فِي الدَّرْبِ الطَّوِيلِ كَرَادٍ⁴⁶
ارْفُقْ بِقَوْمٍ سَافَرُوا عَنْ أَرْضِهِمْ

⁴³ El-Vatan Gazetesi, sayı: 104, yayın tarihi: 07.26.1973. (çevrimiçi) <http://www.alwatan.com/THAKIRA.htm>, 15.11.2019.

⁴⁴ Abdullah et-Taî, **El-Fecr ez-Zâhif**, Halep, Ed-Dat Matbaası, 20 Ağustos 1966, s.36.

⁴⁵ Ahmed el-Fellahi, “Gurbet, 20 Yıldan Fazla Şiirini Alevlendirdi”, **Nizva Dergisi**, sayı: 90, Nisan 2017, s.49.

*

*Ey bayramımızı ÷lkemizin denizi ve yüksek dağlarının resmiyle kutlayan,
Topraklarından uzakta kalmışlara merhamet etmeli; (çünkü)özlem, uzun yolculukta
azık gibidir.*

"Sınır tanımayan şairin"⁴⁷ gurbet hali sadece ülkesi Uman'a duyduğu özlemle sınırlı kalmamıştır. Tai'nin 9 yıllık çalışmalarının, faaliyetlerinin ardından Bahreyn'den ayrılacağı zaman 1959'da "Kubeyli'l-Rahl" isimli şiirinde Bahreyn'e ilişkin hislerini şöyle kâğıda yansıtmıştır:

وَدَاعَاً وَإِنْ كَانَ الْوَدَاعُ تَأْلَمًا وَصَبْرًا وَإِنْ كَانَ اصْطِبَارِي عُلْمًا
وَدَاعَاً بِلَادِ الْخَيْرِ وَالْمَجْدِ إِنِّي نَأَيْتُ عَلَى رَغْمِي وَفِي كِبْدِي ظَمًا⁴⁸

*

*Vedalar ne kadar ıstıraplı olsa da elveda ve sabretmek ne kadar acı gelse de
sabretmeli
İyilik ve onur sahibi ÷lke (Bahreyn) elveda, kendime ve çektiğim hasrete rağmen
vazgeçtim*

Başta Uman olmak üzere Arap ÷lkelerinin sömürge zihniyeti karşısındaki dik duruşu Tâi'nin şiirlerinde de gör÷lmektedir. Umanlı şairin, 1964 yılında kaleme aldığı *Nahve's-Sevra* isimli kasidesinde o dönemdeki İngiliz sömürgesinin ÷lkesindeki etkisini şöyle dile getirmiştir:

أَرْضَيْنَا غَدَتْ تَكْنَاتٍ حَيْشٍ وَمِنْ أَبْنَائِهَا الْأَبْرَارِ تَخْلُو
يَعِيشُ الْإِنْجِلِيزُ بِهَا فَسَادًا وَمَا عَيْشُ بِهَا لِلْحُرِّ يَحْلُو⁴⁹

*

⁴⁶ Abdullah et-Taî, **El-Fecr ez-Zâhîf**, Halep, Ed-Dat Matbaası, 20 Ağustos 1966, s.33-36.

⁴⁷ Abdulvehhab Katâye, "Abdullah et-Taî:Zorluklar Karşısında İyi Bir Yanıt", **El-Beyan**, 28 Eylül 2007, (çevrimiçi) <https://www.albayan.ae/sports/2007-09-28-1.794071>, 14 Ekim 2019.

⁴⁸ Abdullah et-Taî, **El-Fecr ez-Zâhîf**, Halep, Ed-Dat Matbaası, 20 Ağustos 1966, s.20-21.

⁴⁹ Abdullah et-Taî, **El-Fecr ez-Zâhîf**, Halep, Ed-Dat Matbaası, 20 Ağustos 1966, s. 25-27.

*Topraklarımız ihlaslı vatan evlatlarından azade bir kışlaya dönüştü
İngilizler, o toprakları harap ederken; özgürler orada yaşayamaz oldu*

Yazar, ülkesi ve Arap coğrafyasının yaşadığı süreçleri dillendirirken umudunu da kaybetmemiştir. “*Matlau’l-Fecr*” isimli kasidesinde, Umanlılara vatanlarının selamete ulaşacağını, yaşanan zorlukların sona erip “şafağın sökeceğini” v’ad etmektedir:

إِذَا مَا رَدَّدَ الْمَدْيَاغُ فِي زَهْوٍ وَفِي فَخْرٍ
وَنَادَى أَتْيَهَا الْأَبْطَالُ تِلْكَ مَوَاقِبُ النَّصْرِ⁵⁰

*

*Radyodan gururlu ve onurlu bir ses yankılanmaya başladığında
“Ey kahramanlar” diye seslendi, işte bunlar zafer alayı*

Tâî’nin çevresindeki olaylara karşı ilgisi sadece kendi ülkesiyle sınırlı kalmamış, Arap coğrafyasındaki olayları da yakından takip etmektedir. Taî, 1956’da Mısır’daki Port Said olaylarına⁵¹ ilişkin *Kıbletu’l-Vataniyye* isimli bir şiir kaleme almıştır:

أَبُورِ سَعِيدُ يَا سَكْنًا لِكُلِّ مُظْفَرٍ الْعِلْمُ
وَيَا أَرْضَنَا بِحَاضِرِهَا دَعَتْ لِلْمَجْدِ كُلِّ ظُمِّي⁵²

*

*Port Said, ilim-irfanın muzafferleri için bir ikametgâh değil midir
İşte bu topraklar(ımız) şimdi bizi zayıflıktan haysiyete çağırıyor*

⁵⁰ Abdullah et-Taî, **El-Fecr ez-Zâhîf**, Halep, Ed-Dat Matbaası, 20 Ağustos 1966, s.37.

⁵¹ Mısır’ın liman şehri Port Said, Süveyş Kanalı kıyısında yer alması hasebiyle stratejik önemi haiz bir şehirdir. Port Said, 1. Dünya Savaşı’nda İngilizlerin işgali altına alınmıştır. Bundan yaklaşık 11 yıl sonra Cemal Abdunnâsır’ın Süveyş Kanalı’nı millileştirmesi üzerine kriz patlak vermiş, İngilizler ve Fransızlar limanı işgal etmiştir (6 Kasım 1956). Halkın gizli bir mukavemet teşkilâtı kurarak direnmeye çalışması sebebiyle çıkan yangınlar neticesinde şehrin kısmen harap olmasına yol açan bu işgal 22 Aralık 1956’da sona ermiştir. Bkz: Hilal Görgün, Port Said, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2007, İstanbul, c.34, s.326-327.

⁵² Abdullah et-Taî, **El-Fecr ez-Zâhîf**, Halep, Ed-Dat Matbaası, 20 Ağustos 1966, s.37.

Taî'nin 1966'da kaleme aldığı *El-Feteyât er-Râidât* (Öncü Kızlar) isimli şiiri sosyal olayları ne kadar yakından takip ettiği ve bu tür olaylardan etkilendiğinin bir işareti olabilir. Umanlı şair, Kuveyt'te lise eğitimini başarılı şekilde tamamlayıp Şarika'ya dönen ilk kız öğrenci kafilesine ilişkin haberi radyodan duyduğu zaman ki duygularını kâğıda dökmüştür. Taî, böylesi bir gelişmenin ülkesinin eğitim alanında çağdaş bir seviyeye yükselmesi için de önemli bir adım olarak nitelendirmektedir.⁵³

قُلْ يَا مُذِيعُ وَرَدِّدْ الْأَسْمَاءَ لَكَ قَدْ نَسَجْنَا فِي الْأَثِيرِ نَنَاءَ
حَرَكَ عُمَانُ بِمَا بَنَتْهُ بَنَاتُهَا فَكَيْفَ يُهَا بِالْحُزْنِ كُلِّ وَنَاءَ
كَمْ قَدْ أَتَيْنَا الْحَادِثَاتُ بِمَفْجَعٍ حَتَّى حَسِبْنَا جَوْهَا بِأَسَاءِ..⁵⁴

*

*Ey spiker, isimleri tekrarlar, radyo frekanslarında seni övmüştük
Uman mevcudiyeti üzüntü içinde ve gerilemişken kızlarının bina ettikleriyle hareket
etti
Yüreğimizi parçalayan öyle musibetlere uğradık ki bize zarar vereceklerini zannettik*

Tarih sayfalarında yer alan önemli hadiseler Tâî'nin her daim ilgisini çekmiştir. Hem Arap edebiyatının yeni bir aşamaya geçmiş olması hem de o dönemde Arap ülkelerinde yaşanan iktidar değişimleri pek çok Arap edebiyatçısı gibi Tâî'yi de etkilemiş, eserlerine konu olmuştur.

Taî, *Tahiyeten li 'l-Irak* ismiyle 1958'de kaleme aldığı şiirinde Irak'ta Kral 2. Faysal'ın yönetimine son veren 14 Temmuz olayları⁵⁵, Cezayirli kadın direnişçi Cemile Buhayrad'ın 1962'deki Kuveyt ziyareti⁵⁶ ve *Şerefu'l-Ahrar* (Özgürlerin Onuru) ismiyle Fas Kralı 5. Muhammed'in sürgün edilmesi⁵⁷ hakkında kasideler kaleme almıştır.

⁵³ Ahmed el-Fellahi, "Gurbet, 20 Yıldan Fazla Şiirini Alevlendirdi", **Nizva Dergisi**, sayı: 90, Nisan 2017, s.49.

⁵⁴ Abdullah et-Taî, **El-Fecr ez-Zâhıf**, Halep, Ed-Dat Matbaası, 20 Ağustos 1966, s.75-77.

⁵⁵ Abdullah et-Taî, **El-Fecr ez-Zâhıf**, Halep, Ed-Dat Matbaası, 20 Ağustos 1966, s.40-43.

⁵⁶ Abdullah et-Taî, **El-Fecr ez-Zâhıf**, Halep, Ed-Dat Matbaası, 20 Ağustos 1966, s.44-46.

⁵⁷ Abdullah et-Taî, **El-Fecr ez-Zâhıf**, Halep, Ed-Dat Matbaası, 20 Ağustos 1966, s.47-49.

Modern Arap edebiyatının önemli temalarından biri olan Filistin meselesi de Tâî'nin divanlarında yerini almıştır. Umanlı şairin, 1954'te kaleme aldığı *Mührü Fevz*⁵⁸ (Galibiyet Mührü) ile 1965'te yazdığı *Risale min Yafa*⁵⁹ (Yafa'dan Mektup) bu kasidelerdendir.

Umanlı edebiyatçı eserlerinde tarihî olaylara olduğu kadar tarihî şahıslara da yer vermektedir. Tezimizde konusu olan *Melâiketü'l-Cebeli'l-Ahdar* ile bir diğer romanı *Eş-Şira'ul-Kebir*'de pek çok tarihî şahsiyete yer vermektedir. Bu da Tâî'nin yaşanan olayları ne kadar içselleştirdiğinin bir göstergesi olabilir.

Tâî, eserlerinde vatanına karşı duyduğu özlemi her daim mevzuu etmiş, kimliğindeki en önemli yapı taşlarından biri olan vatanseverlik ruhunu dillendirmiştir. Umanlı yazarın kaleme aldığı romanlarından *Eş-Şira'u'l-Kebir*'de hikâyenin teması vatanseverliktir. Arap halkları ve Hint azınlıklarının desteğiyle Uman halkının, 16. yy'dan ve 17. yy'ın ortalarına kadar Uman ve Körfez sahillerindeki Portekiz istilasına karşı verdiği mücadele anlatılmaktadır.

Bu durum ayrıca tarihî romanın, Arap edebiyatının modern döneme geçmesiyle bu yeni dönemin eşiğinde yer almasıyla da açıklanabilir. Arap edebiyatının bu yeni döneminde Lübnanlı edebiyatçı Corci Zeydan (1861-1914) gibi isimlerin başı çektiği tarihî romanlar akımının etkisi de olabilir. Tâî'nin eserlerindeki tarihî olaylara yaklaşımı sanki geride belge bırakma, tarihe ışık tutma maksadıyla yazılmış intibamı uyandırmaktadır.

Umanlı edebiyatçı Tâî, yine yeni yeni şekillenen modern Arap edebiyatına mahsus ve bu dönemde görülmekte olan neoklasik tarzda eserler kaleme almıştır. Bu tarz, yazarın methiye ve kasidelerinde görülmektedir.

Tâî'nin divanlarında; klasik Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında kişi ve topluluklarla çeşitli mekânların övülmesi maksadıyla yazılmış methiye ile özellikle ölenin veya kaybedilen değerlerin ardından onu öven ve kaybının üzüntüsünü ifade eden mersiyeler çok olmamakla birlikte yer almaktadır.

⁵⁸ Abdullah et-Taî, *El-Fecr ez-Zâhîf*, Halep, Ed-Dat Matbaası, 20 Ağustos 1966, s.50-54.

⁵⁹ Abdullah et-Taî, *El-Fecr ez-Zâhîf*, Halep, Ed-Dat Matbaası, 20 Ağustos 1966, s.55-57.

Tâî ayrıca henüz 21 yaşında iken⁶⁰ Umanlı Şeyh Ahmed bin Hilal er-Revâhî el-Abesî'ye yazdığı mersiye⁶¹ ile Kuveyt Emiri Şeyh Abdullah es-Salim es-Sabah'ın 1965'te vefatı üzerine yazdığı mersiye *Yevm el-Erbia*⁶² (Çarşamba) ayrıca hem şair arkadaşı ve hocası olarak gördüğü Hilal bin Bedr el-Busaîdî'nin ölümünün ardından 1966'da yazdığı "Sehabetu'l-Huzn" (Hüzün Bulutları) isimli mersiye⁶³ *El-Fecru 'z-Zâhif adlı* dîvanında yer almaktadır.

Bunun yanı sıra Tâî, mersiyelerini, ailesinde yaşadığı kayıplar, İbadiyye'ye mensup önde gelen âlimlerden Eş-Şeyh Muhammed bin Salim er-Rukayşî (1927), gibi değer verdiği isimlerin yanı sıra siyasi gündemde yer alan Mısırlı lider Cemal Abdunnâsır'ın ölümünün ardından da yazmıştır.

Tâî, Dubai Emiri Raşid el-Maktum'un öncülüğünde emirlikteki kalkınma faaliyetleri, Birleşik Arap Emirlikleri'nin kurucusu ve ilk lideri Eş-Şeyh Zayid bin Sultan Âl Nehyân'ın göreve başlamasının sene-i devriyesi, ülkesi Uman'ın kalkınma faaliyetleri ve yine Uman'da yaşanan değişim rüzgârları gölgesinde ülkenin yurtdışı bağlantılarının güçlenmesi için kurulan heyet münasebetiyle de methiyeler kaleme almıştır.

Tâî, Uman'da bakanlık görevini deruhte ederken ülkesinin diplomatik ilişkilerini güçlendirmek ve diğer ülkelerin liderleriyle görüşmeler yapmak için "Dostluk Heyeti" kurmuştur. Bu heyetin karşısında duyduğu mutluluğu hâlihazırda *Vedâan Eyyuhe'l-Leyl et-Tavîl* isimli divanında yer alan *Uman Tuhatıbu Vefdehâ* (Uman Heyetini Karşılıyor) isimli kasidesinde ifade etmektedir:

تَرَجَعَ حَسِّي وَأَسْتَطَالَ لِسَانِي

وَعَمَّ وَفَيْضُ الْفَخْرِ كُلَّ كَيْانِي

شَاهَدْتُكُمْ بَيْنَ السَّحَابِ مَشَاعِلًا

⁶⁰ Derviş, a.g.e., s.174.

⁶¹ Abdullah et-Taî, *El-Fecr ez-Zâhif*, Halep, Ed-Dat Matbaası, 20 Ağustos 1966, s.58-59.

⁶² Abdullah et-Taî, *El-Fecr ez-Zâhif*, Halep, Ed-Dat Matbaası, 20 Ağustos 1966, s.69-71.

⁶³ Abdullah et-Taî, *El-Fecr ez-Zâhif*, Halep, Ed-Dat Matbaası, 20 Ağustos 1966, s.60-62.

تَشِعُّ إِخَاءَ بَلِّ تُنِيرُ أَمَانِي⁶⁴

*

*Hislerim yeniden hayat buldu ve sözlerim uzaklara ulaştı
Tüm hücrelerim şan ve şerefle doldu taşı
Sizler, bulutlar arasında meşaleler gibi görünüyorsunuz
Kardeşlik yayıldı ve temenniler her yeri aydınlattı.*

Şairin nadiren yazdığı bir şiir türü de pastoral şiiirdir. Tâî, yazdığı iki kasidenin birinde Pakistan'daki Karaçi bahçesi diğesinde ise Körfez bölgesini tasvir etmiştir.

Tâî, divanlarında ayrıca Arap edebiyatında aşktan, sevgiliden söz eden şiir türü olarak bilinen gazele de yer vermiştir. Umanlı edebiyatçının gençlik yıllarında çok olmamak kaydıyla kaleme aldığı gazeller bulunmaktadır. Yazarın otuzlu yaşlarından sonra bu türde kaside kaleme almadığı görülmektedir. Bunun yerine eserlerinde daha sosyal içerikli meseleleri mevzuu edinmiştir. Keza tezimizin konusu olan *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar* romanında da aynı dokuya rastlamak mümkündür. Tâî, romanda gönül meselelerine yer verse de bunu olabildiğince kısa tutmuş ve meseleyi mücadele ruhuna bağlamıştır. Umanlı şairin *Vedaân Eyyuha'l-Leylu't-Tavil* divanındaki *Nihâyeti Hub* (Aşkın Sonu) isimli kasidesinde sevgilisi ile arasındaki ilişkinin bitmesine içlemiştir:

انْتَهَيْنَا لَا الْهَوَىٰ يَحْنُو عَلَيْنَا قَدْ مَحَوْنَاهُ كِلَانَا بِيَدَيْنَا
انْتَهَيْنَا لَا لِقَاءَ مُمَكِّنٍ يَكْشِفُ الْأَعْدَارُ عَمَّا قَدْ جَنَيْنَا
يَا حَبِيبِي انْقِطَاعٌ بَعْدَ أَنْ أَزْهَرَ الْعُمُرُ غَرَامًا فَازَ دَهَيْنَا⁶⁵

*

Bitti, artık bizi sarıp sarmalayacak aşk yok

⁶⁴ Muhammed bin Raşid bin Uzeyz el-Husaybi, Şakaiku'n-Nu'man ala Sumuti'l-Cumân fi Esmâi Şuarai Uman, Maskat, 1994, Uman Milli Miras ve Kültür Bakanlığı, b.4, c.1, s.380.

⁶⁵ Kindi, a.g.e., s.133.

*Bu aşkı ikimiz ellerimizle bitirdik
Bitti, artık bir araya gelmek de mümkün değil
Mazeretler, neyi katlettiğimizi ortaya koyuyor
Sevgilim, ömrümüz, gurur duyduğumuz aşkla çiçeklendi de
İşte biz bundan sonra birbirimizden koptuk*

Umanlı edebiyatçı Tâî, zaman zaman da maruz kaldığı şartlar sonucu hissettiği duygularını okuyucuya aktarmıştır. Son şiiri olarak bilinen *En-Nefak* (Tünel) bu durum için örnek teşkil etmektedir. Yazar, gurbette, meşakkatli şartlar altında geçen yılların ardından umutla 1970’te ülkesine dönmüş, vatanı için hizmetlerde bulunduğu sırada bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Şairin yıllar sonra bir umutla geldiği ülkesinde yaşadığı zorluklar çok büyük olmasa da kendisini karamsarlığa itmiştir. Öyle ki yazdığı bu son şiirinde, içinde bulunduğu durumu tünele, sonu gelmez karanlık hissini de tünelde yaşanan sürece benzetmiştir. Kendi kendine “*Ey şiir aşığı, tünelin derin karanlığını unuttun mu?*” diye sormaktadır:

يَا عَاشِقَ الْأَشْعَارِ هَلْ نَسِيتَ عُمُقَ النَّقْصِ

حَاصِرَكَ الْوَاقِعُ فَلْتَفُفْهُمْ مَرَامِينَا كَفَّهُمْ عَاقِلٍ لَبِيقِ

فِي نَفَقٍ أَنْتَ وَخَيْرٌ لَكَ أَنْ تَعِيشَ فِي نَفَقِ

فَوَدَّعَ الشَّعْرَ فَفَوْقَ السَّقْفِ بِالشَّعْرِ كَثِيرٍ قَدْ نُطِقَ

*

Ey şiir aşığı, tünelin derinliğini unuttun mu?

Gerçekler seni çepeçevre sardı hadi meramımızı kıvrak bir akılla anlayasın

Şimdi bir tüneldesin ve tünelde yaşamak senin için daha iyi

Şiire veda et, bundan daha iyi şiirler daha önce çok okundu

Tâî’nin eserlerinin şekillenmesindeki etkin faktörler arasında; Uman’ın değişim süreçlerine şahit olması, ailesi ve kabilesiyle arasında bulunan köklü bağlar, her alanda kurduğu sağlam ilişkiler, uzun yıllar gurbette geçen bir hayat ve ülkesine duyduğu derin muhabbet yer almaktadır.

Tâî'nin eserleri, söylemek dillendirmek istedikleri için bir mecra olmuştur. Gerek şiirlerinde gerek roman ve kısa hikâyelerinde gerekse de tiyatro eserlerinde (yayınlanmadı) Tâî, fikirlerini, düşüncelerini beyan etmeye çalışmıştır.

Umanlı yazarın kaleme aldığı düz yazı eserlerini meydana getiren türlerden öne çıkanlardan biri de makaleleridir. Bu makaleler, ilerleyen zaman içinde ailesi tarafından yayına hazırlanmış ve okuyucuya sunulmuştur. Tâî'nin makalelerinde kendisine has yazım dili ve edebî üslubu göze çarpmaktadır.

El-Edebu'l-Muasır fî Halici'l-Arab, Dirâsât An el-Halici'l-Arabî, Şuarâu Muâsırûn ve Mevâkıf isimli kitapları oluşturan; edebiyat, tarihî gelişmeler, sosyal ve dinî meseleler gibi konuları içeren makaleler o döneme kadar alışlagelmiş klasik üsluptan biraz farklıdır.

Tâî, makalelerinde edebî üslupla, basın dilini uyumlu şekilde kullanmaya çalışmıştır. Bu kitapların, daha önce çeşitli gazete ve dergilerde yer alan makalelerin yanı sıra radyo programları ve verdiği derslerden derlendiği göz önüne alındığında bu üslubun kaynağı anlaşılabilir.

Tâî'nin *Dirâsât An el-Halici'l-Arabî* isimli kitabında yer alan ramazan ayına ilişkin kaleme aldığı bir makalesini de ancak basın dilinde kullanılabilecek bir üslupla girizgâhını yaptığı okuyucuya hitaben selamın ardından edebî üslupla makalesine devam ettiği görülmektedir.⁶⁶

Tâî'nin üslubundaki farklılık *El-Edebu'l-Muasır fî Halici'l-Arab* kitabında Umanlı şair Şeyh Süleyman bin Said el-Kindî'nin hayatının yer aldığı bölümde de görülmektedir. Tâî'den sonra Umanlı edebiyatçı Muhammed bin Raşid bin Uzeyz el-Husaybi de yakın zamanda 1994'te basılan Şakaiku'n-Nu'man ala Sumuti'l-Cumân fî Esmâi Şuarai isimli kitabında Umanlı şair El-Kindî'nin hayatını ele almıştır. İki üslup karşılaştırıldığında Husaybî, klasik üslupla el-Kindî'nin nesebine ilişkin bilgiler vermiştir. Tâî ise Husaybî'nin hayatını, günlük gazetede okuyucuya tanıdık

⁶⁶ A.e., Kindi, s. 272.

gelen medya diliyle aktarmakta, çevresel etkiler, olayların tesirine dikkati çekmektedir.

Kaleme aldığı eserlerde, basın diline ait bu özellikler Tâî'nin ayırt edici vasfı olarak addedilebilir. İster nesir ister nazım türü eserlerinde okuyucuya aktarmak istediği bir meramı olduğunu hissettiren Abdullah et-Tâî, kendisine has bu üslubu oluşturken bazı edebiyatçıların da etkisi altında kalmıştır.

Tâî'nin Arap dünyasının önde gelen kalemlerinden etkisi altında kaldığı isimler arasında, modern Arap edebiyatının öncü isimlerine ev sahipliği yapmış Mısır'ın edebiyatçılarından; Nil şairi olarak bilinen Mısırlı Hafız İbrahim (1932), devlet adamı ve şair Mahmut Sami Paşa el-Bârûdî (1904), eserlerinde sömürge karşıtı tavrının öne çıkan Ahmed eş-Şevkî (1932) sayılabilir.

Irak edebiyatında çok önemli bir yere sahip olan, dönemin yönetimi tarafından edildiği sürgünde yaşamını yitiren şair Muhammed Mehdi el-Cevâhirî (1997), yine Iraklı şair ve edip Maruf er-Rusafî (1945) de Tâî'nin etkilendiği isimler arasındadır.

Umanlı edebiyatçılardan ise; şair Ebu Selam el-Kindî (1960), şair Ebu Müslim Nasır bin Salim el-Behlânî (1920), 20. yy'ın ünlü şairlerinden Hilal bin Bedr el-Busaîdî (1965), Kuveytli şair İbrahim el-Urayyîd (2002), şair Abdullah b. Ali el-Halilî (2000) isimleri öne çıkmaktadır.⁶⁷

Abdullah et-Tâî'nin Pakistan'da kaldığı sürede eserleriyle mülaki olduğu ve tarzından etkilendiği edebiyatçıları arasında ise Hindistanlı Müslüman düşünür Muhammed İkbal ile Hintli şair Rabindranath Tagore bulunmaktadır. Muhammed İkbal ile Rabindranath Tagore'nin son dönemleri Tâî'nin gençlik yıllarına denk gelmektedir ve Tâî'nin Pakistan'da bulunduğu dönemde her ikisi de vefat etmiştir.

Tâî'nin yaşadığı dönemden asırlar önce yaşamış ama Arap edebiyatındaki etkisi günümüzde bile hissedilen, Arap edebiyatının önemli isimlerinden Ebu Tayyib

⁶⁷ Kindi, a.g.e, s.157.

Ahmed bin Hüseyin el-Mütenebbî⁶⁸ (965) de Umanlı yazarın etkilendiği isimler arasındadır. Mütenebbî'nin şiirlerinde kendi zamanında yaşanan hadiseleri naklettiği bir mecra, savaşların tarihî bir tescili olduğu bilinmektedir. Yazarımız Tâî de eserlerinde tarihî olaylara olabildiğince yer vermeye, mekân ve şahıs isimlerini zikretmeye gayret etmektedir.

3.3. Eserleri

İlim öğrenmek ve öğretmek konusunda sınır tanımayan şair, edebiyatçı, gazeteci Abdullah et-Tâî kısa hayatına rağmen ardında pek çok eser bırakmıştır. Tâî'nin eserlerinin kahir ekseriyeti, Umanlı edebiyatçının vefatından sonra ailesi tarafından yayına hazırlanmıştır. Eserlerinden bazıları ise henüz yayınlanmamış olmakla birlikte ailesinin bu yöndeki çalışmaları devam etmektedir.

Tâî hayatta iken eserlerinden sadece iki tanesi *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar* (1963) ile *El-Fecru'z-Zâhif* (1966) basılmıştır. Yazarın diğer eserleri; *El-Edebu'l-Muasır fî Halici'l-Arabî* 1974, *Vedâan Eyyuhe'l-Leyl et-Tavîl* 1974, *Eş-Şirâ'ul-Kebir* 1981, *Dirâsât An el-Halici'l-Arabî* 1983, *Şuarâu'l-Muâsırûn* 1987, *Mevâkıf* 1990, *Târihu Uman es-Siyasî* 2008, *El-Mugalgal* 2009'ta basılmıştır.

Hâdi'l-Kâfile isimli şiir divanı ile hatıratı henüz yayına verilmemiştir. Yazarın kızı Azize et-Taîyye, katıldığı bir radyo programında babasının hatıratının 2020 senesinde düzenlenmesi planlanan kitap fuarına yetiştirilmek için basım çalışmalarının devam ettiğini ifade etmiştir.⁶⁹

Yazar Tâî'nin ilk şiirini kaleme aldığı 1942'den vefatına kadar ki yaklaşık 30 yıllık edebiyat hayatında kaleme aldığı eserlerini ulaşabildiğimiz bilgiler ışığında aktarmaya çalışacağız. Böylece yazarımızı geride bıraktığı eserler vasıtasıyla biraz daha yakından tanımış olacağız. Tâî, şiir, roman, kısa hikâyenin yanı sıra 280'den fazla tarih, edebiyat tarihi ve sosyoloji alanında kaleme aldığı makalesi bulunmaktadır.

⁶⁸ A.y.

⁶⁹ Eş-Şebibe Radyosu, “*Siratu'l-Edib ve'l-Münadıl er-Râhıl Abdullah et-Tâî*”, 14 Ocak 2019, (çevrimiçi), <https://www.youtube.com/watch?v=7vqBrOpPU2k>, 30.11.2019.

Abdullah et-Tâî, hâlihazırda basılmış yahut henüz basım aşamasını tamamlamamış fakat yazar tarafından tamamlanmış, eşi Rukayye bintu Îsâ bin Sâlih et-Tâî tarafından muhafaza edilmiş⁷⁰ eserlerini şiir, roman, kısa hikâye, tiyatro gibi başlıklar altında inceleyeceğiz.

3.3.1. Şiir

Tâî'nin şiirlerinin yer aldığı “*Hâdi'l-Kâfile*”, “*El-Fecr ez-Zâhif*” ve “*Vedâan Eyyuhe'l-Leyl et-Tavîl*” isimli üç divanı bulunmaktadır. Bu divanlarda toplamda yetmiş beş kaside bulunmakla birlikte Umanlı yazarın hayatına ilişkin araştırmalar yapan Muhsin el-Kindî ise kasidelerin sayısının yetmiş sekiz olduğunu, üç tanesinin herhangi bir divana derç edilmediğini belirtmektedir.

“*El-Fecru'z-Zâhif*” isimli divanı, yazar henüz hayatta iken basılmış, “*Vedâan Eyyuhe'l-Leyl et-Tavîl*” vefatının ardından çocukları tarafından yayına hazırlanmış, yazarımızın ilk şiir tecrübesinin kâğıda yansımaları olan *Hâdi'l-Kâfile* henüz yayınlanmamıştır.⁷¹ Bu divanda Umanlı yazarın 1947 ile 1973 arasında yazdığı yirmi altı kasidesi bulunmaktadır. Tâî'nin hususi hayatında anlattığımız gibi bu zaman dilimi yazarın öğretmenlik için Bağdat'tan yeniden ülkesine dönmesi ile başlayan ve vefatına kadar olan zamanı kapsamaktadır.

Bununla birlikte divanda bulunan kasidelerin pek çoğunun yazılış tarihi ise 40'lar ile 50'lerin başlarıdır.⁷² Bu durum göz önüne alındığında şairin kasideleri; gurbet, ayrılık ve özlemi yansıtmaktadır.

Hâdi'l-Kâfile (حادي القافلة) kervanbaşı, kafilenin başı anlamlarına gelmektedir.⁷³ Yazarın bu ismi neden tercih ettiği ile ilgili net bir bilgi bulunmazken bu divanın

⁷⁰ Sema Îsâ, “*Abdullah et-Tâî, Rıhabetu'l-İbdâ'ı'l- Umanî*”, El-Vatan (Gazetesi), 13 Mart 2016, (çevrimiçi), <http://alwatan.com/details/102961>, 30.11.2019.

⁷¹ Muhammed Hayr Ramazan Yusuf, *Mu'cemu'l-Muellifün el-Muâsırün fî Âsârı'l-Mahtuta ve'l-Mefkude ve mâ Tubia' minha ev Hukkika ba'de Vefatihim*, 2004, Riyad, Mektebetu'l-Melik el-Fahd el-Vatanî, c.1 s.309.

⁷² Muhsin bin Hamud el-Kindi, *Abdullah et-Tâî Hayatı ve Edebî Çalışmaları*, Yüksek Lisans Tezi, Sultan Kâbus Üniversitesi, Maskat, 1994, s.95.

⁷³ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, 1995, İstanbul, s. 155.

ilk şiir kitabı olduğu için böyle bir seçim yaptığı düşünülebilir. Yahut hayallerinin peşinden gitmek için kat ettiği mesafelere ve gurbet haline atıf yapmış olabilir.

“*El-Fecru’z-Zâhif*”, 1966’da Halep’teki Ed-Dât Matbaasında basılmıştır. Seksen beş sayfadan oluşan kitapta, yirmi altı kaside bulunmaktadır. Tâî, bu dîvanını modern Uman şiirinin öncülerinden olduğunu düşündüğü Ebu Müslim Nasır bin Sâlim er-Revâhî’ye⁷⁴ ithaf etmiştir.⁷⁵

Dîvanda yer alan kasideler, Tâî’nin çoğunda; Pakistan, Bahreyn, Kuveyt’te bulunduğu sırada gurbette iken 1947 ile 1966 arasında kaleme aldığı kasidelerden oluşuyor. Gurbet ve vatan özlemi konulu şiirlerin bulunduğu dîvanda ayrıca 50’ler ile 60’lardaki ulusal Arap dünyasındaki meselelere ilişkin şiirler de bulunuyor.⁷⁶

Umanlı şair belki de bu yüzden divanına *El-Fecru’z-Zâhif* (الفجر الزاحف) sürünen (ağır) şafak ismini uygun görmüştür.⁷⁷

El-Fecru’z-Zâhif divanı, yazarın Kuveyt’te bulunduğu sırada basılmıştır. Tâî’nin, bu divanda yer verdiği kasidelerin konuları çok çeşitlidir. Günlük, alelade bir olayın şairde hissettirdiği duygulardan esinlenerek yazılan şiirlerin yanı sıra dünya gündeminde yer alan meseleler de şairin etkilendiği ve bu hususta şiir kaleme aldığı konular arasında yer almaktadır.

Tâî’nin divanlarından “*Vedâan Eyyuhe’l-Leyl et-Tavîl*” ise Umanlı şairin vefatından sonra 1974’te Beyrut’ta⁷⁸ basılmıştır. 126 sayfadan oluşan kitapta, mukaddime ve ithafın ardından yirmi sekiz kaside bulunmaktadır. 74’te basılan kitapta şairin 40’lardan vefatına kadar (1973) kaleme aldığı kasideler yer almaktadır.⁷⁹

⁷⁴ Ebu Müslim el-Behlânî olarak bilinen Umanlı şair, 19 yy’nin ikinci yarısında yaşamıştır. Ebu Müslim henüz yirmi beş yaşında iken Zengibar’a gitmiştir. Geri kalan hayatının birkaç yılı dışında ömrünü orada tamamlamıştır. Gurbet şiirleri ön plana çıkmıştır. Bkz: Derviş, **a.g.e.**, s.152-157.

⁷⁵ Abdullah et-Taî, **El-Fecr ez-Zâhif**, Halep, Ed-Dat Matbaası, 20 Ağustos 1966, s.3.

⁷⁶ Derviş, **a.g.e.**, s.175.

⁷⁷ Serdar Mutçalı, **Arapça-Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yayınları, 1995, İstanbul, s. 355.

⁷⁸ Yusuf, **a.g.e.**, c.1 s.309.

⁷⁹ Derviş, **a.g.e.**, s.177.

Çocuklarının öncülüğünde basıma hazırlanan kitabın mukaddimesi edebiyat eleştirmeni Abdulgâni el-Hatib tarafından kaleme alınmıştır. Yazarın isteği üzerine Tâî'nin bu eseri kardeşi gazeteci yazar Nasr et-Tâî'ye ithaf edilmiştir.⁸⁰

Divanda yer alan kasidelerinin kahir ekseriyeti 1940'larda; ikisi 1960'ların sonlarında, beşi ise 1970'lerin başlarında yazılmıştır.

Tâî'nin bilinen kaleme aldığı son şiiri “*En-Nefak*” (Tünel) yine bu Dîvan'da yer almaktadır.

3.3.2. Roman

Modern Uman edebiyatının öncü isimlerinden Abdullah et-Tâî, *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar* ve *Eş-Şira'ul-Kebir* olmak üzere iki romanı bulunmaktadır ve bu romanlar, modern edebiyatın ilk eserlerindendir. Tâî'nin ilk romanı *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar* tezimizin konusu olduğu için eser hakkında ayrıntılı bilgi ileride verilecektir.

Yazarın 1963'te basılan ilk romanının ardından on sekiz sene sonra ikinci romanı *Eş-Şira'ul-Kebir* 1981'de Maskat'taki El-Elvan Matbaası'nda basılmıştır.

Yazarın vefatından sonra basılan romanda Uman başta olmak üzere Körfez ülkelerinin, Portekiz donanmalarına karşı verdiği mücadele anlatılmaktadır.⁸¹

Portekizlilerin Körfez kıyılarına düzenlediği saldırılarla 1507'de başlayan hikâye, yine Portekizlilerin 28 Ocak 1649'da bölgeden çekilmesiyle son bulmaktadır. Uzun bir zamana yayılan romanda, çoğu yaşanmış olaylara yer verilmektedir.

Yazarın ilk romanı *Melâiketu'l-Cebel el-Ahdar*'da olduğu gibi hadiseler tarihî olaylardan esinlenilmiş, çoğu mekân ve bazı şahıslarda gerçek isimler kullanılmıştır.

⁸⁰ Kindi, **a.g.e.**, s.96.

⁸¹ Kâmil el-Atum, Said el-Îsânî, “Abdullah et-Tâî Rivâiyyen”, Mecelletu Kulliyeti't-Terbeviyye, 2011, s.137.

Portekiz donanmasına karşı verilen mücadelede Arap milliyetçiliğine vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda kitabın adını incelediğimizde yazarın okuyucuya vermek istediği mesaj açıktır.

Eş-Şira' (الشراع) yelken⁸², kitabın adı olan Eş-Şira'ul-Kebir de “büyük yelken” demektir. Sömürge sistemine karşı Arap ülkelerinin denizde verdiği mücadeleyi ifade eden hikâyede yazar Arap ülkelerinin, aynı gemide tek bir yelken altında birleştirilmesini resmetmeye çalışmıştır.

3.3.3. Kısa Hikâye

Abdullah et-Tâî Uman edebiyatında kısa hikâye öncülerindendir. Tâî'nin ilk kısa hikâyelerini 1940'larda yazdığı göz önüne alındığında böyle bir sonuca ulaşılmaktadır. Tâî'nin hikâye yazımı ilk olması çeşitli araştırmalarda belirtilmektedir.⁸³

Farklı zamanlarda yazdığı *Duvvar Cami'ı'l-Huseyn*, (Hüseyin Cami Kavşağı) *Âiletu Abdulbadi'* (Abdulbadi'nin Ailesi), *İhtifa' İmraati* (Kadının Kaybolması), *Hıyanât* (İhanet), *Âsif* (Üzgünüm), *Me'sâtu Subhiyye* (Sabah Trajedisi) gibi farklı zamanlarda yazılmış kısa hikâyeleri *El-Mugalgal* (Gülyabani) isimli kısa hikâyenin çatısında kitaplaştırılmıştır. 2009 senesinde Şeriketu'r-Rabiâan li'l-Neşr ve't-Tevzi' tarafından yayınlanmıştır.

Bazı eleştirmenler, Tâî'nin bu hikâyelerinin daha çok makale dokusunda olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu durumun, yazarın Uman'da kısa hikâye kaleme alanların ilkleri arasında yer aldığı göz önüne alındığında yeni döneme adapte aşamasında olmasından kaynaklandığı görülebilir.

Tâî'nin kısa hikâyelerinde değindiği temalar; vatanseverlik, Arap milliyetçiliği ve Arap birliği, Filistin meselesi, siyasal meselelerin yanı sıra kadınların toplumdaki yeri, ahlâkî durum, halkın bilgisizlikten meylettiği hurafeler, eğitimsizlik ve bundan kaynaklı sorunlar gibi sosyal meseleler de öne çıkmaktadır.

⁸² Mutçalı, a.g.e., s.440.

⁸³ Kindi, a.g.e., s.238.

3.3.4. Makaleler

Umanlı yazar Abdullah Tâî'nin nesir alanında ortaya koyduğu çalışmalarından biri de makaleleridir. Tâî hayatının çeşitli dönemlerinde edebiyat, tarih, sosyal meseleler, dinî konular başta olmak üzere pek çok alanda makale kaleme almıştır.

Yazarın bu makaleleri, vefatının hemen ardından ailesi tarafından basılmıştır. Makaleler, yazıldığı dönemde *Savtu'l-Bahreyn*, *Huna'l-Bahreyn*, *El-Kuveyt*, *El-İttihâd*, *Er-Risâle* gibi Körfez ülkelerindeki gazete ve dergilerin yanı sıra Beyrut'ta *El-Âdâb*, Kahire'de *Er-Risâle*, Irak'ta *El-Aklâm*, Suriye'de *Es-Sekâfe* gibi süreli yayınlarda yayımlanmıştır.

Tâî'nin yayınlanmayan, 1940'larda Bağdat'ta öğrenci iken makale konusundaki ilk deneyimleri olarak addedilen birkaç makalesi bulunmaktadır.⁸⁴

Abdullah Tâî'nin makaleleri ve radyo programlarının bir araya geldiği eserlerini ise şöyle sıralayabiliriz:

Edebu'l-Muâsir fi'l-Halici'l-Arabî (Körfez Ülkelerinde Çağdaş Arap Edebiyatı) isimli kitapta, Tâî'nin Kahire'deki Arap Araştırma ve Çalışma Enstitüsü'nde verdiği akademik dersler yer almaktadır.⁸⁵

Tâî, 1969 yılında Arap Birliği'nin Arap Araştırma ve Çalışma Enstitüsü'nden aldığı davet üzerine Kahire'ye gitmiş ve Körfez ülkelerindeki çağdaş Arap edebiyatına ilişkin dersler vermiştir. Enstitü daha sonra bu kitabı yazarın vefatından 1 sene sonra 1974'te basmıştır.⁸⁶ Kahire'deki El-Ceblâvî Matbaası'nda basılan kitap 270 sayfadır.

⁸⁴ Kindi, **a.g.e.**, s.264.

⁸⁵ Derviş, **a.g.e.**, s.83; Abdullah et-Taî, **Edebu'l-Muâsir fi'l-Halici'l-Arabî**, Kahire, Arap Araştırma ve Çalışma Enstitüsü, 1974, s.5.

⁸⁶ Kindi, **a.g.e.**, s.269.

Dirâsât an El-Halici'l-Arabî (Arap Körfezi Hakkında Araştırmalar) isimli kitap, 1983 senesinde Maskat'taki El-Elvân Matbaası tarafından basılmıştır ve 290 sayfadan oluşmaktadır.⁸⁷

Kitaptaki makalelerin pek çoğu 1960 ilâ 1972'de yazılmıştır. Kâhir ekseriyetinin radyo konuşmalarının derlenmesinden oluşan kitapta ayrıca yazarın çeşitli gazetelerde yayınlanmış makaleleri de bulunmaktadır.

Kitapta daha çok tarihi ve sosyal makaleler yer almaktadır. Bunun yanı sıra siyasî meseleler, spor, halk hikâyeleri ve yazarın hatıratı gibi farklı konulara yer verilmektedir.

Şuarâu Muâsırûn (Çağdaş Şairler) 1984 senesinde Maskat'ta basılmıştır ve 210 sayfadan oluşmaktadır. Bu kitapta yer alan makaleler ise 50'lerin sonu ile 60'ların başlarında yazılmıştır.⁸⁸

Tâî'nin bu kitabının, makalelerinin yer aldığı diğer kitaplarından bir farkı bulunmaktadır. Öyle ki bu kitapta sadece şiir ve şairlerle ilgili yazılar kaleme alınmıştır.⁸⁹

Tâî bu kitabında yer alan makaleleriyle, farklı Arap edebiyatının farklı dönemlerinden ve farklı ülkelere mensup otuz altı şairi ele almıştır.⁹⁰

Mevâkıf (Durumlar) 1990 senesinde Maskat'ta basılmıştır ve 198 sayfadan müteşekkildir.⁹¹

Tâî'nin genellikle sosyal ve edebî meselelere ilişkin makalelerinin, vefatının ardından çocukları tarafından bir araya getirilmesi ve derlenmesi sonucu basılmıştır.

Abdullah et-Tâî, bu eserlerinin yanı sıra bir de ülkesinin siyasî tarihini inceleyen bir kitap yazmıştır. *Tarihu Umane's-Siyasî* (Uman'ın Siyasi Tarihi) isimli kitabı ailesi tarafından derlenmiş ve baskıya verilmiştir.

⁸⁷ Derviş, **a.g.e.**, s.5.

⁸⁸ **A.e.**, s.3.

⁸⁹ Kindi, **a.g.e.**, s.269

⁹⁰ **A.e.**, s.274.

⁹¹ Derviş, **a.g.e.**, s.83.

Kitabın mukaddime kısmında; söz konusu eserin yazarın arşivinde el yazısıyla hazırlanmış şekilde bulunduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, yazarın kitabı tek bir defada değil farklı zamanlarda kaleme aldığı konusu okuyucunun dikkatine sunulmuştur.⁹²

2008 senesinde Kuveyt'te Er-Rebiân Basım ve Dağıtım Şirketi tarafından basılan kitap 261 sayfadır. İmamet dönemi, Yarubîler, Bû Saîd hanedanı, Uman Sahili Emirlikleri ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin kuruluşu gibi bölümleri içeren kitapta bilindik tarih kitaplarından farklı bir üslup kullanılmıştır. Kitapta zaman zaman okuyucuyla diyalog halinde bir metin görülürken bazen de yazarın şahsî değerlendirmelerine yer verilmiştir.

3.3.5. Tiyatro

Abdullah et-Tâî, tiyatro metni yazma konusunda da ülkesine öncülük etmiştir. Tâî'nin henüz basım için hazırlanmamış, *Câbir Aserâti'l-Kirâm* (Dara Düşen Âlicenapların Gönünü Hoş Eden) ve *Büşrâ li Abdumuttalib* (Abdumuttalib'e Müjde) isimli tiyatro eserleri bulunmaktadır.

Tâî'nin bu eserleri 1942 yılında Maskat'taki Es-Saîdiyye Medresesi'nde sahnelenmiştir. *Câbir Aserâti'l-Kirâm* isimli eseri, dönemin Sultanı Said b. Teymur'un okul ziyareti vesilesiyle sahnelenmiştir.

Eleştirmenler, Tâî'nin tiyatro eserlerinin edebî açıdan çok, eğitim amacıyla kaleme alındığını belirtmektedir. Hatta Tâî'nin de olaya bu açıdan yaklaştığı ifade edilmektedir. Tarihten alınmış hazır konuları diyalog halinde sunan Umanlı yazarın meseleye tiyatro eseri iddiasıyla yaklaşmadığı aktarılmaktadır. Tâî'nin bahsi geçen iki tiyatro metniyle iktifa etmesi de bu görüşleri doğrular niteliktedir.⁹³

⁹² Abdullah et-Tâî, *Tarihu Uman es-Siyasî*, Şeriketu'Rebiân li'n-Neşr ve't-Tevzi', Kuveyt, 2008, s. 4.

⁹³ Kindi, *a.g.e.*, s.86.

Karakterlerin konuşmaları şiir şeklinde yazılmış *Câbir Aserâti'l-Kirâm* isimli tiyatro eserinde Emevî Halifesi Süleyman b. Abdülmelik döneminde geçen bir olay anlatılmıştır.⁹⁴

Diğer tiyatro eseri *Büşrâ li Abdumuttalib*'in konusu da Hz. Peygamber'in dünyaya gelişinin hemen öncesinde Yemen Kralı Seyf b. Zûyezen ile Abdumuttalib ve Abdullah b. Ced'an'ın yer aldığı Kureyş'ten gelen bir heyet arasında geçmektedir. Heyet, Yemen Kralı'nın bölgedeki Habeş hâkimiyetini sonlandırdığı savaşın ardından tebrik için Yemen'e gelmiştir. Yemen Kralı Seyf b. Zûyezen, Abdumuttalib'e nübüvvetin müjdesini vermiş ve Hz. Peygamber'in bazı sıfatlarını zikretmiştir.

Bu hikâyesinde Arap kavimleri arasında birlik ve beraberliği vurgulamıştır. Ayrıca Abdullah et-Tâî'nin bu eserinde, konuşturduğu şahsiyetlerin dilinin daha edebî olduğu görülmektedir.

3.4. Melâ'iketu'l-Cebeli'l-Ahdar Adlı Roman

Philip Stevick'in ifade ettiği gibi roman “canlı bir organizmadır; pek çok unsurun oluşturduğu yaşayan bir bütündür. Romanın birbiriyle orantılı her parçasında öteki parçalara benzeyen bir şey vardır.”⁹⁵

⁹⁴ Hikâyede, Huzeyfe b. Beşir isimli zengin, cömert, ihtiyaç sahiplerinin kapısını çalmaktan çekinmediği şahsın, bir gün işleri tepetaklak olur. Elllerinde avuçlarında bir şey kalmayan Huzeyfe'nin evine kimse gelmez, hallerini hatırlarını sormaz olur. Çok müşkül durumda kalan Huzeyfe ya yardım gelir ya da ölüm diyerek evinin kapısını kapatır. Dönemin Valisi İkrime b. Rabîülfeyyad, olan-biteni işitir. Bir gece el ayak çekildiğinde tebdil-i kıyafet ile Huzeyfe'nin kapısını çalar ve neredeyse hayatlarının geri kalanını idame ettirebilecekleri bir meblağı kendilerine hibe eder. Huzeyfe yüzü peçeli olan valiyi tanıyamaz ve kim olduğunu, bu paranın nereden geldiğini sorar, İkrime de iyiliği gizli tutmak adına kendisinin Câbir Aserâti'l-Kiram olarak tanıtır ve paranın Beytu'l-Mal'dan geldiğini söyler. Vali eve döndüğünde gece vakti nerede olduğunu ısrarla soran eşine, olanları anlatmak zorunda kalır; ancak ondan bunun sır olarak kalacağına dair söz alır. Huzeyfe ise şaşırarak birlikte işlerini yolunu koymaya başlar. Huzeyfe, Emevî Halifesi Süleyman b. Abdülmelik'in huzuruna çıkar Cabir Aserâti'l-Kiram isimli kişiden ve olaydan bahseder. Halife, Huzeyfe'ye valilik teklif eder ve onu İkrime'nin yerine vali tayin eder. Huzeyfe kimin ne olduğunu bilmeden İkrime'ye gider ve görevi devralacağı için hazineyi kontrol etmek ister. Hazineye kendisine hibe edilen kadar miktar açıktır. İkrime'den izahat isteyen Huzeyfe, cevapsız kalınca İkrime'yi hapis cezasına çarptırır. İkrime'nin eşi aynı zamanda Huzeyfe'nin akrabasıdır. Huzeyfe'nin huzuruna çıkıp durumu izah eder. Huzeyfe yaptıklarına çok pişman olur, nedametle hapisneden İkrime'yi çıkarır sonra da Halife'ye takdim eder. Huzeyfe ve İkrime, Halife'nin teklifi üzerine birlikte bölgeyi yönetirler.

Pek çok özelliği bünyesinde barındıran roman, modern zamanların kurmaca anlatım türüdür. Anlatı sanatının ilerleme sürecinde romanın diğer anlatım türlerinden destan, masal, şiir ve tiyatroya ait dokuları bünyesinde barındırabileceği gibi, tarih, felsefe, psikoloji, sosyoloji gibi bilimlerden istifade etmiş, bunları kendi bünyesinde harmanlayarak sanata dönüştürebilmiştir.

Romanın işlenişine ve konusuna göre pek çok türü bulunmaktadır. İşlenişine göre; romantik, realist, natüralist gibi çeşitleri bulunan romanı türüne göre ise; tahlil, töre, sosyal, egzotik, polis, macera ve tarihî roman olarak sıralamak mümkündür.⁹⁶

Romana ait bu türler, yazarın, bilgileri harmanlayıp okuyucuya sunmasıyla birer anlatı sanatına dönüşmektedir. Öyle ki; bir roman yazarı, tarihçinin malzemesini alır, kendi birikiminde harmanlar, oluşturduğu itibârî dünya ile okuyucuya sunar.⁹⁷

Tezimizin konusu olan *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar* (Ahdar Dağı'nın Melekleri) isimli roman da içerik açısından tarihî bir romandır. Umanlı yazar Abdullah et-Tâî tarafından kaleme alınan bu romanda okuyucuya genel hatlarıyla 1950'lerde ülkesinde ve diğer Arap coğrafyalarında sömürgeye karşı verilen mücadeleyi anlatmaktadır. Abdullah et-Tâî, romanında yaptığı geriye dönüşlerle anlatı yelpazesini 1940'ların başları ile 1950'lerin sonlarına kadar genişletmektedir. Gerçek hayatta yaşanmış tarihî olayların ele alındığı romanda kurgu ile gerçeklik iç içe girmiş durumdadır.

Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar isimli kitap, Umanlı edebiyatçı Abdullah bin Muhammed et-Tai' tarafından ülkesindeki devrimi anlattığı eserdir. İlk baskısı 1963'te Beyrut'ta yapılmıştır.

Kitabın içeriğine ilişkin ilk bilgi kapağında bulunabilir. Kitabın isminin hemen altında "Uman devriminin birinci aşamasının öyküsü" ifadesi yer almaktadır.

⁹⁵ Philip Stevick, Roman Teorisi, Çev. Prof. Dr. Sevim Kantarcıoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara, 2010, 3. bs., s. 231.

⁹⁶ Muammer Yüzbaşıoğlu, **Örneklerle Edebiyat Bilgileri**, Kipaş Dağıtımçılık İstanbul, 1996, s. 122-124.

⁹⁷ Yakup Çelik, "Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki; Tarihî Romanda Kişiler", Bilig, sayı:22, 2002, s. 49-68.

Yazar, kitabın ilk baskısında, “modern Uman halkı”na ithafla bir önsöz yazmıştır. Daha sonra kitabın 2009’da Kuveyt’te yapılan ikinci baskısında merhum yazarın çocukları bir önsöz kaleme almıştır.

Yazar ayrıca on beş bölümden müteşekkil romanın yazıldığı tarihe dair, “Şuna işaret etmek gerekir ki; öykünün son iki bölümü hariç tamamını 1958 senesinde yazdım. Son iki bölüm ise 1962’de Kuveyt’te tamamlandı.”⁹⁸ ifadelerini kullanmıştır.

Umanlı yazar ayrıca söz konusu öyküde yer alan karakterlerin ve olayların kahir ekseriyetinin tarihi şahsiyetler olduğunu sadece bir kısmının isimlerinin değiştirildiğini (hayal ürünü olduğunu) belirtmektedir.

3.4.1. Özet

Taî’nin on beş bölümde ele aldığı romanı sırayla şöyle özetleyebiliriz:

(1)

Roman, öykünün ana karakterlerinden Umanlı Hâlid’in anlatımı ile başlıyor. Hâlid, en son dokuz yıl önce gördüğü arkadaşı Fadıl’a 1956 yılında, Mısır’ın başkenti Kahire’deki Tahrir Meydanı’nda rastlar. Aslen Iraklı olan Fadıl, Hâlid’le Uman’da bulunduğu süre zarfında tanışmış ve arkadaş olmuşlardır.

(2)

O sırada Kuveyt’te yaşayan Fadıl’la yaklaşık on gün sonra yeniden bir araya gelen Hâlid, arkadaşını Kuveyt’teki evinde ziyaret eder. Fadıl’ın kız kardeşi, Vidad’la tanışır. Romanın diğer ana karakteri Vidad, 1954 yılında Irak’ta başından geçenleri hikâyeye eder. Anlattığı hikâyeye göre 1954’te Bağdat Paktı aleyhinde Azamiyye’de katıldığı bir eylemin ardından Bağdat Paktı’na muhalefet etmek, Azamiyye’de kadın kollarını yönetmek ve Komünizm fikrini benimsemekle itham edilen Vidad gözaltına alınır. Eylemden önce Azamiyye’deki bir okulda öğretmenlik

⁹⁸ Abdullah et-Taî, *Melâiketü’l-Cebel el-Ahdar*, 2. bs., 2009, Kuveyt, Er-Rebîân Basım ve Dağıtım Şirketi, s. 6.

yapan Vidad, Divaniyye'deki başka bir okula gönderilir (sürülür). Vidad, yaklaşık bir yıl, Divaniyye'de sıkıntılı bir sürecin ardından erkek kardeşinin yanına gidebilmek için önce Basra'ya oradan da Kuveyt'e geçer.

(3)

Hâlid, Vidad'dan hoşlanır ve kendisiyle evlenmeyi düşünür. Ancak ülkesinde başlamakta olan devrimde Emir Salih b. İsa el-Hârisî tarafından kendisine verilen vazifenin, evlilik hayatına refakat edemeyeceğini düşünür. Buraya kadar Hâlid'in anlatımıyla dinlediğimiz roman 3. tekil şahıs tarafından aktarılmaya başlar ve anlatıcı değiştirir.

(4)

Hâlid, Katar'a döndükten sonra Vidad'la mektuplaşmaya başlar ve bu mektuplarda o dönemde; Irak, Mısır, Uman başta olmak üzere diğer Arap ülkelerinde yaşanan gelişmeler okuyucuya aktarılır.

Hâlid, zemini hazırlanan Uman direnişi için Katar ve Körfez ülkelerinde Umanlıları organize etmektedir. Uman'ın daha önceki yönetim şekli olan İmamiyeti isteyen ve İngilizlerin ülkedeki varlığından hoşnut olmayan Umanlılar, tepkilerini bu yolla ifade etmektedir. Bu arada Hâlid, Uman devriminde ihtiyaç olacağını düşündüğü için sağlık alanında eğitim almaya başlar.

Takvimler; 1957 Mayıs'ını gösterdiğinde, Hâlid, Ahmed el-Cabiri'den bir talimat alır ve Uman Devrim Hareketi'ne gönüllü katılan 150 kişiyi peyderpey bölgeye göndermeye başlar.

Uman'da dönemin Sultanı, İngilizlerle el sıkışmış ve İngilizler de Sultan'ın yanında, devrimcilerin karşısında savaşa katılmıştır.

Bu mücadelede devrimcilere sağlık alanında destek vermek üzere Uman'a geçmeye karar veren Hâlid ile Vidad oraya gidebilmek için gerekli işlemleri tamamlayarak kâğıt üzerinde bir evlilik gerçekleştirirler.

Öykünün buraya kadarki kısmında yazar süregelen hikâyelerle, fiilî, Uman mücadelesi öncesinde hem Uman hem de Arap coğrafyasının tanınması için bir nevi zemin hazırlamıştır. Öykünün ikinci kısmında ise sömürge sistemine karşı verilen mücadele ve bunu takip eden neticelere yer verilmektedir.

(7)

Hâlid ve Vidad'ın karayoluyla Uman'a yolculukları, Körfez ülkesindeki İngiliz güçlerinin varlığını hissettirmektedir. Bazı noktalarda yapılan aramalarda, Arap askerlerinin yanı sıra İngiliz güçleri tarafından 1950'lerde kurulmuş güvenlik güçlerine mensup subaylar yer almaktadır.

(8)

Vidad ile Hâlid, kitaba ismini veren, o dönemde devrimcilerin mücadele merkezi ve sembolü haline gelmiş Cebelu'l Ahdar'ın (Ahdar Dağı) yakınlarına ulaşırlar. Orada devrimcilerin vekili, kız kardeşi Şerife'nin Vidad'a yardımcı olması konusunda ısrar eder. Şerife'yle birlikte mücadele süresince yaşanan insan hikâyelerinden birine daha değinilmiş olur. Şerife, İmam'ın dağa çıkmaya karar vermesinin ardından eşi Zehran b. Süleyman et-Tûbî'nin artık ona karşı görevlerini yerine getiremeyeceği düşüncesiyle boşanmaya karar verdiği Umanlı bir kadındır.

Devrimcilerin, görevlerini kemâl-i ciddiyetle ifa ettiğine atıfta bulunan bazı gelişmeler yaşanır. Bunlardan biri; Hâlid'in, dağa giriş yapmak istediğinde yanındaki belgelerin salahiyetinden şüphelenen görevlilerin, onu bir müddet bekletmesi ve bu durumun herkes tarafından anlayışla karşılanmasıdır.

(9)

Hâlid ile Vidad, Ahdar Dağı'nda bir hastane ihdas etmeye başlar, inşa halindeki hastaneyi İmam Galib b. Ali el-Hunaî ziyaret eder.

Herkes Vidad ile Hâlid'in gerçekten karı-koca olduklarını sanır ancak Hâlid, durumun aslını İmam Galib'e izah eder. Bu durum İmam tarafından olgunlukla karşılanır ve görevlerine devam etmeleri söylenir.

İmam Galib, İngiliz sömürmesine karşı mücadelede kadınların verdiği mücadeleye iki Umanlı kadın; Asîle ve Şemsa'yı örnek verir, mücadelelerini hikâyeye eder.

Öte yandan bu devrimin sadece silahlı bir mücadeleden ibaret olmadığını, asıl meselelerden birinin de Uman'da sağlam bir sosyal yapı teşkil etmek olduğunun altı çizilmektedir. Şerife ile eşinin durumunu öğrenen İmam Galib, meseleye sosyal açıdan yaklaşarak, eşi Zehran'ın görevini; hastanenin korunması olarak belirler. Böylece devrim için birbirinden vazgeçen bu çift, yine devrim liderlerinin gayretiyle bir araya gelir.

(10)

Bu bölümde, Ahdar Dağı sakinleri güne bomba sesleriyle uyanır, İngiliz savaş uçaklarının bölgeyi kimseyi ayırt etmeden bombaladığı bir sahne anlatılmaktadır. İngiliz savaş uçakları üzerinde Kızılhaç bayrağı olan hastane binasını bile hedef alır.

Bu çatışmalarda yaralı düşen İngiliz subayları ile diyaloglarında, devrimciler, herhangi bir “izm” için ya da şahısların verdiği destekle değil millî ve manevî duygularla mücadelelerini verdiklerini belirtirler.

(11)

Takvim, 15 Nisan 1958'i gösterirken Ahdar Dağı'nda dünyaya gelen bebeğe, Barış (سلام) ismi verilir. Bu arada Vidad'ın, mücahitlerden Şeyh Amir'in yarasını tedavi için dağdan ayrılması gerekir. Şeyhin günden güne iyileşmesi bölgedekilerin dikkatini çekiyor ve Vidad'ın oradaki varlığı anlaşılır. Bu bir suç teşkil ettiği için İngiliz subayları, bulundukları evi aramaya gelir. Baskında yaşanan arbedede, Şeyh Amir ve kardeşi aldıkları yara nedeniyle hayatlarını kaybeder, Şeyh Amir'in eşi kaçarken Vidad ise askerler tarafından yakalanır.

Vidad, sorgu sırasında Mısır ya da Suriyeli olmak ve Cemal Abdunnasır'ın casusu olmakla suçlanır ve Maskat'taki hapishaneye gönderilmesine karar verilir.

O sırada Ahdar Dağı Bölgesini bombalayan ve çatışmalarda ölen İngiliz subayının eşi Haretz, Vidad'ın hapisanede olduğunu öğrenir ve eşi hakkında bir şeyler öğrenme umuduyla hapisanede onu ziyaret eder.

Vidad, İngiliz subayın ölümünden önceki son anlarını anlatır. Haretz, evlerini yerle bir etmesine rağmen kocasına iyi davranılmış olmasından çok etkilenir ve en azından Vidad'a yardımcı olmak ister. Vidad da Maskat'tan Irak'a nakledilmek istediğini söyler, Haretz de yetkilileri bu konuda ikna eder.

(12)

Vidad, Irak'tan önce Bahreyn'e getirilir. Burada erkek kardeşi ve Hâlid'e birer mektup yazar. Kardeşine, dönemin Irak Başbakanı Nuri es-Said'in hapisanelerine yeniden döneceğini söyler.

Bu arada, Vidad, Arap milliyetçiliği yanlılarının gündemindedir, popülaritesi git gide artar. Hatta Manama'da havaalanından ayrılacağı sırada, kadın-erkek Bahreynliler, Vidad'ı uğurlamaya gelirler. Bu nümayişin ardından Kuveyt'e uğramaktan vazgeçilir ve doğrudan Irak'ın Basra vilayetine geçerler.

Vidad tarihî 14 Temmuz Devrimi'ne kadar Basra'daki Fao Hapishanesi'nde kalır. Daha sonra İçişleri Bakanı olan Abdusselim Arif, Irak'ta Nuri Said hükûmetine karşı 14 Temmuz 1958'de bir devrim gerçekleştirir ve yönetim değişir.

Hapishanedeki hangi tutuklunun serbest bırakılacağına ilişkin bir komite kurulur Vidad da sırasını bekler. Ancak erkek kardeşi Fadıl, İçişleri Bakanına doğrudan yazdığı bir dilekçe ile durumu izah eder. Bakan Abdusselim, Vidad'ın durumunu öğrenince işleri hızlandıracak bazı prosedürlerde bulunur.

(13)

Devrimin ardından Irak'ta bir sevinç dalgası hâkim olur. Vidad'ın yanı sıra üniversite yıllarında evlenmeyi planladıkları Fâik de hapisaneden çıkanlar arasındadır. Fâik, Irak Komünist Partisi'nin aktif bir üyesidir.

Vidad, Fâik'le görüşmesinde sevdiği kişi ile fikirleri arasında büyük bir gelgit yaşar ve sonunda komünizmin Arap toplumuyla bir ilgisi olamayacağına karar kılar. Bu nedenle yıllardır zihnini ve kalbini meşgul eden bu meseleyi sonlandırarak, ailesinin yanına Kuveyt'e geçmeye karar verir. Bu durumu da Fâik'e bir mektupla haber verir ve kendisinin bir Arap milliyetçisi olduğunu vurgular.

(14)

Vidad, kardeşi Fadıl'ın yanına gelir ve sadece ailesi değil Araplar tarafından sevgi seliyle karşılanır. Gelenler arasında Ahdar Dağı'nda tanıdığı Zehran da vardır. Zehran, Uman'daki gelişmeler hakkında bilgi verir; Hâlid'in tutuklandığını, mücadelenin ciddi anlamda aksadığını aktarır.

(15)

Vidad, Uman'daki mücadeleye yeniden katılma kararı alır, deniz yolunun daha güvenli olduğuna kanaat getiren Zehran ile Vidad, Uman'ın limanlarından birine ulaşır. Hâlid'le daha önce sağlık alanında başlattıkları görevi tek başına yeniden canlandırır ve hastane binasının üzerindeki Kızılhaç bayrağını yeniden dalgalandırır.

Hâlid ise etrafı denizlerle çevrili El-Celâlî Kalesi'ndeki hapisneden, daha önceden ayarlanan gardiyanlarının yardımıyla kaçmayı başarır. Ahdar Dağı'na dönmeden önce durum sakinleşinceye ve hem bedensel hem de zihinsel olarak kendisini toparlayana kadar Nizva'da bir evde istirahat eder. Hâlid, İmam Galib b. Ali tarafından, Uman'dan ayrılmadan önce devrimin, Gizli Mücadele Başkanı olarak tayin edilir.

Hâlid, bu günlerinde devrime ilişkin intibaları neticesi ciddi bir sarsıntı yaşar; hatta bu günleri göreceğine hapisnede kalmayı yeğler. Devrim mücadelesinin ruhunu hala taşıyan isimlerle bir araya gelerek durum değerlendirmesi yaparlar.

Devrim liderleri, ülke dışına çıkmışlardır ve dünyadan Uman meselesine destek sağlayabilmek adına görüşmeler yapmaktadırlar. Uman'da kalan devrimin önde gelen isimleriyle yeni bir yapılanma içerisine girilir. Uman meselesi sadece

askeri mücadele değil, sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlarıyla ele alınır ve yeniden şekillendirilir. Uman devrimi için manifesto niteliğinde açıklamalar yapılır. Varılan kararlar Uman toprakları ile sınırlı kalmaz, seçilen temsilciler, görüşmeler yapmak, ülkede yaşananları izah etmek üzere çeşitli ülkelere gönderilir.

Böylece Uman Devrimi durakladığı yerden yeniden başlar. Romanın son satırında yer alan “Uman ulusal devriminin ikinci aşamasının başlangıcı” cümlesiyle devrimin bir kesitini ele alan bu romanın kaleme alındığı dönemde mücadelenin hala devam ettiğine işaret edilmektedir.

3.4.2. Eseri Oluşturan Yapısal Unsurlar

3.4.2.1. Anlatıcı

Anlatı sanatı, temelde anlatılacak bir “hikâye” ile bu hikâyeyi sunacak bir “anlatıcı”ya dayanır. Zaman zaman konumu ve önemi tartışılmış olsa da “anlatıcı” anlatı türü romanın en etkili figürlerindendir.⁹⁹

Bu bağlamda hikâyenin anlatıya dönüşmesindeki temel rolü oynayan anlatıcı tipleri, tez konusu *Melâiketu’l-Cebeli’l-Ahdar* romanında şöyle yer almıştır.

Roman, anlatının başkahramanlarından Hâlid’in anlatımıyla (ben) 1. tekil şahıs olarak başlar. Yazarın, (ben) anlatıcıyla başlaması, okuyucuyu doğrudan konunun içine çeker. Okuyucu, Hâlid’in zihninin ve bakış açısının izin verdiği ölçüde kişi ve nesneleri yine onun verdiği ipuçlarıyla tanımaya çalışmak durumunda kalır.

Kısa bir an. Eğer öylece bıraksaydım, Tahrir Meydanı’nda yer alan fiskiyeinin damlacıkları arasında uyumsuz ışıklarla birlikte kaybolup gidecek kısa bir an. Eğer bıraksaydım ne bu sahne ne de böyle bir hikâye olurdu.

Kahire’de akşam vakitlerini Tahrir Meydanı’nda geçirmeyi alışkanlık edindim. Meydandaki çimlerin üzerinde yürürken renkli ışıklarla parlayan su damlacıklarını seyrediyorum. Birdenbire sol tarafıma dönünce banklardan

⁹⁹ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı Romanın Unsurları*, 14. bs., İstanbul, Ötüken Neşriyat, Mart 2016, s. 21.

birinde oturan genç bir adam dikkatimi çekti. Bakışlarımı kesmeden genç adama baktım, garip bir şekilde sanki bir güç gidip yanına oturmam için beni yanına doğru çekiyordu. O da bana baktı. Fadıl değil miydi? Ne yapsam acaba?

Fadıl'ı 1947'den beri görmemiştim aradan dokuz yıl geçmiş. En son Araplara özgü bir kıyafet ve kısa sakalıyla hatırlıyorum. Karşımdaki adam ise Avrupaî tarzda giyinmiş sanki Abidin'e yahut operaya gidecek biri gibi.¹⁰⁰

Bu girişte anlatının başkahramanlarından Hâlid'in ifadelerinden anladığımız kadarıyla olay Kahire'de geçiyor. Daha sonra da Hâlid'in anlatılarıyla romanın başka kahramanları Fadıl ve başkahramanlarından Vidad'ı tanıyoruz. Fadıl ile tanışmamız şöyle oluyor:

Olacakları göze aldım ve daha fazla uzatmadan sordum;

-Arkadaşım kusura bakma da ismin Fadıl mı?

Adam neredeyse yerinden sıçradı ve:

-Yoksa sen Hâlid misin?

Bir anda birbirimizi kucakladık, uzun uzun sarıldık. Birbirimize sorular sormaya başlayana kadar öylece kalakaldık.”¹⁰¹

Hâlid, romanın bir diğer ana kahramanı Vidad'la ise tanışmasını şöyle aktarıyor:

Kuveyt'e geldiğim günün akşamı, Fadıl'ın evinde akşam yemeği sofrasında idim. Gurbetlik hissetmiyordum. Fadıl'ın eşi ve kız kardeşi de bizimle birlikte sofrada oturdu. Yemek sırasında yaptığımız sohbette kız kardeşi Vidad'ın El-Emirî Hastanesinde hemşire olarak çalıştığını anladım.

Yemekten sonra ise Vidad'ı dinlemeye koyulduk, sohbet çok keyifliydi. Vidad bize öğretmenlik fakültesinden mezuniyetini, Azamiyye bölgesindeki bir kız okuluna atanmasını anlattı.¹⁰²

Ayrıca romanın başlangıcındaki cümle; romanda anlatılacak olayların yaşanmış bitmiş ve Hâlid tarafından bilindiğini izah ediyor gibidir.

¹⁰⁰ Abdullah et-Taî, *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar*, 2. bs., 2009, Kuveyt, Er-Rebiân Basım ve Dağıtım Şirketi, s. 1.

¹⁰¹ A.e., s. 2.

¹⁰² A.e., s. 5.

Hâlid, “Kısa bir an. Eğer öylece bıraksaydım, Tahrir Meydanı’nda yer alan fiskiyenin damlacıkları arasında uyumsuz ışıklarla birlikte kaybolup gidecek kısa bir an. Eğer bıraksaydım ne bu sahne ne de böyle bir hikâye olurdu.” derken bize olmuş bitmiş bir hikâyenin haberini veriyor.

Yazarın genellikle otobiyografik nitelik taşıyan romanlarda kullanılan (ben) anlatım tarzını kullanması ve önceki bölümlerde değindiğimiz yazarın yaşadığı olayların benzerlerinin hikâye kahramanlarının yaşaması, eserin otobiyografik özellikler taşıdığını düşündürebilir. Ancak bu bir yanılsama olarak kalacaktır; zira eser otobiyografik eserdeki nitelikleri haiz değildir. Romanın ilk on üçüncü sayfasından sonra (ben) anlatıcıdan (o) anlatıcıya geçiyor:

Fadıl, bunları unutmuş değildi. O dönem sanki hem zihnine hem kalbine kazınmıştı. Ne zaman kendi başına kalsa acısını hissediyordu. Ama şu anda arkadaşını anıların arasından çekip çıkarmak istiyordu.

-Haydi, bize istifanı anlat.

Hâlid, lafı daha fazla uzatmadan cevap verdi; istifasını sunduğunu nasibinden kimsenin de buna karşı çıkmadığını söyledi. Gümrük müdürü, Hâlid’in istifasını öğrenince ona 70 rubi maaş teklif etmiş, Hâlid 90 rubi isteyince müdür bunu kabul etmemişti.¹⁰³

Böylece Umanlı yazar, romanında, ifade özgürlüğünü kısıtlayan¹⁰⁴ birinci tekil şahıstan, anlatı sisteminde sıklıkla başvurulmuş üçüncü tekil şahsa geçiş yapıyor. Romanın umumiyetini kapsayan bu anlatı tarzında anlatıcı, (o) “hâkim” (ilahî-tanrısal) bir konumdadır. Romanda tam bir hâkimiyet ve otorite kurmuştur. Dilediği zaman kişilerin zihinlerine girerek olayı onların bakış açısından anlatmaktadır. Mesela bu kısımda Hâlid’in hapisyanede olduğunu bilen ve onun için üzülen Vidad’ın zihninde geçenleri okuyucuya anlatmaktadır:

Vidad, yaralı hastaların olduğu bölüme doğru ilerledi. Uyumadan önce radyonun başına geçip Kahire’den yayınlanan son haber bültenini dinlerdi. Haber bültenini dinleyen Vidad, tam gözlerini kapamak üzereydi ki

¹⁰³ A.e., s. 13.

¹⁰⁴ Tekin, a.g.e., s. 49.

gölümseyerek yatağından kalktı. Sanki hayalinde beliren Hâlid'i karşılıyordu. Hâlid, ayakları prangalı yatakta oturuyordu.

-Teşekkürler hemşire, sen Körfez ülkelerindeki Arap direnişinin temsilcisisin. Allah bu göreve bir kız kardeşimizi takdir etti. Tüm genç kızlarımız sağ olsunlar, var olsunlar.

Vidad, yeniden yatağına dönerken, "Allah'ım seni kurtarsın Hâlid, Cemile de senin gibi hapishanede. Maalesef ne senin ne de onun mücadelede ulaştığı seviyeye erişebildim." dedi.¹⁰⁵

Yazar ayrıca üçüncü tekil şahsın verdiği geniş hareket imkânı dairesinde kişilerin durumları, tarihi olaylar ve hatta nesnelerin hallerini bile dillendirebiliyor.

Irak'ta 14 Temmuz olayının ardından halk arasında yaşanan sevinç dalgasını sokakların bakış açısından anlatıyor:

Irak'taki evler bugün ne kadar da mutlu. Her biri hapishanedeki babası, oğlu ya da kardeşini karşılıyordu. Her bir evden etrafa neşe saçılıyordu. Devrim, halkın haklarını destekleyen ve taleplerini dillendiren sâbık iktidarın adamlarını bile geri getirmişti.¹⁰⁶

Romanda (O) anlatıcısı hikâyenin sonuna kadar varlığını sürdürmektedir.

3.4.2.2. Bakış Açısı

Genellikle plastik sanatlarda kullanılan perspektif kavramının anlatıbilimindeki karşılığı olarak "bakış açısı" ifadesi kullanılabilir. Perspektif roman sanatında teknik bir sorun olmasının yanı sıra romanın kaderini etkileyen bir olgudur. Bu nedenle anlatı sanatındaki bakış açısı hem yazar hem de eleştirmen tarafından dikkate alınan bir konudur.¹⁰⁷

Bu çerçevede tezin konusu olan *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar*'da yazarın hâkim ve anlatıcı olmak üzere iki tür bakış açısından faydalandığı söylenebilir.

¹⁰⁵ Taî, a.g.e., s. 91.

¹⁰⁶ a.e., s. 74.

¹⁰⁷ Tekin, a.g.e., s. 54-55.

Bunlardan ilki hâkim bakış; anlatıyı tam anlamıyla kontrolü altına almış, olayları her yönüyle bilen ve gören bir anlatıcı olarak tarif edilen¹⁰⁸ “tanrısal bakış açısını” etkin şekilde kullanmıştır.

Abdullah et-Taî, bu bakış açısının verdiği hareket serbestliğiyle kahramanların iç dünyalarında geziniyor, bunlara ilişkin okuyucuya bilgiler veriyor. Hikâyenin başkahramanlarından Hâlid’in zihninden geçirdiği düşünceleri okuyucuya şöyle açık ediyor:

“Vidad’ın mektubunun, gün ışığının keskin huzmelerinin karanlığın üzerine üşüşmesi gibi Hâlid’in Uman’a yolculuğu konusunda yetkilileri ikna etmesi çerçevesinde etkisi büyüktü. Bu kararı alması için çok etkin bir gerekçesi vardı. Hâlid Uman’a gidecekti de Vidad onunla nasıl gelecekti? Vidad, bu arzusu ile arasına hiçbir engelin giremeyeceğini söylüyordu. Şimdi bu birlikte gitme konusunda eğer bir engel çıkarsa Vidad’ın Hâlid’le evlenmeye hazır olduğu anlamına mı geliyordu? Peki, Hâlid evlilik için hazır mıydı? Tüm zamanını ve enerjisini yoğunlaştırdığı vazifesiyle meşgulken ev, belki olursa çocuklar, bunlarla kim ilgilenecekti? Böylesi bir durum hem Vidad hem Hâlid için fedakârlıktı, Hâlid için hayalini kurduğu, oldurmak için çaba sarf ettiği arzusundan fedakârlık etmesiydi.

Hâlid, eline kalemi alıp iki mektup yazdı. Biri lider Salih el-Hârisî’ye idi. Hâlid bu mektupta Uman’a gitmek istediğini net bir şekilde izah ediyor, yerine arkadaşı Süleyman b. Umran’ı öneriyordu. İkinci mektup ise Fadıl’a idi. Hâlid bu mektupta da Vidad’ın Uman yolculuğuna ilişkin düşüncelerini ve bu konudaki kararlılığını ifade ediyordu.¹⁰⁹

Yazar, yine bu bakış açısından yararlanarak olayların akış sürecini yönlendiriyor, zaman zaman geçmişe yönelerek kahramanlar ve olaylar hakkında okuyucuya daha kapsamlı bilgiler sunuyor. Hâlid’in Vidad’la Uman yolculuğuna ilişkin mektubunu alan Fadıl konu çerçevesinde kız kardeşiyle konuşuyor. Konuşmanın hemen ardından Vidad, maziye anımsıyor:

Fadıl, Hâlid’e cevaben bir mektup yazdı. Fadıl mektupta, Hâlid’e kendisi ve kız kardeşi arasında geçen diyalogu aktarıyor ve arkadaşını, Vidad’la evlenecek olması münasebetiyle tebrik ediyordu.

¹⁰⁸ Mustafa Zeki Çıraklı, **Anlatıbilim Kurumsal Okumalar**, Ankara, Hece Yayınları, Nisan 2015, s. 45.

¹⁰⁹ Taî, **a.g.e.**, s. 21.

Vidad, geçmişi anımsarken geleceği karşısında başını önüne eğdi. Fik, sanki Bağdat'taki hapishanenin parmaklıkları ardından kendisine hiddetlice bakıyordu. Kendisine vefa borcu olan ve evlenmek için uygun zamanı bekleyeceğine dair söz verdiği Fik...

...Fik, Azamiyye'de iken komşularıydı. Vidad, Azamiyye İlkokuluna giderken yolda Fik'le karşılaşırdı.¹¹⁰

Hikyede, hkim (tanrısal) bakış açısının yanı sıra tekil bakış açısına da yer verilmiştir. Genellikle otobiyografik romanlarda kullanılan tekil bakış açısı bu anlatıda (ben) anlatım tarzıyla ortaya çıkmıştır. Otobiyografik bir eser olmamasına rağmen tekil bakış açısı kullanılmıştır.

Anlatının ilk kısımlarında okuyucu vak'ayı, hikyenin ana kahramanlarından Hlid'in gözüyle takip ediyor. Hatta Vidad'ın önceki hayatına ilişkin verileri de okuyucuya Hlid aktarıyor:

“Kuveyt'e geldiğim günün akşamı Hlid'in evinde akşam yemeği sofrasında idim. Gurbetteymişim gibi hissetmiyordum. Hlid'in eşi ve kız kardeşi de yemekte bize eşlik ettiler. Yemekteki sohbetten Fadıl'ın kız kardeşi Vidad'ın El-Emiri Hastanesi'nde hemşire olarak çalıştığını anladım.

Yemekten sonra Vidad'ı dinlemeye koyulduk, sohbet çok keyifliydi. Vidad bize öğretmenlik fakültesinden mezuniyetini daha sonra da Azamiyye bölgesindeki bir kız okuluna atanmasını anlattı. Irak'ta annesi ve küçük kardeşleriyle mutlu mesut yaşadıklarını onlar için maişetini kazanmaya çalıştığını söyledi. Bu durumun ta ki 1954'te vatan için mücadeleye çağrılana kadar devam ettiğini belirtti. Vidad, bundan sonra güven ve itminan içindeki ailesinin felaketle karşı karşıya kaldığını aktardı.¹¹¹

Bununla birlikte romanın genel akışında yaşanan sıkıntılara, zor koşullara rağmen karakterler, geleceğe ve bugüne dair güven dolu ve umutlu bakış açısını kaybetmeden muhafaza ediyor.

¹¹⁰ a.e., s. 23-24.

¹¹¹ a.e., s. 5.

3.4.2.3.Vak'a-Olay Örgüsü

Roman tahlilinde bir diğer önemli konu ise vak'a ve olay örgüsüdür. Yazar hayatın bir parçası olan vak'ayı, sanatın, dilin elverdiği ölçüde amacına uygun biçimlendirir. Vak'aya, şahıs, mekân ve zaman düzlemlerinde dille canlılık kazandırır. Vak'a aslında tarih ile roman ya da hikâyenin arasındaki farkın ayırt edilebilmesi noktasında önemli bir faktördür. *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar* romanının da tarihi bir roman olduğu göz önüne alındığında şöyle bir ayırım yapabiliriz. Tarihçi, vak'a üzerinde konuşurken, romancı vak'ayı konuşturur, ona yeni bir nitelik ve vizyon kazandırır.¹¹²

Umanlı yazar Taî'nin anlatısının merkezi tarihi olaylar üzerine inşa edilmiş, bahse mevzuu olan bu vak'aları edebî sanat çerçevesinde şekillendirmiştir. Kahir ekseriyetinin gerçek vak'alardan oluştuğu anlatıda yazarın olayları ele alış şekli ve işleyişi onları “olaylar tutanağı” olmaktan uzaklaştırmıştır.

Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar romanında metin halkalarının dizilişi ve oluşan metin silsilelerinde vak'anın özellikleri dikkate alındığında¹¹³ anlatının “tek bir zincir” şeklinde nakledildiği görülmektedir. Birbirine zincirleme bağlanmış metin halkaları, tek bir vak'anın parçası durumundadır.¹¹⁴

Bu bağlamda, yazarın on beş bölümden müteşekkil *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar* isimli romanın; serim, düğüm ve çözüm bölümlerini şöyle incelenebilir.

Yazar Abdullah et-Tâî, serim bölümünde okuyucuya anlatmak istediği olay, olayın geçtiği zaman ve kişiler hakkında bilgi vermektedir. Bir nevi okuyucu ile romanın tanışması olarak değerlendirebileceğimiz 1950'lerde başlayan ilk bölümde romanın ana kahramanlarından Hâlid, dokuz yıldır görüşmediği Iraklı arkadaşı Fadıl'la karşılaşmıştır. Bunu da Hâlid'in romanın bir diğer kahramanı Fadıl'ın kız kardeşi Vidad'la tanışma sahnesi takip etmektedir.

¹¹² Tekin, a.g.e, s. 69-70.

¹¹³ Şerif Aktaş, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, 2. bs., Ankara, Akçağ Yayınları, 1991, s. 76.

¹¹⁴ A.y.

Düğüm bölümünde ise olaylar gelişmekte ve detaylandırılmaktadır. Yazar burada hikâye ettiği olaylarla okuyucunun merakını celb etmekte, okuyucu hikâyeyi “peki şimdi ne olacak” sorusuyla takip etmektedir.

Hem dünyada olan tarihi gelişmeler hem de kahramanların özel hayatlarına ilişkin bilgiler okuyucuya sunulmaktadır. Hâlid’in Vidad’dan etkilenmesi, Mısır’ın Süveyş Kanalı’nı Millileştirmesi, Bağdat Paktı, Irak’taki Nuri es-Said hükümeti ve o dönemde yaşanan önemli olaylar gibi Arap ülkelerinde vuku bulan hadiseler ve Vidad’ın Irak’ta iken sevgilisi Fâik’e verdiği evlilik vaadini geride bırakıp Hâlid’le kâğıt üzerinde evlenerek Uman mücadelesine katılması bunlardan bazıları olarak sıralanabilir.

Düğüm bölümünün ikinci aşaması olarak ele alınabilecek kısımda ise Hâlid ile Vidad’ın Uman’daki mücadeleye katılmak için Dubai’den yola çıkması, yolculuk sırasında yaşanan olayların ardından mücadelenin merkezi Ahdar Dağı’na ulaşmaları, hikâyenin akışına Şerife ve Zehran çifti gibi yeni kahramanların dâhil olması, Vidad ile Hâlid’in Ahdar Dağı’nda sahra hastanesi kurması, İngiliz askerlerinin Ahdar Dağı’nı hedef alması, Vidad’ın tutuklanarak Bahreyn ve Kuveyt üzerinden yeniden Irak’a gönderilmesi, Irak’ta 14 Temmuz olayının vuku bulması, Vidad ve pek çok tutuklunun serbest kalması, Vidad ile Fâik’in yıllar sonra bir araya gelmesi; ancak aralarındaki fikir anlaşmazlığı nedeniyle ayrılık kararı almaları, Hâlid’in Ahdar Dağı’na başka bir saldırıda tutuklanarak El-Celâlî Kalesi’ne (hapishane) gönderilmesi gibi olaylar ve durumlar birbirinin ardından okuyucuya sunulmaktadır.

Romanın son bölümü çözümde ise ikinci bölümde düğümlenen tüm konular birer birer izah edilmektedir. Meraka mucip konular; yazar tarafından cevaplanmaya başlanmaktadır.

Bu bölüm, Vidad’ın yeniden Uman’a dönerek mücadeleye katılmasıyla başlamaktadır. Daha sonra da Hâlid’in hapishaneden kaçması ve İmam tarafından yeni Uman İmamı tayin edilmesi, sömürgeye karşı direnişin yeniden kıvılcımlar

vermesi hikâye edilmektedir. Çözüm bölümü, sanki romanın devam edeceği izlenimiyle tamamlanmıştır.

Yazar bu üslubuyla romanın ikinci cildini kaleme almayı düşünmüş olabileceği; ancak buna ömrünün vefa etmemesi ihtimal dâhilinde iken bir diğer ihtimal de yazarın okuyucuya mücadelenin devam ettiği duygusunu vermek istemesi olabilir.

Yazar Taî öyküdeki bu vak'alar manzumesini özenle ve belirli bir amaç çerçevesinde düzenlemiştir. Olay örgüsünde, zaman, mekân ve kişileri sağlıklı bir şekilde bir araya getirmiştir. Kimi zaman mekân, kimi zaman anlatının kahramanlarını çeşitlendirmiş, detaylandırmış daha sonra da bunları nizamî şekilde bir araya getirmiştir.

Bu duruma hikâyenin ilerleyen kısımlarında Şerife'nin anlatıya dâhil olması örnek olarak gösterilebilir. Hâlid ile Vidad, Ahdar Dağı'na vardıklarında yaralıların tedavisinde onlara yardımcı olması için Şerife isimli bir hanımdan bahsedilir. Vidad'a yardım edecek Şerife'nin kim olduğunu merak eden Hâlid, merakını tatmin etmek için çeşitli sorular sorar. Böylece romanda cep bölümler açılarak anlatı zenginleştirmiştir:

(Hâlid):

-Şerife, evli mi?

-Evliydi de boşandı. Şerife'nin bu meselesi de mücadeleye bağlantılı. Sömürgeciler Nizva'yı işgal edince İmam, dağda yaşamaya karar verdi. Kayınbiraderim Zehran bin Süleyman et-Tûbî de ona eşlik etti. Ancak Zehran böyle bir durumda eşinin hakkına girebileceğini düşünmüş, bana geldi ve durumu anlattı. Hem utanmış hem de şaşkındı. Şerife'nin daha sonra başka biriyle evlenme özgürlüğünü ona iade etmek için boşanmada kararlı olduğunu söyledi. Onunla evine gittim, Şerife de bizimle idi. Konuyu Şerife'ye açtığımızda şunları söyledi:

-Zehran, sen evini, kentini, malını-mülkünü, aileni bırakacaksın, mücadeleye katılacaksın, kılıçla çarpışacak, uçaklardan atılan kurşunlara hedef olacaksın, her öğlen kulaklarımızı tırmalayan uçakların saldırılarına maruz kalacaksın, türlü türlü zorluklara göğüs gereceksin, beni de senin ayrılığına dayanamayacak kadar zayıf göreceksin?!..

...-Buna güç yetiremezsin Şerife. Ben bile şu anda nerede kalacağımı bilmiyorum. Dağın zirvesinde uyuyabilir, ağaçlar arasında kalabiliriz.

Boynumda böyle bir sorumlulukla ölmek istemiyorum. Üzerimdeki tüm emanetleri sahibine verdim, tüm borçlarımı kapadım. Boş ol Şerife.¹¹⁵

Yazar ayrıca romanda olay örgüsünün başka bir düzlemi olan mekânların dizilimlerini de başarılı bir şekilde tamamlamıştır. Kahire’de başlayan ve kahramanların daha sonra Lübnan, Irak, Kuveyt, Katar, Uman gibi pek çok ülkede bulunduğu hikâyede, olay örgüsü muntazam şekilde birbirine bağlanmıştır.

3.4.2.4. Şahıslar

Roman ve hikâyeleri oluştururken ortaya çıkaran unsurlardan biri de kişilerdir. Birtakım unsurlardan oluşan bu kurmaca dünyada vak’a, dil, kişi ve teknik önemli rollere sahip etkenlerdir.¹¹⁶

Kişilerin oluşturulmasında yazar karakterleri tasavvur ettikten sonra bunları okuyucuya bildirmede iki yol kullanabilir. Bunlar; kişiyle ilgili bilgilerin bizzat yazar tarafından verilmesi (açıklama yöntemi); kişinin davranış düşünce ve duygularıyla kendi kendini ortaya koyması (dramatik yöntem) olarak iki kısımda tanımlanabilir.¹¹⁷

İncelediğimiz eser, bu bilgiler ışığında ele alındığında kişilerin karakterizasyonunda dramatik yöntemin kullanıldığı görülür. Okuyucu kişileri, anlatıcıdan değil de hikâye genelinde verilen bilgi ve ipuçlarıyla tanımaktadır. Bu tanıtmaya işlemi sadece bir karaktere tahsis edilmemiş, diğer karakterlerin gözünden de aktarımlar yapılmıştır.

Romanın ana kahramanlarından Vidad, yine bir diğer ana kahraman Hâlid tarafından okuyucuya şöyle tanıtılıyor:

Otel odasına döndüğümde zihnim tamamen Vidad ile meşguldü. Bağdat’ta zalim insanların keyfi uygulamalarına maruz kalmış, geçimini sağlayabilmek adına çalışan bir genç kız. Yaşadıklarına rağmen ne Kuveyt ne Bağdat’ta özgüvenini kaybetmiş. Erkek kardeşi Uman’da hayat mücadelesi verirken annesi ile küçük kardeşlerine sahip çıkmış bir genç kız.

¹¹⁵ Taî, **a.g.e.**, s. 38-39.

¹¹⁶ Tekin, **a.g.e.**, s. 79.

¹¹⁷ **a.e.**, s. 88-89.

İskemlede otururken Vidad'ın sakin duruşu, olayları vakarla kabullenişini, tebessümünü ve ahlakını düşündüm.¹¹⁸

Romanda bu sefer de Vidad, Irak'ta iken birbirlerine evlilik sözü verdiği sevgilisini anlatıyor:

Fâik, sanki Bağdat'taki hapishanenin parmaklıkları ardından kendisine hiddetlice bakıyordu. Kendisine vefa borcu olan ve evlenmek için uygun zamanı bekleyeceğine dair söz verdiği Fâik.

Vidad bir anda Fâik'i karşısında görür gibi oldu. Ne uzun ne kısa boyu, esmer yüzüyle Vidad'ın karşısında dikiliyordu. Vidad, Fâik'in kendisini kınayan sözlerini işitiyordu.¹¹⁹

Hâlid, ilerleyen bölümlerde esir aldıkları İngiliz askerleriyle arasında geçen diyalogda Vidad'ın karakterine ilişkin şunları söylüyor:

“Irak'tan gelmiş bir genç kız, evet Nuri Said'in ülkesinden. Annesi ve kardeşlerini, buradaki mücahitlerin yaralarını sarmak için geride bırakmış bir genç kız.”¹²⁰

Tarihi özellikleri haiz romanlarda olduğu gibi yazar, bu öyküde duruma göre bir hazırlık yapmış, hikâyede yer alan kişilerini tarihsel bilgilerden, belgelerden yararlanarak ve esinlenerek çizmiştir. Zamanın dışında olan bu karakterlere ve olaylara ulaşmak için tarihe başvurarak, onları beşerî kılacak tarihsel kimlikler kazandırmıştır.

Ele aldığımız bu romanda zengin bir şahıs repertuarı bulunuyor. Tarihi ve tarihi olmayan karakterler hikâyenin akışı içinde uyumlu bir şekilde ele alınıyor. Tarihte yaşamış şahsiyetler ile tarihte yaşadığını tespit edemediğimiz şahsiyetleri ayrı başlıklar altında vereceğiz. Bu başlıkların içerisinde romandaki ana karakterleri ele alacağız.

Bununla birlikte hikâyede, tarihî olmayan yaklaşık kırk, tarihî yaklaşık otuz ve kesin şekilde tespit edilemeyen yaklaşık yirmi karakter zikrediliyor. Bunlardan

¹¹⁸ Taî, **a.g.e.**, s. 10.

¹¹⁹ **a.e.**, s. 24.

¹²⁰ **a.e.**, s. 55.

bazıları aktif şekilde hikâyede yer alırken, bazıları da döneme ait bir bilgi olarak kalıyor. Bu bilgiler ışığında, hikâyede fazla yer tutmayan, öykünün yapısı ve kurgusunda tayin edici bir rolü bulunmayan şahısları son kısımda bir döküm hâlinde göstermeyi uygun bulduk.

Hikâyedeki ana karakterlerin tarihî olmayan şahıslar arasında yer alması nedeniyle önceliği bu kısma verdik:

3.4.2.4.1. Tarihî Olmayan Şahıslar

Bu öyküde, en ilgi çekici soruların ortaya atılmasına hizmet eden, bizde inanç, sempati ve ani duygusal değişiklikler yaratan, bütün romanda ifade edilen ahlak felsefesinin somutlaştırılmasına hizmet eden “başkişi” ya da asıl kahramanlar Vidad ile Hâlid karakterleridir. Tarihi olmayan bu iki karakter aynı zamanda hikâyenin ana kahramanlarıdır:

3.4.2.4.1.1. Vidad

Iraklı bir genç kız olan Vidad, Arap ülkelerinde yaşanan istilalara karşı milliyetçilik çatısı altındaki mücadeleye katılan; dinamik, enerjik ve ön planda yer alan bir karakterdir. Bu mücadelesi kapsamında pek çok sıkıntıyı göze alan Vidad, çevresindekilere de aynı psikoloji ile yaklaşır, mücadelede ümitsizlik yahut ye'se düşülmesine asla müsaade etmez.

Vidad, yaralıların tedavisi için Ahdar Dağı'nda bulunurken yardımcısı olarak vazifelendirilen Şerife ile arasında geçen diyalog bunun bir örneği olabilir. Mücadeleye katılan ve karısının hakkına girmek istemeyen kocası tarafından terk edilen Şerife, Ahdar Dağı'nda eski kocası ile karşılaşır. Karşılaşmaktan öte neredeyse birkaç adım ötesindedir ve bu durum Şerife'yi derinden etkiler. Vidad, arkadaşının üzüntüye kapılmasını engellemek ister:

Vidad, Şerife'nin yanına, odasına gitti, onu teselli etmek istiyordu:

-Şerife sen bir mücahidsin. Burada gözyaşlarımızı siliyoruz. Burası gözyaşlarının yeri değil, böyle bir yerde ağlamak bize yakışmaz. Sen bir

meleksin Şerife; başkalarının yaralarını sarabilmek için kendi yaralarını unutman gerekiyor.

-Bu nasıl bir yara Vidad, eski eşimle aynı yerde nasıl yaşarım?

-Şerife sen de biliyorsun, Zehran seni çıkarları için değil aksine sana olan muhabbetinden dolayı boşadı, hayatın ona bağlı kalmasın diye. Sonra biz evimizde değiliz ki bu meselelere üzülelim, burası savaş meydanı Şerife.”¹²¹

Vidad, hemşiredir bunu da hikâyenin başlarında Hâlid’in 1. tekil şahıs olarak olayları naklettiği sırada, arkadaşı Fadıl’ın evinde geçen sahnede öğreniyoruz:

“Kuveyt’e geldiğim günün akşamı Hâlid’in evinde akşam yemeği sofrasında idim. Gurbetteymişim gibi hissetmiyordum. Hâlid’in eşi ve kız kardeşi de yemekte bize eşlik ettiler. Yemekteki sohbetten Fadıl’ın kız kardeşi Vidad’ın El-Emiri Hastanesi’nde hemşire olarak çalıştığını anladım.”¹²²

Iraklı Vidad, Uman mücadelesiyle Hâlid’le yedikleri ilk akşam yemeğinde tanışır. Bu mücadeleye destek vermek isteyen Vidad, böylesi önemli bir kararı ivedilikle alır. Tabii bunda İngiliz ordusunun bölgeye saldırıları ve Kızılhaç’ın yaralılara müdahale için bölgeye girmesine müsaade edilmemesine ilişkin öğrendiği haberlerin etkisi olur. Hâlid’e yazdığı bir mektupta hemşire olarak mücadeleye katılmak istediğini söyler:

Değerli kardeşim Hâlid,

Şanlı devriminizden yayılan ışığa selamlar olsun.

Kardeşim Fadıl sana selam ediyor. Fadıl, senin bu mücadeledeki konumundan bahsetti. Bu mücadelede kimsenin vazife edinmediği hassas ve önemli bir nokta olduğunu fark ettim. Belki işitmişsindir, İngiliz hükümeti, Maskat Sultanı’nın karşı çıktığı gerekçesiyle uluslararası Kızılhaç örgütünün girişine izin vermedi.

Bu yaraların, kanamaya devam ettiği; insanların şefkatli bir el dokunmaksızın ruhlarını teslim ettiği, ülkende yaralıların acı içerisinde kıvrandığı anlamına geliyor.

O yaralılardan biri olduğunu düşünsene Hâlid, ne kadar acı çektiklerini, üzerlerine yağın bombaların isabet ettiği kadın ve çocukların, yaraları için tentürdiyottan başka bir ilaçları olmadığını.

¹²¹ a.e, s. 50-51.

¹²² a.e, s. 5.

Hani sana İngilizlerin 1941’de Bağdat’a düzenlediği hava saldırısını ve ardında bıraktığı etkiyi anlatmıştım. Ki Uman’ın durumu bundan daha ağır, ülkeniz açıkta, evler kerpiçten inşa edilmiş. Orada insana ihtiyaç var.¹²³

Hikâyede Vidad, olaylara farklı açıdan bakabilen ve genellikle fark edilmemiş konuları dillendiren, pragmatist bir karakter olarak çizilmektedir. Vidad, bu tür meseleleri sadece ifade etmekle kalmıyor aynı zamanda sorunlara çözüm odaklı bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Uman’daki mücadelenin farklı alanlarda hizmete ihtiyacı olduğunu düşünen Vidad, sadece kendisi değil, Hâlid’i de sağlık alanında Umanlılara yardım edebileceği konusunda teşvik etmektedir:

“Uman’a git Hâlid, dağda savaşmak için değil, doktor olarak. Bu vazifeyi deruhte edebilecek başka biri yok. Sana bir şey söylememe izin ver; bu sözlerimi tam bir ciddiyetle dinlemeni isterim. Ben de Uman’a seninle hemşire olarak geleceğim ve bu isteğim karşısında herhangi bir engel tanımıyorum.”¹²⁴

Yazar, Vidad karakteriyle romanında çok güçlü bir kadın profili çizmektedir. Romanda olayın fiilî ve manevi bir mücadele atmosferinde geçtiği göz önüne alındığında kadınların erkeklere nazaran faaliyetlerinin etkisinin daha hafif olması anlaşılabilir. Ancak yazar, Vidad’la birlikte okuyucuda gayri ihtiyari oluşacak böyle bir düşüncüyü ters-yüz etmektedir. Vidad, bahsettiğimiz gibi mücadele sırasındaki metanetli duruşunun yanı sıra özel hayatında da zor kararların altına imza atmaktadır.

Öyle ki; Uman’daki mücadeleye katılabilmek için Hâlid’le evlenmek zorunda kalan Vidad, üniversite yıllarında evlenmek üzere beklemeye söz verdiği Fâik’le vedalaşması gerekir:

Vidad, geçmişini anımsarken geleceği karşısında başını önüne eğdi. Fâik, sanki Bağdat’taki hapishanenin parmaklıkları ardından kendisine hiddetlice bakıyordu. Kendisine vefa borcu olan ve evlenmek için uygun zamanı bekleyeceğine dair söz verdiği Fâik.¹²⁵

Romanın ilerleyen aşamalarında, sevdiği ve evlenmek istediği kişi olan Fâik’le yolları ikinci kez karşılaşan Vidad, bu sefer de neredeyse hayatını üzerine

¹²³ a.e., s. 20.

¹²⁴ a.y.

¹²⁵ a.e., s. 23.

inşa ettiği ve bu nedenle türlü türlü eziyetlere göğüs gerdiği düşünce yapısı nedeniyle Fâik'ten uzaklaşır. Yıllar sonra bir araya gelen iki sevgili, dönemin önde gelen Arap milliyetçiliği ve komünizmden kaynaklı fikirleri konusunda çatışır ve Vidad zor bir kararlar kat'i şekilde Fâik'le yollarını ayırır. Irak'taki 14 Temmuz olayından sonra serbest kalan Fâik ile Vidad, uzun zaman sonra bir araya gelirler, karşılıklı sevgileri bâki olmakla birlikte konuşmaları neticesinde aralarında derin bir fikir ayrılığı olduğunu da idrak ederler:

“Fâik, öfkeyle dışarı çıktı. Öfkelenmişti ama hâlâ Vidad'la birlikte olma umudunu taşıyordu.

Ancak Fâik, Vidad'ı inandığı değerler ve sevgisi arasında bırakmıştı. Vidad, sevgisiyle, inandığı değerleri kırıp dökmeden bir arada tutabilecek miydi ya da bir tarafa sevgisini diğer tarafa fikirlerini mi koymalıydı? Fâik'e beslediği sevgi, onun hoşlanmadığı fikirlerini örtebilecek miydi? Gerekirse hangi yolu seçmeliydi?

Vidad, rüzgârın estiği yönde kalakaldı, ne tarafa yöneleceğini bilemedi. Hayat, sevgi midir yoksa tutunduğu değerler mi? Sonra bu değerler de neydi? İnançlar mı sevgiden beslenir yoksa sevgi mi inançlardan? Vidad kendi kendini yanıtladı:

-Eğer sevginin kaynağı inandığımız değerler olsaydı, Fâik'le evlenirdim. O nereye giderse ben de oraya giderdim. Daha önce defalarca olduğu gibi. Ancak Arap devrimimiz, pek çok aşamasında ulusal şartlarımızı değiştirdi. Bir komünisti nasıl sevebilirim? Diyelim ki ahlakım, tasarruflarım ya da hayatım hakkında Fâik benimle anlaşamadı; bu durumda benimle evlenir miydi? Tamam şu anda benim görüşüm de onunkiyle farklı ve o benimle evlenmek istiyor. Ancak şu var ki, Fâik, beni etkileyebileceğini düşünüyor. Fâik benim gibi düşünmüyor. Ona göre inandığımız değerler insanın kişiliğinin bir parçası ; ancak bizim durumumuzda kalpler arasında bir anlaşmazlık yok. Fâik, inançları toplumun bireylere dayattığını savunuyor. Ancak benim milliyetçiliğim bana, 'bu toplumun bir parçası olduğumu, onun bir parçası olarak yaşadığımı, gücüne katkı sağladığımı' söylüyor...

...Vidad, Kuveyt'e oradan da mücadeleye yeniden katılmak için Uman'a gitmeye karar verdi.¹²⁶

3.4.2.4.1.2. Hâlid

Öyküdeki bir diğer ana karakter de Hâlid bin Ahmed el-Celandânî¹²⁷ dir. Hikâyeyi anlatmaya başlayan kişi olarak tanıdığımız Hâlid, Umanlıdır. Bunu ilk kez

¹²⁶ a.e., s. 81-83.

¹²⁷ a.e., s. 93.

Hâlid'in arkadaşı Fadıl ile Kahire'deki karşılaşması ve kendi ağzından hikâye ettiği diyalogdan anlıyoruz:

Birbirimizi karşılıklı soru yağmuruna tuttuk, hayatımız; benim memleketim Uman ve onunkisi Irak'ın yanı sıra diğer Körfez'deki diğer vatanlarımız, olağanüstü Mısır hakkında sorular. Fadıl, Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi münasebetiyle bir şiir gecesi düzenlendiğini söyleyerek gazeteciler sendikasına gitme fikrini öne sürdü.¹²⁸

Hâlid'in davet üzerine ikinci kez arkadaşı Fadıl'ın Kuveyt'teki evine gittiği sahnede de başkahramanımız farklı ülkelerde çeşitli meslekler icra ettiğini anlatmaktadır:

(Hâlid):

-Fadıl, Maskat'ta öğretmenlik yaparken nasıl yaşadığımızı hatırlarsın, tedarik kartını alabilmek için maaşımızı nasıl yetirmeye çalışırdık. Maaşım 58 rupi idi, tedarik kartı ise 80 rupi. Aylığım sadece şeker, buğday ve pirince yetiyordu. Diğer ihtiyaçlarımı neyle karşılayacaktım.¹²⁹

Hâlid hikâyenin 3. tekil şahsın anlatımına geçtiği kısımlarında da iş maceralarını anlatmaya devam etmektedir. Gümrük memurluğundan kendisine gelen iş teklifi, insanlara yönelik muamele nedeniyle Hâlid'in ülkeden ayrılma kararıyla neticelenir:

Hâlid, (okula) istifasını verdiğini, nasibinden kimsenin karşı çıkmadığını söyledi. Hâlid'in işinden istifa ettiğini duyan gümrük müdürü 70 rubi maaşa iş teklif etti. Hâlid 90 rubi isteyince kabul etmedi. Hâlid, gümrük müdürünün kendisi için teklif ettiği iş için bir Pakistanlıyı aldığını ve maaşının 150 rubi olduğunu öğrenince Maskat'tan ayrılmaya karar verdi.¹³⁰

Hâlid, Maskat'tan ayrılmaya karar verdiğini, pasaport konusunda sıkıntı yaşadığını sonunda Dubai'ye gitmeye karar verdiğini, İngilizlere ait bir şirkette mütercim olarak çalışmaya başladığını ancak çalışanların maruz kaldığı kötü muamele karşısında sessiz kalamadığını anlatır. Yazar, Hâlid'i haksızlıklara tahammül edemeyen adaletli bir karakter olarak çizer:

¹²⁸ a.e., s. 3.

¹²⁹ a.e., s. 12.

¹³⁰ a.e., s. 13.

Hâlid, arkadaşı Fadıl'la sohbetine devam etti:

-Pasaport almam gerekiyordu. Zaten meşakkatli bir iş olan pasaportu, serbest meslek sahibi olduğum için alamadım. Ben de Dubai'ye gitmeye karar verdim. Dubai'de İngiliz bir şirketin personel alımı yaptığını öğrendim. Şirket müdürü, görüşmemizde ne kadar maaş istediğimi sordu. Öyle fahiş bir meblağ istemiordum, bir işe ihtiyacım vardı; 120 rubi istedim. Müdür kabul etti ve Mısıra Adası'nda mütercim olarak çalışacağımı söyledi. Ama burada da bazı sıkıntılar yaşadım. Bu sıkıntılar işimle ilgili değildi. İşim tek rahatlık kaynağımdı. Fakat memleketimden olan işçilerin durumuna içerledim. Şirket, yemek işini Hintli bir tüccara vermiş, işçilere birbirinden kötü yemekler veriyordu. İşçiler ile personelin muayenesi için Yahudi bir doktor bulunuyordu. İşçiler şikâyet ettiğinde, doktor bir sorun olmadığını söylüyordu. Hurma ile unda kurtlar cirit atıyordu; ama yemeklerde bir sorun yoktu! Arkadaşım Muhammed Habib Şenun, bu muamelenin kurbanlarından biriydi. Muhammed, 1941'de gümrük görevlilerinin grevine katılmış, hakkındaki tutuklama işlemleri nedeniyle kaçmış, en nihayetinde Mısıra'da iş bulmuştu. Hayata gözlerini de burada kapadı. Allah rahmet eylesin.¹³¹

Hâlid'in haksızlıklar karşısında tepkisi sadece kendine yönelik olaylarla sınırlı kalmamaktadır:

Maskat'a sık sık gidip geliyordum, sonunda görevlileri bana bir pasaport vermeleri konusunda ikna ettim. İngiliz şirketinden istifa edip, Katar'a geldim ve bir müteahhidin yanında kâtip olarak çalışmaya başladım.¹³²

Yazar, Hâlid karakterine, mücadele kapsamında ağır yükler yüklemekten çekinmemektedir. Katar'da çalışan Hâlid, Uman mücadelesi çerçevesinde İmam tarafından devrim için Körfez ülkelerindeki organizasyonu sağlamakla görevlendirilir.

Hâlid, mektubu katladı, ne anlama geldiğini anlamıştı. O vazifesini yakinen biliyordu. Vazifesi; devrim için gruplar arasında organizasyonu sağlamak, onları bir araya getirmek ve diğer Körfez ülkelerindeki Umanlı gençler gibi Katar'da devrimciler için bir kuvvet merkezi oluşturmaktır. Mücadele vakti geldiğinde, hepsi ana merkez Nizva'ya gidecekti.¹³³

¹³¹ a.y.

¹³² a.e., s. 14.

¹³³ a.e., s. 18.

Başkahramanlarımızdan Hâlid, Iraklı Vidad'ı görünce çok etkileniyor, evleneceği kişi olduğunu düşünüyor. Yazar, bu durumda Hâlid'in hislerini şiirler dile getirterek edebî kişiliğine işaret ediyor:

İskemlede otururken Vidad'ın sakin duruşu, olayları vakarla kabullenişini, tebessümünü ve ahlakını düşündüm. Kendi kendime 'onunla evlenmeme ne mâni var ki?' diye düşündüm. Uzaklık mı? Fadıl Uman'daki halimi biliyor, Katar'daki ikametim ne olacak? Vazifemin olduğu yerdeyim. Kalbimi ellerimin arasında hissettim, kalbimin neyi vardı? Ne kadar garip bir çarpıntı böyle! Vidad'ın kalbimde bir yeri olduğunu hissediyordum. İskemlede öylece kalakalmıştım. Bunca zaman oturup, böylesi düşüncelerin beni istila etmesinin tek sebebi Vidad'a olan muhabbetimdi. Şairin dizesi aklıma geldi:

'Aşkın, kişi üzerinde bazı alametleri vardır
Sarıp soldurur, zayıflar'¹³⁴

Sonra kendi kendime, 'Yahu daha bir gece olmamış, nasıl sarıp solacaksın?!' dedim.¹³⁵

Romanın bidayetinde Vidad'dan bu denli etkilenmesi okuyucunun zihninde Hâlid için farklı tasavvurların şekillenmesine yol açabilir. Ancak yazar, Hâlid karakterini akliselim sahibi, bir adım atmadan önce tüm veçhelerini düşünen biri olarak çizmektedir. Öyle ki Hâlid'i Vidad'la evlilik hayali gerçekleşmek üzere iken gayet akli başında ve temkinli şekilde düşünür:

Vidad'ın mektubunun, gün ışığının keskin huzmelerinin karanlığın üzerine üşüşmesi gibi Hâlid'in Uman'a yolculuğu konusunda yetkilileri ikna etmesi çerçevesinde etkisi büyüktü. Bu kararı alması için çok etkin bir gerekçesi vardı. Hâlid Uman'a gidecekti de Vidad onunla nasıl gelecekti? Vidad, bu arzusu ile arasına hiçbir engelin giremeyeceğini söylüyordu. Şimdi bu birlikte gitme konusunda eğer bir engel çıkarsa Vidad'ın Hâlid'le evlenmeye hazır olduğu anlamına mı geliyordu? Peki Hâlid evlilik için hazır mıydı? Tüm zamanını ve enerjisini yoğunlaştırdığı vazifesiyle meşgulken, ev belki olursa çocuklar, bunlarla kim ilgilenecekti? Böylesi bir durum hem Vidad hem Hâlid için fedakârlıktı, Hâlid için hayalini kurduğu, oldurmak için çaba sarf ettiği arzusundan fedakârlık etmesiydi.¹³⁶

¹³⁴ Beyit, Kays bin Zerîh'e (ö. 68/687) aittir. Kays; platonik aşkı terennüm eden Arap şairi olarak bilinmektedir. Bkz: Hüseyin Tural, "Ebû Zeyd Kays b. Zerîh b. Sünne b. Huzâfer el-Kinânî", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2002, Ankara, c.25, s.93-94.

¹³⁵ Taî, **a.g.e.**, s. 10.

¹³⁶ **a.e.**, s. 21.

Yazar Hâlid karakterini kararlı, azimli, hedeflerinin peşi sıra yılmadan ilerlemesini bilen bir karakter olarak şekillendirmektedir. Hâlid'in Vidad'a karşı beslediği duyguları ülkesinin mücadelesi yolundaki faaliyetlerini aksatmamaktadır. Aksine Vidad'ın durumunu kesin şekilde idrak ettikten sonra onu sadece dava arkadaşı olarak görür. Tüm bunları geride bırakan Hâlid, Uman mücadelesini yeniden alevlendiren karakter olarak tanıtılmaktadır.

3.4.2.4.1.3. Fadıl

Yazarın, Vidad'ın erkek kardeşi ve Hâlid'in yakın arkadaşı olarak tasavvur ettiği bu karakter, Hâlid'in Fadıl'la karşılaşmasının ardından yine Hâlid tarafından anlatılmaktadır:

Fadıl'a bunca zamandır neler yaptığını sordum. Hayatında çetrefilli bir süreçten sonra Kuveyt'te yaşamaya başladığını söyledi. El-Emiri Hastanesi'nde çalışıyormuş. (Uman'daki) Es-Saidiye Okulu'ndaki görevini bıraktıktan sonra Maskat'tan ayrılmış, Dubai'de kalmaya çalıştıysa da muvaffak olamamış. Daha sonra vatani Irak'a dönmüş, ancak burada sıkıntılı bir hayat sürmüş. Irak'tan sonra üç sene önce Kuveyt'e geçmiş, çeşitli işlerden sonra son olarak El-Emiri Hastanesi'nde hasta kayıt bölümünde çalışmaya başlamış.¹³⁷

Fadıl, evli ve bir çocuk babasıdır. Iraklı olan, Arap milliyetçiliği görüşünü savunan Fadıl, Uman'daki olaylarla da yakından ilgilenmektedir. Elinden geldiği kadar Uman mücadelesine destek olmakta, kız kardeşini de benzer fikirlerinde desteklemektedir:

Fadıl, Uman'ı ve Uman meselesini yakından takip ediyordu, gelişmelerden haberdardı. Bu nedenle Hâlid'in mektubu onu şaşırtmadı. Mektubu katlayıp cebine koydu ve kız kardeşinin odasına geçti. Vidad, mektubu okuduktan sonra:

-Eee Fadıl, Arap meselesi hakkında ne düşünüyorsun?

-Gerçek şu ki şartlarım müsaade etseydi bir an bile tereddüt etmezdim.

-Peki, benim (Uman'a) gidişim hakkında ne düşünüyorsun?

-Vidad, niyetlendiğin iş biraz zor; bir kere sen Iraklısın, Uman'a nasıl gireceksin? Sonra devrimciler bir kadın olarak senin gönüllü olmana razı gelecekler mi? Tek başına gittiğinde, tahayyül ettiğinden daha fazlasıyla

¹³⁷ a.e., s. 3.

karşılaşırsan ne yapacaksın? Onları bu fedakârlığın konusunda nasıl ikna edeceksin?

-Hâlid'le gideceğim, onlar Hâlid'i tanıyor. Hâlid de onları ikna edecektir...

..-Fadıl farz et; resmi bir görevlendirme ile Uman'a gitmem istendi. Buna karşı çıkar mıydın? Vatan vazifesi resmi görevden daha önemli değil mi?

-Resmi görevine karşı çıkabilirim ama vatan vazifesine asla. Tevekkelnâ al'Allah. Haydi, yolculuk için hazırlanmaya başla.¹³⁸

3.4.2.4.1.4.Şerife ile Zehran

Romanın Ahdar Dağı'ndaki fiilî mücadele aşamasında ortaya çıkan Şerife ile Zehran b. Süleyman et-Tûbî çifti, yazarın Uman devrimi için yapılan fedakârlıkları anlatabilmek adına oluşturduğu karakterlerden biri olarak görülebilir. Zira Zehran, devrimin silahlı mücadelesine katılma kararı verince onun hayatını etkilememek için eşi Şerife'den boşanır:

Hâlid:

-Şerife, evli mi?

-Evliydi de boşandı. Şerife'nin bu meselesi de mücadeleyle bağlantılı. Sömürgeciler Nizva'yı işgal edince İmam, dağda yaşamaya karar verdi. Kayınbiraderim Zehran bin Süleyman et-Tûbî de ona eşlik etti. Ancak Zehran böyle bir durumda eşinin hakkına girebileceğini düşünmüş, bana geldi ve durumu anlattı. Hem utanmış hem de şaşkındı. Şerife'nin daha sonra başka biriyle evlenme özgürlüğünü ona iade etmek için boşanmada kararlı olduğunu söyledi.¹³⁹

Şerife'nin anlatıcının bakış açısından görünüşü “Şerife, yirmili yaşlarda, biraz kilolu, hayat dolu, neşe saçan, güzel bir genç kızdı.”¹⁴⁰ şeklinde anlatılır.

Şerife ile Zehran, mücadelenin merkezi Ahdar Dağı'nda yeniden bir araya gelirler ve özellikle devrimin önde gelen isimlerinden Şeyh Talib bin Ali'nin nasihatleri, arkadaşlarının ikna girişimleri neticesinde yeniden evlenirler. Bu durum Şerife ile Zehran'ın boşanmaların arkasında mücadele ruhu olduğu, başka nedenlerin bulunmadığının altını çizmektedir:

¹³⁸ a.e., s. 22-23.

¹³⁹ a.e., s. 38-39.

¹⁴⁰ a.e., s. 40.

“Şeyh Talib, Şerife’yi ikna edene kadar nasihatlerine devam etti. Şerife’yi ikna ettikten sonra eve girmesini istedi ve Zehran’ı çağırdı. Şerife’yle konuştuğu gibi Zehran’la da görüştü. Zehran:

-Komutanım, ben eşimi ondan sıkıldığım ya da benzeri nedenlerden dolayı boşamadım ki. Ben tüm varlığımla mücadelenin içerisinde yer almak istediğim için böyle bir karar aldım.

Sonunda ikisini de ikna etmekte başarılı olan komutan, Şerife ile Zehran’ı yeniden evlendirdi. Hâlid’in hastanesinde bu sefer de iki yaralı kalp tedavi edildi.¹⁴¹

Bu aileye daha sonra bir bebek de ekleniyor. Yazar, bebek için anlatmak istediği hikâye açısından anlamlı bir isim seçiyor:

“15 Nisan 1958. Ahdar Dağı sakinleri için tatlı, güzel bir gün. Bugün hastanenin bir misafiri var; bu misafir ne şarapnel parçasının isabet etmesi sonucu ne de bombardımanlar nedeniyle yaralanan biri. -Allah ömrüne ömür katsın- bugün Şerife’nin güzeller güzeli bir oğlu oldu.

Bebeğin ismi için herkes bir şeyler önerdi; Galib, Cihad vs. Ancak Vidad:

-İsmi Barış (سلام) olsun. Bu isim bende farklı duyguları hatırlatıyor. Babasının ardından gitsin, ondan başka ne isteyebiliriz ki. Barış’tan başka hangi isim konulabilir ki. Barış’la birlikte; ülkemiz eski medeniyetine geri dönecek, ekinlerimize zehirli su vermeyeceğiz, dağdaki hayvanlarımız korkuyla oraya buraya kaçışmayacak, evlerimiz yıkılmayacak, canlarımız ellerimizin arasından kayıp gitmeyecek, hayatımız; uçakları gözlemek, paraşütlü pilotları takip etmekle geçmeyecek. Barışa ulaşmamız temennisiyle ismi Barış olsun.

Hep bir ağızdan “Barış hoş geldin” denildi.¹⁴²

Hikâyenin ilerleyen kısımlarında, Vidad, Irak’ta hapisshaneden salıverilip kardeşinin yanına Kuveyt’e dönünce onu bekleyenler arasında Zehran da bulunmaktadır. Zehran görüşmedikleri sırada oğlu ve eşinin vefat haberi başta olmak üzere hadiseleri garip bir soğukkanlılıkla anlatmaktadır. Yazar burada Zehran’ın sanki en büyük gaillesinin Uman mücadelesi olduğu, sair tüm mevzuların ikinci sırada geldiğini ifade etmek istemiş olabilir:

İki arkadaş bir araya geldi; Vidad sormaya, Zehran cevaplamaya başladı:

-Hiç ev kalmadı, herkes mağaralarda. Hatta su kaynakları bile bombalandı. Tahlil yapılan kadar hedef alınan su kaynaklarını kullanmaktan imtina ettik.

¹⁴¹ a.e., s. 51-52.

¹⁴² a.e., s.57.

Hastanemiz yerle bir oldu, dağlar ile mağaralarda yaşar olduk.
İstilacılar, dağa indi. Kenyalı bir askerin rehberliğinde dağın bir kısmını işgal ettiler. Kenyalı asker sanki mücahitlerin yanındaymış gibi görünüp düşman askerlere katılmış....
..Metanetli olmalısın hemşire, Hâlid hapsedildi. Şerife ile oğlu Barış katledildi.¹⁴³

3.4.2.4.1.5. Fâik

Fâik, Azamiyye’de küçük yaşlardan beri Vidad’ı tanıyan Iraklı bir gençtir.

Yazar, Fâik karakteriyle o dönemde Arap ülkeleri arasında popülaritesi artan Komünizm’i sahneye çıkarmaktadır. Yazar, Fâik karakteri üzerinden Komünizm’e bakış açısını izah etmektedir.

Hikâyede, Fâik karakterini, Vidad’ın hatıralarında canlanmasıyla tanıyoruz:

Vidad, geçmişi anımsarken geleceği karşısında başını önüne eğdi. Fâik, sanki Bağdat’taki hapishanenin parmakları ardından kendisine hiddetlice bakıyordu. Kendisine vefa borcu olan ve evlenmek için uygun zamanı bekleyeceğine dair söz verdiği Fâik.¹⁴⁴

Romanda, Vidad ile Fâik’in tanışıklığının çok eskiye dayandığı anlatıcının, “Fâik, Azamiyye’de iken komşularıydı. Vidad, Azamiyye İlkokulu’na giderken yolda Fâik’le karşılaştı.”¹⁴⁵ cümlesinden anlaşılmaktadır.

Ancak Fâik, ideolojik açıdan Vidad ile farklıdır. Irak Komünist Partisi’ne mensup olan Fâik, Komünizm’in ideallerini benimsemiştir. Vidad’ın da kendisi gibi düşünmesini istemektedir. Irak’taki 14 Temmuz Askeri Darbesi’nden sonra hapishaneden çıkan Fâik, Vidad ile buluşur ve artık evlenmek için önlerinde bir engel kalmadığını düşünmektedir. Yazar Fâik’in gölgesinde Komünizm’i ve Irak’taki gelecek planlarını karakterize etmektedir:

Vidad’ın kendisine yönelttiği sorulardan sonra ilk kez buluştular. Fâik, Vidad’ı Komünizm fikrini benimsemeye ve onlara katılmaya çağırıyordu:

¹⁴³ A.e., s.84-85.

¹⁴⁴ A.e., s. 23.

¹⁴⁵ A.e., s. 23-24.

-Komünistler, kazananlar. Parti, Irak'taki faaliyetleri her açıdan ele geçirecek. Bir konferans yapacağız ve orada Rifaklılardan devrik dönemin tüm izlerini ortadan kaldıracacağız. Yanımızda olan kazanır, muhalefet eden kaybeder.
-Fâik neyin var? Sanki sizin partinizden biriymişim gibi konuşuyorsun.
-Sen bizim partimizden değil misin? Ortak değil miyiz? Vidad, ben seninle nişanlanmak istiyorum Vidad, bırak da mutluluğumuz tamalansın. Hapishaneden birlikte çıktık ve Irak topraklarında da birlikte yaşayalım.¹⁴⁶

3.4.2.4.1.6. Abdullah El Karmuşî

Hikâyede, çok kısa yer almış olsa da yazarın bu karakterle, Uman ve Umanlılara ilişkin okuyucularına aktarmak istediği bazı bilgiler olabileceğine kanaat getirdik.

Abdullah, ağzı biraz bozuk, Umanlı bir balıkçıdır. Kıt kanaat geçimini sağlayan Abdullah, her sene hacca gider. Umanlı balıkçı hikâyeye, ana karakterler Vidad ile Hâlid'in evlendikten sonra Ahdar Dağı'na doğru yolcuklarında Dubai'den Maskat'a giderken, çölü aşmaya çalışan pikaptaki yolculardan birisi olarak girmektedir.

Yol üzerindeki kontrol noktalarından birinde İngiliz subayın denetimindeki Arap askerler tarafından aranmak için durdurulurlar.

Kendisine “derviş” diye hitap edilen Abdullah'a, arama sırasında kılık kıyafetinden dolayı önyargı ile yaklaşılır. Asker, şoför, Abdullah ve yolcular arasında şöyle bir diyalog geçer:

Asker dervişe hitaben:
-Sen Dahiliyye'den misin?
-Kuriyat kentindenim.
-Suudi Arabistan'dan mı geliyorsun?
-Hacdan dönüyorum. Yahu benim işte, biliyorsun ya her sene Beytullah'a hac için giderim.
-Yazı var mı?
-Hayır, yok. Yazıları kontrol ettiğinizi biliyorum kardeşim, bu nedenle yazı taşımayı reddediyorum.
-Çantan nerede?
-İşte burada, kontrol etmek ister misin?

¹⁴⁶ a.e., s. 77.

-Neyse bekle, subayla görüşeceğim.
Asker, subayın yanına doğru gitti. Araç, istemeye istemeye yolcularını ve şoförü bekletmek zorunda kaldı. Şoför, Abdullah el-Karmuşî'ye:
-Sana Uman kıyafetleriyle görünme demiştim. Şu sarığını çıkart.
Yardımcısı ekledi:
-Sakalını da az biraz kısalt.
Zahid sesini yükselterek:
-Sıfatınıza tükürdüklerim. Sakalımdan dolayı başıma bir iş gelecekse gelsin, başım gözüm üstüne.
Şoför:
-Eğer bir kötülük gelecekse sadece sana değil herkese dokunacak.
Araçtaki yolculardan biri:
-Kardeşim hepimiz Umanlıyız (mecaz). Birbirimize dokunan belalara tahammül etmeye hazırız. Kaldı ki böyle şerefli ve faziletli bir adam için hayli hayli katlanırsınız.¹⁴⁷

Yazar, Abdullah karakterinin, askerler ve İngiliz subay karşısında sergilediği tutumla, Uman halkının uğruna devrimi başlattığı değerler ve bu değerleri müdafaaları arasındaki benzerlikleri basit bir şekilde gözler önüne sermektedir. Sadece Umanlılar değil, araçtaki diğer yolcular da Abdullah'ın dış görünüşünden gelecek eza ve cefalara hep birlikte göğüs gereceklerini ifade ederek Derviş'in duruşuna destek olmaktadır. Toplumun farklı tabakalarından ve Arap coğrafyasının çeşitli bölgelerinden bu kişilerin yer aldığı araç adeta Arap ülkelerinin birlik ve beraberliğine atfedilmektedir.

3.4.2.4.1.7. Maria Hirst

Hikâyedeki kadın karakterlerden biri olan Maria, Ahdar Dağı'na düzenlediği hava saldırısında yaşamını yitiren İngiliz General Hirst'in eşi.

Yazar, Maria karakterini, Uman'daki devrime muhalif olsa da objektif yaklaşıma sahip biri olarak betimlemiştir. Romanda pek fazlaca yeri olmamasına rağmen bu bakış açısını tahlil edebilmek adına bu karaktere yer verilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Maria, sadece devrimin karşı safında yer alan biri olarak değil, aynı zamanda eşini bu uğurda kaybetmiş ve bunun acısını çeken bir İngiliz. Maria karakteriyle aslında sert muhalif tutumu değil de olan biteni anladıktan sonra İngiliz

¹⁴⁷ Abdullah et-Taî, *Melâiketü'l-Cebel el-Ahdar*, 2. bs., 2009, Kuveyt, Er-Rebîân Basım ve Dağıtım Şirketi, s. 31-32.

saldırılarının Uman’da açtığı yaralardan nedamet duyan Batı’nın bakışı yansıtılmaktadır.

Maria, eşinin ölümüne dair Maskat’ta bazı araştırmalar yaparken, Vidad’ın Maskat’ta tutuklandığını öğrenir ve ondan eşi hakkında bazı bilgiler almak ister. Hapishane hücrelerinde, Vidad’la aralarında şöyle bir diyalog yaşanır:

Hapishanede, Vidad ayaklarından kelepçeli şekilde duruyordu. Bayan Hirst girdiğinde Vidad, ayağa kalkıp onu karşılayamadığı için özür diledi. Maria:

-Ahdar Dağı’nda mıydın?

-Öncelikle, kim olduğunuzu öğrenebilir miyim?

-Korkma, sorgu için gelmedim, merhametsiz biri değilim; benim de bir kalbim var. General Hirst’in eşiyim, onu tanır mıydın?

-Keşif uçağında ölen General mi?

-Evet evet ta kendisi. Tanrı aşkına söyle eşim nasıl öldü?

-İmam’dan –Allah ona zafer nasip etsin- cesedini istemedin mi?

-Evet evet ona bir mektup yazdım da eşim nasıl öldü?

-Sizin bombalarınızla ölen binlerce Araptan çok daha kolay bir ölümdü.

Onu büyük bir özenle dikkatlice uçaktan çıkardık, mütevazı hastanemizde iki gün kaldı. Baş ağrısı vardı, doktorlar olarak, binlerce evden birini dahi yerinde koymayan düşman da olsa acısını dindirmek için çaba gösterdik. Ancak öldü. Ölmeden önce, “Maria’ya selamımı kim iletirse çocuğumuzu tıp fakültesine yazdırmasını söylesin” dedi. Ona, “Kim bilir, belki şartlar bizi bir araya getirir de ona iletirim” demiştim. O da bana, “Çok teşekkür ederim. Burada kadın ve çocukların sığınacak bir yerleri olmadığı çok korkutucu durumlara şahit oldum ve bunların hepsini biz yaptık. Buna rağmen siz, bizi tedavi ettiniz... İmam ile anlaşma yapmamızı ve halkla görüşmemizi engelleyen nedir?.. Ona (Maria’ya) tıp fakültesine girmesini söyleyin” diye konuştu. İşte böylece öldü ve vasiyeti de budur. Sen Maria mısın?

-Kâfi Vidad; evet Maria benim. O halde eşim bir defa ölmedi. Biri, kurşun yarası, diğeri pişmanlıktan iki kere öldü.¹⁴⁸

Öyküde geçen ve tarihi olmayan diğer karakterlerin başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz:

Fadıl’ın eşi, Fadıl’ın annesi, Vidad’ın diğer kardeşleri; Salih, Adnan, Havle, Vidad’ın ilk tutuklanması sırasındaki Iraklı polisler ve subay, Sib kentindeki balıkçı köylü kadın, Sib’teki köylü kadının eşi ve kız kardeşi, Uman’daki gümrük müdürü,

¹⁴⁸ A.e., s. 65-66.

Uman'daki Pakistanlı memur, Hintli tüccar, Yahudi doktor, Mısır Adası'ndaki zor şartlardan etkilenen ve orada yaşamını yitiren Umanlı Muhammed Habib Şenun, Ummu Said, Fâik'in annesi-babası, Hâlid'in pasaport müdürlüğündeki arkadaşı, pasaport işlemleri sırasında karşılaşılan Hâlid'in arkadaşı Halfan, Dubai'den Ahdar Dağı'na yolculukta pick-up'ın şoförü, denetleme noktalarındaki İngiliz subay, Nizva'daki devrimcilerin vekili Şeyh Âmir, İngiliz Savunma Bakanı'na gözdağı verme girişimin başındaki Seyf ve beş fedai, Beyt Salıt olayındaki Asile ve eşi, art niyetle kendisine yaklaşan subayı bıçaklayan ve kayıplara karışan Şemsa, Ahdar Dağı'nda hastaneyi koruma görevi verilen Halef bin Raşid, Şeyh Âmir'in kardeşi Nâsır, İngiltere Havayolu Şirketi pilotu, Basra Emniyet Genel Müdürü, Ahdar Dağı'nda devrimcilerin yerini İngilizlere söyleyen Kenyalı asker, Ahdar Dağı'ndaki devrimcilerden Raşid, Hâlid'in hapisneden kaçmasına yardım eden gardiyan ve bu durumu geridekilere haber veren Seyf bin Said.

3.4.2.4.2. Tarihî Şahıslar:

3.4.2.4.2.1. Cemal Abdunnâsır:

Hikâyede, farklı yerlerde ismi geçen Mısırlı devlet adamı Cemal Abdunnâsır (1918-1970)¹⁴⁹, özelde Uman devrimi, genelde ise Arap milliyetçiliğini savunan kesim tarafından desteklenen bir isimdir. Henüz hikâyenin ilk sayfalarında Cemal Abdunnâsır'ın ismi dönemin önemli hadiselerinden Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi¹⁵⁰ çabalarında takdir dolu bir şaşkınlıkla geçmektedir:

¹⁴⁹ Cemal Abdunnâsır, Mısır'da Kral Faruk yönetimini deviren Hür Subayların liderlerindendir ve daha sonra da 1956-1970 yıllarında ülkenin cumhurbaşkanlığını yapmıştır. Cemal Abdunnâsır dönemi, Mısır'da pek çok önemli olay ve politika ile ilişkilendirilmektedir. Bunlardan birkaçı Çekoslovakya Silah Anlaşması, Süveyş krizi, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Arap Sosyalizminin İlanı ve Tarım Reformunun Uygulanması olarak sıralanabilir. Cemal Abdunnâsır'ın özellikle bölgedeki sömürge güçleri karşısında izlediği politika, Arap dünyasında ilgiyle takip edilmiştir. Bkz: Davut Dursun, Cemal Abdunnâsır, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 1993, İstanbul, c.7, s.296-301; William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, Çev. Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı, 2018, s. 335-357.

¹⁵⁰ Mısır'da Hür Subaylar tarafından gerçekleştirilen 1952 darbesinin ardından ekonomik atılımlar çerçevesinde Nil Nehri üzerindeki Asvan Barajı'nın inşası yeniden gündeme gelmişti. Ancak inşaatın maliyeti Mısır'ın malî kapasitesinin üzerindedir. 1955 sonlarında Dünya Bankası, ABD ve İngiltere'nin de katılmasını öngören bir kredi paketini onayladı. Ancak Cemal Abdunnâsır'ın Washington ve Londra yönetimleri ile daha önce yaşadığı huzursuzluklar nedeniyle kredi verilmesi için bazı şartlar öne sürüldü. Mısır'ın henüz düşünme aşamasında olduğu sırada ABD

-Hâlid, Kahire’de karşılaşmamız çok ilginç değil mi?

-Öyle. Ah be Kahire beni hayretler içinde bırakmaya devam mı edeceksin? Binaların, caddelerin, kahraman halkın, El-Menşiye’deki¹⁵¹ törenin, Cemal Abdunnasır’ın Süveyş Kanalı’nı millileştirmesi. Bunlar yetmiyor da aradan geçen dokuz yılın ardından seninle (arkadaşı Fâik) karşılaşıyorum.¹⁵²

Başka bir sahnede ise, Vidad, Şeyh Amir’i tedavi ettiği gerekçesiyle tutuklanmış, İngiliz subay tarafından sorgulanmaktadır. Vidad, burada Cemal Abdunnâsır’ın casuslarından birisi olmakla itham edilmektedir:

-Doktorluğu nerede öğrendin?

-Doktor değil, hemşireyim. Kuveyt’te eğitimini aldım.

-Maskatlı mısın?

-Hayır, Bağdat’tan.

-Yalancı. Iraklı değilsin, Mısırlı ya da Suriyeli olabilirsin. Cemal Abdunnasır’ın casuslarından birisin.¹⁵³

3.4.2.4.2.2. Bismarck (Otto Von Bismarck) & Camillo Benso:

Yazar, Arap dünyasında sağlanmasını temenni ettiği beraberliği sadece Arap coğrafyasındaki örneklerle sınırlandırmamaktadır. Almanya’nın ilk Şansölyesi Bismarck’ın¹⁵⁴, farklı dünya görüşü ve ideolojiye sahip Almanları bir araya

1956 Temmuz ayında ani bir kararla kredi teklifini çektiğini açıkladı. Cemal Abdunnâsır da 26 Temmuz 1956’da Süveyş Kanalı’nı millileştirerek misilleme yaptı. Kanal gelirlerinin de Batı’nın desteklemeyi kabul etmediği kalkınma projelerinde kullanılacağını açıkladı. Süveyş Kanalı, Batı sömürgeciliğinin sembollerinden biriydi. Uluslararası düzeyde krizi çözme çabaları devam ederken Fransa, İngiltere ve İsrail Mısır’a karşı ortak bir harekât için gizli bir anlaşma yaptı. Bkz: Cleveland, **a.g.e.**, s. 345-346.

¹⁵¹ El-Menşiye Meydanı, Mısır’ın İskenderiye kentinde bulunmaktadır. Tarihi açıdan önemli bir olaya ev sahipliği yapmıştır. Bu meydanda, 26 Ekim 1954’te dönemin başbakanı Cemal Abdunnasır’a yönelik bir silahlı suikast girişiminde bulunulmuştur. O vakte kadar Cemal Abdunnasır ve arkadaşlarından oluşan Hür Subaylar’a desteğiyle bilinen Müslüman Kardeşler Teşkilatı (İhvan) suikastı düzenlemekle itham edildi. Her ne kadar bunun bir tertip olduğu sonradan ortaya çıktıysa da suikasttan sorumlu tutulan Teşkilât kanun dışı ilân edildi. Bkz: Davut Dursun, “Cemal Abdunnâsır”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 1993, İstanbul, c.7, s.296-301; İbrâhim El-Beyyûmî Gânim, **İhvân-ı Müslimîn**, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2000, İstanbul, c.21, s.580-583; Mustafa Özcan, “Nasır’dan Sisi’ye”, *Dünya Bülteni*, 14 Şubat 2014, (çevrimiçi) <https://www.dunyabulteni.net/nasirdan-sisiye-makale,19538.html>, 28.10.2019.

¹⁵² Taî, **a.g.e.**, s. 2.

¹⁵³ **a.e.**, s. 64.

¹⁵⁴ Otto Eduard Leopold von Bismarck-Schönhausen, 1815 yılında Prusya Schönhausen’de dünyaya gelmiş Alman devlet adamıdır. 1862’den itibaren Prusya ve Kuzey Alman Konfederasyonu başbakanı, 1871-1890 yılları arasında ise kuruluşunda önemli rolü olduğu Alman

getirebilmesi ile İtalyan devlet adamı Camillo Benso'nun dönemin uluslararası hareketliliğinden yararlanarak İtalya'nın birliğini sağlaması takdire şayan bir başarı olarak nitelendirilmektedir. Öyküde, farklı ülkelerin vatandaşları olmalarına rağmen Şam ya da Beyrut'ta bir araya gelen Araplarla görüşen Hâlid, Uman hakkında konuşurken birlik ve beraberliğin sağlanması adın Bismarck'ın adını zikreder:

15 Eylül'de kıymetli arkadaşım ile Kahire'den ayrılarak Beyrut'a gittik. Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesini şarkılarla kutlayan Beyrut. Oradan da Şam'a geçtik. Şam'da tam bir milliyetçi ruh hâkimdi. Arap Kulübü tarafından düzenlenen kutlama gibi çeşitli etkinliklere katıldık. Buralarda idareciler ve halk arasındaki ilişki, iktidara daha sonra kimin geleceği gibi bazı tartışmalara katıldık. Meclistekiler önce ismini sonra da ülkesini söyleyerek fikrini beyan ediyordu. Ben Umanlı olduğumu söyledim. Herkes bu rastlantıya şaşırarak Uman hakkında sorular sormaya başladı. Benim konuşmam, Uman'ı tanıtmaya faslına dönüştü. Görüşümü, Almanya ve İtalya'da halklarını bir araya getiren Bismarck ve Cavour'u¹⁵⁵ örnek vererek açıkladım.¹⁵⁶

3.4.2.4.2.3. Nuri es-Said Paşa

Eski Irak Başbakanı Nuri es-Said Paşa¹⁵⁷, bir karakter olarak hikâyede yer almamakla birlikte yazar zaman zaman ülkenin adını zikretmek yerine “Nuri Said'in hükümeti ya da Nuri Said'in ülkesinden gibi ifadelerde geçmektedir:

*“Irak'tan gelmiş bir genç kız, evet Nuri es-Said'in ülkesinden.”*¹⁵⁸

İmparatorluğunda Şansölye (Reichskanzler) olmuştur. 1898 yılında Hamburg'ta ölmüştür. Bkz; Kazım Ecer, “Bismarck Döneminde Almanya'nın Kalkınması”, Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, (Lisans Bitirme Tezi), İstanbul, 2014, s.16.

¹⁵⁵ Camillo Benso, Cavour Kontu (1810-1861), İtalyan Birliği'nin sağlanması için etkin rol alan bir siyaset adamıdır. Birliğin sağlanmasının ardından Savoya Hanedanı yönetiminde kurulan ilk hükümetin başbakanlığı görevini üstlenmiştir. Bkz: Özge Parlak Temel, “Il Gattopardo Adlı Eserin İtalyan Edebiyatındaki Önemi ve Giuseppe Tomasi Dı Lampedusa'ya Göre Ölüm Kavramı”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi**, Ankara, 2016, s. 11.

¹⁵⁶ Taî, **a.g.e.**, s. 4.

¹⁵⁷ Nuri es-Said Paşa (1888-1958) Iraklı asker ve siyasetçidir. Eski Osmanlı subayı olan Nuri Said Paşa, Birinci Balkan Harbinde savaşmıştır, Arap ihtilalinin katılmıştır. Irak ordusunun kurucularındandır. Kral 1. Faysal döneminde bakanlık ve başbakanlık yapmıştır. Bkz: Ali A. Allawi, **Irak Kralı 1. Faysal**, Çev. Hakan Abacı, Şubat 2016, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 14.

¹⁵⁸ Taî, **a.g.e.**, s. 55.

Yahut Irak'taki cezaevleri, Nuri Said'inmiş gibi bir atıfla bahsi geçiyor. Vidad İngiliz askerlerinin gözetiminde Uman'dan Irak'a gönderilirken durakladıkları yerde yazdığı mektupta şu ifadelerle yer verilmektedir:

*“İşte, başladığım yere geri dönüyorum. Nuri Said'in korkunç karanlık cezaevlerine...”*¹⁵⁹

Öyküde bazen de tarihi bir vak'a gibi olaylara ışık tutmak için zikredilmektedir. Fadıl, Hâlid'in Irak ziyareti davetini reddetmesini şöyle izah etmektedir:

“Irak'ta başıma bir iş gelmesinden korkuyorum. Nuri Said hükümeti, Bağdat Paktı krizinden sonra kız kardeşimi yakalamak için arıyordu, kardeşim çok fazla denetime maruz kaldı, o da öğretmen olarak atandığı Divaniye'den Kuveyt'e geldi. Belki beni de yardım ve yataklık suçundan yakalayabilirler anlıyorsun değil mi?”¹⁶⁰

3.4.2.4.2.4. Gâlib Bin Ali El-Hunaî:

Uman'da 1950'lerin sonlarına doğru halkı İngiliz sömürmesine karşı mücadeleye çağıran İmam Gâlib¹⁶¹ hikâyede fiilî şekilde yer almaktadır. Yazar, anlatıda İmam Gâlib'in ismine ve görevine herhangi bir değişiklik yapmadan gerçekte olduğu gibi yer vermiştir. İmam, hikâyenin ilk bölümlerinde “İmam Gâlib'in, Nizva'nın yeniden alınması davetinin ardından devrim haberleri yayılmaya başladı.”¹⁶² ifadesiyle okuyucunun karşına çıkmaktadır.

Hikâyenin ilerleyen kısımlarında ana kahramanımız Hâlid ile İmam Gâlib karakteri, Ahdar Dağı'nda karşılaşır:

¹⁵⁹ A.e., s. 68.

¹⁶⁰ A.e., s. s. 4.

¹⁶¹ Gâlib bin Ai el-Hunaî, (1912-2009) Uman'da İmam Muhammed bin Abdullah el-Halilî'nin 1954'te vefatının ardından Umanlılar tarafından yeni imam olarak seçildi. İmam Galib, haleflerinin izlediği siyasi tecridin artık dışına çıkılması vaktinin geldiği görüşündeydi. Bu bağlamda Uman halkının diğer Arap halklarına yetişmesi için uyulması gereken yeni planlar ortaya koymaya gayret etti. Kardeş Arap ülkeleriyle iş birliği köprülerinin kurulması gerektiğini ve İngiliz sömürmesine karşı mücadele verilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bkz: Abdullah bin Muhammed et-Taî, **Tarih Uman es-Siyasi (Uman'ın Siyasi Tarihi)**, 2008, Kuveyt, Er-Rebian Basım ve Dağıtım Şirketi, s.171-172.

¹⁶² Abdullah et-Taî, **Melâiketu'l-Cebel el-Ahdar**, 2. bs., 2009, Kuveyt, Er-Rebiân Basım ve Dağıtım Şirketi, s. 19.

-İşte görevin başladı Hâlid.

İmam Galib b. Ali el-Hunâî, Hâlid'i karşılayıp, vatanperverliğini takdir etmesinin ardından bunları söyledi. Ancak uçaklar, Hâlid'e İmam'la uzun uzun sohbet etmesine izin vermedi. Herkes bir mağaraya sığındı. Uçaklar yaklaştı, sesleri çok yakından geliyordu.¹⁶³

Yazar, öyküde İmam Gâlib'in karakteristik özelliğine ilişkin bilgi vermemektedir. Sanki gerçek hayatta var olan ve bilinen bir şahsı hikâyeye taşımış bunun için de karakteri okuyucuya anlatmayı gerekli görmemektedir.

Öykünün bir yerinde, İmam Gâlib, Hâlid ile Vidad'ın evliliklerinin kâğıt üzerinde olduğunu ve Vidad'ın Uman mücadelesine katılabilmesi için böyle bir hileye başvurdıklarını öğrenir. İmam Gaâlib'in kendisine durumu tafsilatıyla izah eden Hâlid'e cevabı, yazarın İmam karakteri için dönemi dikkate alındığında geniş bir vizyona sahip biri intibasını çizmektedir.

İslam dini kadının cihada katılmasını yasaklamıyor. Gizlemeye gerek yok Hâlid. Gerçek hamiyet, bu genç kızın feda ettikleri, baksana; Ahdar Dağı'na girmeyi göze alıyor, buradaki yaşantının zorluklarına tahammül ediyor.¹⁶⁴

3.4.2.4.2.5. Salih Bin İsa El-Harisî:

Yazarın hikâyede yer verdiği yaşamış şahsiyetlerden Salih bin İsa el-Hârisî¹⁶⁵ okuyucunun karşısına başkahraman Hâlid'le Uman dışında iken yaptığı mektuplaşmalarla çıkmaktadır:

Hâlid, Mayıs 1957'de lider Salih bin İsa el-Harisî'den bir mektup alır. Mektupta, 'Mektupların için teşekkür ederim. Bazı bilgiler, haberler ve malumatlar içeren bu mektuplar üzerinde çalıştık. Sana bahsettiğimiz konuda

¹⁶³ a.e., s. 45.

¹⁶⁴ a.e., s. 47.

¹⁶⁵ Hares kabilesinin lideri Salih bin İsa el-Harisî, Ahdar Dağı mücadelesinde etkin bir yer alıyordu. İmam Galib bin Ali'nin İngiliz sömürgesi ve ona bir şekilde destek veren dönemin Sultanı Said bin Teymur'a karşı başlattığı İmamet mücadelesinde İmam'ın yardımcısıydı. Şeyh Salih, Uman dışındaki bazı ülkelere temsilci olarak gönderilmiş ve ülke yetkilileriyle görüşmeler yapmıştır. Sultan Said bin Teymur'un ordusunun, İngiliz savaş uçaklarının desteğiyle İmamet başkenti Nizva'yı 15 Aralık 1955'te işgalinin ardından İmam Galib bin Ali tarafından Sultan Said ile görüşmek üzere Zufar'a gönderildi. Ancak Sultan Said'in Nizva'ya doğru yola çıktığını öğrenince bulunduğu geminin yönünü Suudi Arabistan'ın Demmam kentine çevirdi. Salih, burada Suudi Kralı tarafından Uman'daki en etkin kabilenin lideri İmam Galib'in yardımcısı sıfatıyla resmî törenle karşılandı. Bkz: Abdullah bin Muhammed et-Taî, **Tarih Uman es-Siyasi (Uman'ın Siyasi Tarihi)**, 2008, Kuveyt, Er-Rebian Basım ve Dağıtım Şirketi, s. 200-201.

Allah’a şükür başarılı olduk. Olan bitene kulak kesilmen gerekiyor, buna devam et.¹⁶⁶

Yazar, Salih karakterine gerçek hayattaki göreviyle benzeşen bir rol biçmektedir. Şeyh Salih, mücadelede Uman dışındakilerle koordinasyonu ve iletişimi sağlamaktadır.

Öyküde geçen diğer tarihi karakterlerin ya da hikâyedeki karakterlere konu olan tarihi isimlerin başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz:

Maskat Sultanı Said bin Teymur¹⁶⁷, Tümgeneral Jim Robertson¹⁶⁸, Süleyman bin Humeyr¹⁶⁹, Tâlib bin Ali el-Hunâî¹⁷⁰, Şeyh Sakar bin Sultan el-Kâsımî¹⁷¹, Cemile Buhayrat¹⁷², Suud bin Abdulaziz¹⁷³, Salah Salim¹⁷⁴, Abdusselam Arif¹⁷⁵, Karl

¹⁶⁶ Abdullah et-Taî, **Melâiketü’l-Cebel el-Ahdar**, 2. bs., 2009, Kuveyt, Er-Rebîân Basım ve Dağıtım Şirketi, s. 17.

¹⁶⁷ Uman Sultanı Said bin Teymur hakkında daha önce Uman tarihine ilişkin ayırdığımız bölümde bilgi verilmiştir.

¹⁶⁸ “Jim Robertson 1957’de Uman Sultanı’nın kendisine karşı ayaklananlar karşısında İngiltere’den yardım istedi. İngiltere Robertson’ı Basra Körfezi’ne Kara Kuvvetleri komutanı olarak atadı ve Uman’ın başkenti Nizva’yı isyancıların elinden yeniden alacak birimin sorumluluğunu üstlendi.” Bkz: The Telegraph, “Major General Jim Robetson”, 17 Şubat 2014, (çevrimiçi) <https://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/military-obituaries/gurkha-obituaries/1454513/Major-General-Jim-Robertson.html>, 30.10.2019.

¹⁶⁹ Uman’daki önde gelen şeyhlerden. Ahdar Dağı olayında İmam Galib’in yanında yer almıştır. Bkz: Abdullah bin Muhammed et-Taî, **Tarih Uman es-Siyasi (Uman’ın Siyasi Tarihi)**, 2008, Kuveyt, Er-Rebian Basım ve Dağıtım Şirketi, s.199.

¹⁷⁰ İmam Galib bin Ali’in erkek kardeşidir. Ahdar Dağı olayında en önemli görevlerinden biri Uman dışındaki koordinasyonu sağlamak olduğu ifade edilir. Bkz: Taî, **a.g.e.**, s.200.

¹⁷¹ Şeyh Sakar bin Sultan el-Kâsımî 1951-1965 yıllarında Eş-Şarika hükümdarlığı yapmıştır. BAE Başkanlık İşleri Bakanlığı resmî sitesi, (çevrimiçi) https://www.na.ae/ar/ourtresure/ff_saqr.aspx, 12.01.2019.

¹⁷² Cezayirli Cemile Buhayrat, Cezayir’in Fransız sömürgeci karşısındaki sembol isimlerden biridir. Bkz: TimeTurk, “Cemile Buhayrat”, (çevrimiçi) <https://www.timeturk.com/cemile-buhayrat/biyografi-782827>, 30.10.2019.

¹⁷³ Suud bin Abdulaziz Al Suud, Suudi Arabistan krallarındandır. 1953-1964 yıllarında Suudi Arabistan kralı idi.

¹⁷⁴ Salah Salim, Mısır’da Kral Faruk yönetimine karşı darbe yapan Hür Subayları oluşturan 12 subaydan biridir. Bkz: Muhammet Örtlek, Yeni Asya, “Hür Subaylar Darbesi- 23 Temmuz 1952”, 21 Ağustos 2018, (çevrimiçi) https://www.yeniasya.com.tr/muhammet-ortlek/hur-subaylar-darbesi-23-temmuz-1952_470846, 30.10.2019.

¹⁷⁵ Abdüsselam Arif Iraklı siyasetçi ve askerdir. Tuğgeneral Abdülkerim Kâsım ile Albay Abdüsselâm Ârif birlikleriyle 14 Temmuz 1958’de kanlı bir şekilde idareye el koydular ve II. Faysal ile kral nâibi Abdülilâh ve Başbakan Nûrî es-Saîd’i öldürerek cumhuriyet ilân ettiler. Kâsım’ın yakın adamı olarak başbakan yardımcılığı ve içişleri bakanlığı görevlerine getirildi. 1963’te Kâsım’ı deviren darbenin ardından devlet başkanlığına getirildi. Bkz: Davut Dursun, “Kâsım Abdülkerim”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2001, İstanbul, c.24, s.538-539.

Marx¹⁷⁶, Lenin¹⁷⁷, Abbas bin Faysal¹⁷⁸, Sufyan bin er-Râşidi¹⁷⁹, Selwyn Lloyd¹⁸⁰, General Chauncy¹⁸¹, Waterfield¹⁸², El-Hac Emin el-Hüseyni¹⁸³.

Yukarıda bahse mevzuu edilen karakterlerin dışında bir de hikâyede yer alan tarihî mi yoksa karakterize mi edilmiş tam bir sonuca ulaşamadığımız kişiler bulunmaktadır. Tarihî olduklarına ilişkin tatmin edici kaynaklara ulaşamadığımız ancak hikâyenin akışı sırasında gerçek olabilecek intibai uyandıran bazı isimleri de şöyle sıralayabiliriz:

Uman'daki finans yetkilisi Abdalbâri ez-Zevâvî, Hâlid'e telgraf yollayan arkadaşı Ahmed el-Cabirî, Hâlid'in kendisi yerine önerdiği isim Süleyman bin Imran, İmam Galib'in Vidad'ı mücadelesinden dolayı tebrik ettiği ve ona örnek olarak saydığı isimler; Havle binti Ezvar, Atike bin Nehşel, mücadelenin önde gelen isimlerinden Salim bin Abdullah el-Harisi, Yahya b. Abdullah en-Nebhânî, Abdurrahim b. Seyf el-Harusî, Süleyman b. Muhammed es-Salimî, İngiliz uçaklarının Ahdar Dağı'na saldırısına top atışıyla karşılık veren karakter Said b. Süleyman el-Kusayr, telgraf subayı Süleyman es-Seyfi, İngiliz telgraf askeri John Daly ile nişanlısı Ivory öyküde geçen isimler arasında bulunmaktadır.

¹⁷⁶ Karl Marx, 19. yüzyılda yaşamış Yahudi asıllı Alman filozof, politik ekonomisttir.

¹⁷⁷ Vladimir İlyich Lenin, Rus sosyalist devrimci ve devlet adamıdır.

¹⁷⁸ Abbas bin Faysal, dönemin Uman Sultanı Said bin Teymur'un amcasıdır.

¹⁷⁹ Sufyan er-Râşidi, Zahira Bölgesindeki Ibri kentinin İmamı idi. Ekim 1954'te Sultan Said bin Teymur'un ordusu ve İngiliz komutanlar, daha önce Dukam'a taşıdığı merkezlerini Ibri kentine taşıdı. O dönemde imamet yönetiminin hüküm sürdüğü Ibri'de egemenliği ele geçirdiler ve İmam Sufyan'ı tutukladılar. Sufyan er-Râşidi, yaşamının son gününe kadar El-Celaliye hapisanesinde kaldı. Bkz: Abdullah bin Muhammed et-Taî, **Tarih Uman es-Siyasi (Uman'ın Siyasi Tarihi)**, 2008, Kuveyt, Er-Rebian Basım ve Dağıtım Şirketi, s.200.

¹⁸⁰ Selwyn Lloyd, Birleşik Krallık Savunma Bakanı ve Dışişleri Bakanıdır. Bkz: Cumhuriyet Gazetesi Arşivi, 13 Mart 1956, (çevrimiçi) <https://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/1956/3/13.xhtml>, 31.10.2019; Wikizer, Harold Macmillan, (çevrimiçi) https://www.wikizer.com/tr/Harold_Macmillan, 31.10.2019.

¹⁸¹ Chauncy Frederick Charles Leslie hikayenin geçtiği dönemde İngiltere'nin Maskat'taki genel konsolosluğu görevini yapmaktaydı. Bkz: Abdullah bin Muhammed et-Taî, **Tarih Uman es-Siyasi (Uman'ın Siyasi Tarihi)**, 2008, Kuveyt, Er-Rebian Basım ve Dağıtım Şirketi, s.199.

¹⁸² Pat Waterfield İngiliz ordusu sekreteriydi. Bkz: Abdullah bin Muhammed et-Taî, **Tarih Uman es-Siyasi (Uman'ın Siyasi Tarihi)**, 2008, Kuveyt, Er-Rebian Basım ve Dağıtım Şirketi, s.200.

¹⁸³ El-Hac Emin el-Hüseyni (1895-1974) Filistinli 1921-1948 yıllarında Kudüs Başmüftülüğü görevini ifa etmiştir. Ayrıca Arap Yüksek Komitesi'nin lideriydi. Bkz: Aljazeera.net, El-Hac Emin el-Hüseyni, (çevrimiçi) <https://www.aljazeera.net/specialfiles/pages/ccb5dd8c-d9a7-4a33-8216-e7f80bd9fc48>, 31.10.2019.

Bunların yanı sıra hikâyede geçen meslek gruplarını da kısaca şahıslar başlığı altında değinmenin uygun olacağını düşündük.

Yazar öyküde, gerektiği kadar karakterlerin mesleklerine de değinmiştir. Bazı karakterler hikâyeye süresince kimi zaman birden fazla mesleği deruhte etmiştir. Anlatıda öne çıkan meslekler içinde öykünün kahramanlarından; Hâlid, Fadıl ve Vidad öğretmenlik, Fadıl bir hastanede idari personel, Hâlid bir şirkette mütercim ve kâtip, Vidad hemşire, Hâlid doktor (saha doktoru) görevini ifa etmiştir.

3.4.2.4.3. Kadın Karakterlerin Ön Planda Oluşu:

Hikâyede ön plana çıkan ve okuyucunun dikkati çekilmeye çalışılan bir başka nokta da kadın figürüdür. Özellikle romanın; 1950’lerde Arap topraklarında geçen ve devrim konulu bir anlatı olduğu göz önüne alındığında kadın figürünün bu kadar güçlü ve ön planda olması ayrıca önemli ve dikkate şayandır. Bu çerçevede kadın karakterlerin yazar tarafından nasıl değerlendirildiğine değinmek yerinde olabilir.

Öyle ki ister ana karakter ister yan karakterler olsun hikâyedeki tüm kadınlar karşılaştığı zorlukları metanetle karşılarken, çevresindekiler de bu durumu takdir etmektedir. Yazar güçlü kadın figürünü zirveye taşıdığı ana kahramanlardan Vidad’ı, ideolojisi ve inandığı değerler uğruna sevdiği adamandan uzaklaşmaya çalışan, hayatını Arap Birliği çerçevesinde Uman mücadelesine adayan, pek çok insanın mukavemet edemeyeceği güçlüklerle göğüs geren bir karakter olarak şekillendirmektedir.

Vidad’ın güçlü karakteri özelindeki çizilen bu kadın duruşu, öyküde geçen tüm karakterler tarafından desteklenmektedir. Hatta yazar, anlatıda; Vidad’ı öykünün en güçlü ve sarsılmaz karakterlerinden İmam Gâlib ile karşı karşıya getiriyor. İmam Gâlib’in Vidad’ın yanına giderek mücadelesi için teşekkürlerini sunması¹⁸⁴ yazarın, öyküde kadın karakterlerin ne denli önemli ve değerli olduğunun altını çizmek için özel bir çaba sarf ettiği şeklinde değerlendirilebilir.

¹⁸⁴ Abdullah et-Taî, **Melâiketü’l-Cebel el-Ahdar**, 2. bs., 2009, Kuveyt, Er-Rebîân Basım ve Dağıtım Şirketi, s. 47.

Ayrıca yazar hikâyede, ideal devrimci kadın figürünü öne çıkarmakta, zaman zaman Vidad ve diğer kadınlara yönelik övgüleriyle bunu ifade etmektedir. Vidad, ikinci kez tutuklandığı ve 14 Temmuz devriminden sonra serbest kalmasının ardından erkek kardeşi Fadıl tarafından karşılanır:

Fadıl bugün ne kadar da mutluydu. Fadıl bugün kendisinin Uman’a dair hayallerini gerçekleştiren mücahit kız kardeşini karşılıyordu. Mutluluğu evinin bir Arap sokağına dönüşmesiyle daha da arttı. Vidad’ın geleceği duyulunca ev, panayır alanına döndü. Onlar, Vidad’ı, ismi Uman meselesiyle alakalı Savt el-Arap Radyosu’nda geçtiği andan itibaren tanıyorlardı. Fadıl, kız kardeşiyle sadece ve sadece gurur duyabilirdi. İşte bu nedenle Kuveyt’in Arap halkını kucakladığı kadar bu mutlu ev de Arapları karşılıyordu.¹⁸⁵

Öyküdeki bir diğer kadın karakter Şerife de Vidad’dan farklı olarak evli daha sonra da çocuğu olan bir kadın figürüdür. Yazarın, Şerife’ye hem eş hem de anne özelliklerinin yanı sıra mücadelenin kalbinde yer vermesi, okuyucuya kadınların başarısı konusunda sınırsız bir bakış olduğu izlenimi vermektedir. Eşi Zehran’ın mücadeleye katılma konusunda zayıf gördüğü, olaylara güç yetiremeyeceğini düşündüğü için terk ettiği Şerife, mücadelenin kalbinde yerini almaktadır.

Bir diğer karakter Ahdar Dağı’na düzenlediği hava saldırısında yaşamını yitiren İngiliz General Hirst’in eşi Maria’dır. Yazar Maria’yı, merhametli ve objektif bir bakış açısına sahip, bulunduğu duruma rağmen bu ahlaklı tavrından ödün vermeyen yüce ruhlu bir karakter olarak betimlemektedir.

Maria, Vidad’ın hapishanede tutuklu olduğunu öğrenince Ahdar Dağı’na düzenlenen saldırıda ölen eşi General Hirst hakkında bir haber alabilmek umuduyla hapishanede ziyaret eder. Eşini kaybetmiş olmasına rağmen Ahdar Dağı’nda yaşanan dramatik olayların idrakine varır ve bunu “O halde eşim bir defa ölmedi. Biri, kurşun yarası, diğeri pişmanlıktan iki kere öldü.”¹⁸⁶ sözleriyle bunu ifade etmektedir.

Yazar, her fırsatta mücadelenin sadece erkeklere hasredilmeyeceğini vurgulayarak, toplumun her tabakasından kadınların etkin olabileceğine dikkati çekmektedir.

¹⁸⁵ a.e., s. 84.

¹⁸⁶ a.e., s. 66.

3.4.2.5. Zaman

Anlatı sanatı zamandan azade düşünülemez. Zaman mefhumu anlatı sanatının bidayeti olarak bilinen destandan, modern edebiyat eserlerinden romana kadar anlatıda değişik şekillerde kullanılmıştır. Bununla birlikte bir anlatıyı edebî kılan vak'anın şöyle böyle bir zamanda cereyan edip etmemesi değil de olaya zaman planında düzenli ve dengeli form kazandırılmasıdır.¹⁸⁷

Tabii ki anlatıbilimde ortaya konan eserlerin öne çıkan ilk özelliği îtibârî, farazî olmasıdır. Yani kurmaca bir âlemde teşekkül eden bir hayat resmedilmektedir. Böylesi bir âlemde zamanın da îtibârî olması doğaldır.¹⁸⁸

Bu bağlamda irdelediğimiz *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar*'ın tarihî bir roman olduğu göz önüne alındığında öyküde geçen tarihlerin pek çoğu gerçek zamanla örtüşmektedir. Bahse konu olan tarihî olaylar, asıl tarihlerinde verilmiş, kurmaca âlem ise bu tarihlerin etrafında inşa edilmiştir.

Yazar *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar* romanında bize hikâyenin geçtiği tarihi henüz anlatının üçüncü paragrafında ana karakterlerden Hâlid'in ifadesiyle "1947'den beri görmedim Fadıl, 9 yıl olmuş."¹⁸⁹ ifadesiyle açıklamaktadır.

Umanlı yazar, romanında tarihleri zaman zaman gün, ay ve yıl detaylarıyla vermektedir:

15 Nisan 1958. Ahdar Dağı sakinleri için tatlı, güzel bir gün. Bugün hastanenin bir misafiri var; bu misafir ne şarapnel parçasının isabet etmesi sonucu ne de bombardımanlar nedeniyle yaralanan biri. -Allah ömrüne ömür katsın- bugün Şerife'nin güzeller güzeli bir oğlu oldu.¹⁹⁰

Ya da "Hâlid, Mayıs 1957'de lider Salih bin İsa el-Harisî'den bir mektup alır."¹⁹¹ cümlesiyle aleni bir tarih zikredilmektedir.

¹⁸⁷ Tekin, **a.g.e.**, s. 134.

¹⁸⁸ Aktaş, **a.g.e.**, s. 117.

¹⁸⁹ Taî, **a.g.e.**, s. 1.

¹⁹⁰ **a.e.**, s. 57.

¹⁹¹ **a.e.**, s. 17.

Yazar bazen de olaylar arasında bağlantı kurarak geçen zamanın sürecini ifade etmiştir. Böylece okuyucu süreklilik hâliyle olayları bir bütün olarak algılamaktadır.¹⁹²

Öykünün karakterlerinden Hâlid ile Fadıl'ın uzun süre sonra yeniden karşılaşmalarının ardından Hâlid ilerleyen zamanı şöyle ifade eder:

Kuveyt'te onu (Fadıl'ı) ziyaret etme sözüyle vedalaştık, bu ayrılıştan on gün sonra da buluşmuştuk.

Kuveyt'te geldiğim günün akşamı, Fadıl'ın evinde akşam yemeği sofrasında idim.¹⁹³

Hâlid, ilk cümlede iki eylem arasında kurduğu zamansal bağla bize vakti haber vermektedir. İkinci cümlede ise yine aynı üslupla ancak daha kısa bir zaman zarfında “geldiğim günün akşamı” ifadesiyle okuyucuya süreci takip etmesi için bilgiler vermektedir.

Yazar Abdullah et-Tâî, öyküsünde zamanı bildirmek için başka bir yol daha izlemiştir. Bu da zamanı okuyucuya olayların sunuluşunda hissettirmektir.¹⁹⁴

Fadıl, arkadaşı Hâlid'e bir meseleyi hatırlatmak istediğinde, “(Hâlid) 2. Dünya Savaşı sırasında Maskat'ta bize okuduğun kasideyi hatırlıyor musun?”¹⁹⁵ diye sormuştur. Yazar, tarihi açık bir şekilde söylemek yerine herkesçe malum olan tarihî bir olaya işaret etmektedir.

Yazar, Vidad'ın hapisneden çıkışını da benzer üslupla ifade etmektedir:

Sabahleyin, Emmiyet Genel Müdürü'nün yanına giderken Vidad'a eşlik etti. Müdür onu Fao Hapishanesi'ne gönderdi. Vidad, 14 Temmuz Devrimi'nin ışıkları her yanı kaplayana kadar burada günlerini geçirdi.¹⁹⁶

Irak'ta 1958'de gerçekleşen ve “14 Temmuz ihtilâli” olarak bilinen bu tarihî olay yine okuyucuya sadece olayın ismi zikredilmesiyle zamana işaret edilmektedir.

¹⁹² Tekin, **a.g.e.**, s.139.

¹⁹³ Taî, **a.g.e.**, s. 4-5.

¹⁹⁴ Tekin, **a.g.e.**, s. 140.

¹⁹⁵ Taî, **a.g.e.**, s. 2.

¹⁹⁶ **A.e.**, s. 72.

Anlatıbilim açısından zamanı iki düzeyde ele almak gerekebilir. İlki; olay ve karakterlerin var olduğu zaman dilimi hikâye zamanı ya da vak’a zamanı, ikincisi ise öykünün kaleme alındığı zaman anlatma zamanıdır.¹⁹⁷

Melâiketu’l-Cebeli’l-Ahdar’ı bu açıdan incelediğimizde, olayın yaşandığı yani vak’a tarihi 1940’ların başlarından 1950’lerin sonlarına kadarki süreyi kapsamaktadır. Yazar bu yıllarda yaşanmış olayları, hadiselerin başlangıcından birkaç yıl sonra kaleme almıştır.

Kitabın tüm bölümleri 1958’de yazılmış sadece son bölümü 1962’de kaleme alınmıştır. Yazar bu bölümü, Uman’daki çalkantılı durumun sona erdiği ve istikrara kavuşmasının ardından yazdığını belirtmektedir.¹⁹⁸ Kitabın anlatma zamanı da bu süreci kapsamaktadır.

Eserin anlatım süresi ise; 1956’dan başlayıp üç yıllık bir süreyi içine almaktadır. Yazar vak’aları yaklaşık üç yıllık bir zaman diliminde okuyucuya sunmaktadır. Yazar geriye dönüşlerle hikâyeyi kapsamlı bir zaman dilimine yaymıştır. Umanlı yazar sadece geriye dönüş değil aynı zamanda iç monolog, mektuplaşma gibi tekniklerle anlatım süresinin zamanını genişletmiştir.

3.4.2.6. Mekân:

Bilindiği üzere anlatı bir terkipten teşekkül etmektedir. Daha önceki konu başlıklarında yer alan etkenlerin yanı sıra mekânı da bu bağlamda zikretmek gereklidir. Zira anlatı sanatında asıl unsur olarak bulunan vak’a “gerçek” ya da “îtibârî” bir mekâna ihtiyaç duymaktadır.¹⁹⁹

Bir romancı mekân unsurunu, olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak, roman kahramanlarını şekillendirmek, toplumu yansıtmak ya da atmosfer yaratmak²⁰⁰ için kullanabilirken yazarımız Abdullah et-Tâî’nin öyküsünde kullandığı bölge, şehir, kent gibi mekânların tamamına yakını gerçektir. Ayrıca bu mekânlar,

¹⁹⁷ Tekin, **a.g.e.**, s. 131.; Çıraklı, **a.g.e.**, s.35-36.

¹⁹⁸ Taî, **a.g.e.**, s. 109.

¹⁹⁹ Tekin, **a.g.e.**, s. 143.

²⁰⁰ **a.y.**

anlatıdaki tarihî olaylarla da örtüşmektedir. Yazar, gerçek ve tarihî olaylarla örtüşen mekân kullanımıyla hedeflediği ve vermek istediği fikri doğrudan okuyucunun gözleri önüne sunmaktadır.

Hikâyede olayların cereyan ettiği çevre “hayalî” ya da “ütopik” olmaktan oldukça uzaktır. Fadıl’ın evi, otel odası gibi birkaç detay mekân dışında yer isimleri gerçektir.

Yazarın, tarihi olaylarla uyum içerisinde mekânları gerçekçi isimleriyle zikretmesi hikâyenin gerçeklik payını artırmıştır. Romandaki yer isimleri kimi zaman olayın vuku bulduğu mekân kimi zaman da kahramanların konuşmalarında işaret ettiği mekânlar olarak anlatıda yerini almaktadır.

Hikâyenin merkezinde yer alan Uman’daki mekân isimlerinden başkent Maskat’ın yanı sıra Nizva, Es-Sîb, Ed-Dahiliye, Kuriyat, El-Berke’, Es-Semâil, Mısıra Adası, Er-Rustak, hikâyede Şeyh Süleyman bin Humeyr’in sarayı olarak geçen²⁰¹ Beyt Salıt, Izki, Sur, Yankul, Manah, El-Celâli Kalesi²⁰² anlatıda geçen başlıca yer isimleri arasında zikredilmektedir. Öykünün isminin istinat ettiği Ahdar Dağı ise anlatının pek çok yerinde geçmektedir:

Nizva’ya yönelik saldırılar arttı, savaş uçakları sivilleri hedef aldı. İmam, son durumu arkadaşları Süleyman b. Humeyr, Talib b. Ali ile istişare etti. Ahdar Dağı’na sığınmaları gerektiğine karar verdiler.²⁰³

Yazar yine başka bir yerde hem de öykünün ismine atıfta bulunarak Ahdar Dağı’nı zikretmektedir:

Vidad, böylece her hatırladığında kendisine vicdan azabı hissettiren, Fâik’in polis merkezinde sarf ettiği o cümlesinin verdiği sıkıntıdan feraha

²⁰¹ Taî, a.g.e., s. 48.

²⁰² Uman’ın başkenti Maskat’ta bulunan tarihi kale, 16 yy’ın sonlarına doğru deniz yolunun takibi için Portekizliler tarafından inşa edilmiştir. Maskat yönetimi ise bu kaleyi döneminde siyasi suçluların tutulduğu hapisane olarak kullanmıştır. Bkz: Google Maps, (çevrimiçi), <https://www.google.com/maps/place/Al+Jalali+Fort/@23.6168648,58.5977858,15z/data=!4m5!3m4!1s0x0:0x6cf4df2ab71037b3!8m2!3d23.6168648!4d58.5977858>, 04.11.2019.

²⁰³ Taî, a.g.e., s. 19.

kavuşmuştu. Ahdar Dağı'nın zirvesinde merhamet meleği olma hayali gerçekleşiyordu.²⁰⁴

Yazar, Uman'dan sonra ağırlıkla yer verdiği mekân olan Irak'taki yer isimleri arasında; Ed-Divaniye, El-Azamiye, El-Kâzimiye, Bağdat, Basra, Hille, Bağdat Havaalanı, Er-Rihab Sarayı, Ez-Zubeyr bulunmaktadır.

Mısır'da bulunan; romanın kahramanlarından Hâlid ile Fadıl'ın karşılaştığı daha sonra İmam Galib b. Ali'nin kardeşi Talib b. Ali'nin dış bağlantılar için kaldığı başkent Kahire ve Tahrir Meydanı, Hâlid'in refah seviyesine işaret etmek için kullandığı, "Fadıl'ı en son Araplara has bir kıyafet ve kısa sakalıyla anımsıyorum. Karşımdaki adam Avrupai tarzda giyinmiş sanki Abidin'e ya da operaya giden bir mühendis duruyor."²⁰⁵ ifadesindeki Abidin bölgesi zikredilmektedir. Yazarın çoğunlukla hikâyenin başlarında yer verdiği Mısır'da yer alan bölge isimleri arasında bahse mevzuu edilmesi gereken yerlerden biri de El-Menşiye'dir.²⁰⁶ Zira okuyucu, yazarın El-Menşiye Meydanı'nı rastgele tercih etmediğini bunun arkasında yer alan olayla birlikte Roman'ın ana fikrinde önemli bir yeri haiz olduğunu anlamaktadır.

Roman'da yer alan bir başka mekân da Kuveyt'te ise Fadıl ile Vidad'ın çalıştığı El-Emirî Hastanesi, Hâlid ile Fadıl'ın pasaport işlemleri için gittikleri Fehayhıl bölgeleri yer almaktadır.

Yazar ayrıca Arap coğrafyasında anlatı zamanına denk gelen dönemde öne çıkan; Beyrut, Şam, Bahreyn, Eş-Şârika, Dubai, Katar, Demmam, Muharrık Havalimanı gibi mekânlara da romanında yer vermektedir.

Roman'da ayrıca Arap coğrafyasının dışındaki bölgelere de değinilmektedir. Arap coğrafyası haricindeki yerlerin kahir ekseriyeti, hikâyenin vuku bulduğu zaman olarak değil de karakterlerin bir anlatı sırasında işaret ettiği yer isimleri olarak karşımıza çıkmaktadır:

²⁰⁴ a.e., s. 27.

²⁰⁵ a.e., s. 1.

²⁰⁶ Bu meydana ilişkin malumatlar yukarıda verilmiştir.

Asker, yanında bir çavuşla geri döndü ve Zahid'in çantasını aramaya başladılar. Didik didik aradılar. Asker, Karaçi ya da Mumbai'daki gümrükte Pakistanlı ve Hindistanlıların Körfez Araplarını aradığı usulü kullanıyordu.²⁰⁷

Yine hikâyede Fâik, Vidad'a Komünizm ile ilgili bilgiler verirken bazı ülke isimlerini zikretmektedir:

(Vidad): -Yeriniz neresi?

(Fâik): -Ooo başarılı bir soruşturma, bunu Nuri Said'in hapishanelerinde mi öğrendin. Yerimiz, Irak, Moskova, Londra, Paris, Kahire ve komünistlerin olduğu tüm ülkeler.²⁰⁸

Uman'da aksaklıklar yaşayan direniş faaliyetlerinin yeniden canlanması için İmâmet'i savunanların yaptığı görüşmelerde bazı mekân isimleri örnek teşkil etmesi açısından şöyle bahse mevzuu edilmektedir:

Savunma işlerinden sorumlu temsilciye sıra geldiğinde şunları söyledi:

-Kardeşlerim, durum hala bizim lehimizde. Çünkü kendi ülkemizde savaşıyoruz. Ancak bu durum, sınırlı bir vakte kadar böyle. Eğer sessiz kalmaya devam eder; başkalarını beklersek düşman konuşlanacak ve ülkemiz Kıbrıs, Malta ve Aden gibi İngiltere'ye ait bir askeri üssü olarak kullanılacak.²⁰⁹

Romanda ayrıca Maarif Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Mutasarrıf Merkezi, Emniyet Birimi, Kızılhaç, Arapların Sesi Radyosu'nun yanı sıra İngiliz Hava Kuvvetleri, İngiliz Kraliyet Hava Silahı (RAF), Reuters gibi bazı kurum isimleri de geçmektedir.

Yazar yukarıda da örneklendirmeye çalıştığımız gibi Roman'da mekânlara; genellikle ülke ve belde isimleri şeklinde değinmiş, mekân tasvirine neredeyse hiç yer vermemiştir. Roman'da mekân, harita üzerinden takip edilecek yer isimleridir ve son derece gerçektir. Öyküde yer alan mekânların, olaylarla sınırlı kalması yazarın mekân tasvirinden çok olayların akışını okuyucuya aksettirme çabası olarak yorumlanabilir.

²⁰⁷ Taî, **a.g.e.**, s. 32.

²⁰⁸ **a.e.**, s. 78.

²⁰⁹ **a.e.**, s. 100.

Umanlı yazarın hikâyesini geniş bir coğrafya üzerinde işleyeceği Roman'ın ilk sayfalarında kendisini aşikâr etmektedir. Biri Umanlı diğeri Iraklı iki kahramanın, Kahire'de bir araya gelmeleri, birkaç sayfa ilerlemeden mekân sürecine Lübnan, Irak seyahatleri ve bunları takiben Kuveyt'in sıralanması bu yöndeki kuvvetli ipuçları olarak yorumlanabilir.

Yazar, ayrıca iç mekânların tasvirinden imtina ederek farklı ülke isimlerine teveccüh göstermesi, Arap milliyetçiliği fikrinden de sudur etmiş olabilir.

3.4.2.7.Dil ve Üslup:

Umanlı yazar Abdullah et-Tâî, eseri *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar*'da sade, yalın, akıcı bir dil kullanmıştır. Okuyucu, romanı duraksamadan bir solukta bitirebilmektedir. Uman tarihinin bir döneminin anlatıldığı romanda, yazar daha çok modern zamana ait kelimeler kullanmıştır. Çoğu lisanda olduğu gibi Arapça'da da gramer açısından değil ama üslup ve içerik açısından dil en azından eski ve yeni ya da klasik ve modern olarak ayrılmaktadır. Yazarın Arapça olarak kaleme aldığı bu eserde de daha çok modern ve sade bir dil tercih edilmiştir.

Tarihî bir roman olan *Melâiketu'l Cebeli'l-Ahdar*'da yazar edebî betimlemelere, tasvirlerle pek yer vermemiştir. Sanki bir an önce okunması, okuyucuyla buluşması için anlatıyı genel bir üslupla kaleme almış, olayların hızına yetişebilmek için çaba sarf etmiş gibidir.

Roman'ı, konuşma dili açısından incelediğimizde, kahramanların karşılıklı diyaloglarına çokça yer verildiği görülmektedir. Yazar, karakterleri, yöresel dillere pek değinmeden, karakterler arasındaki eğitim, dünya görüşü, bakışı açısı farklılıkları dil düzeyinde büyük farklar olmadan düzgün bir lisan ile konuşturmuştur. Karakterler arasındaki karşılıklı konuşmalarla okuyucu roman kişilerini dinleme imkânı bulmaktadır.

Yazar romanda umumiyetle şimdiki zamanı tercih etse de metinde geçmişe yönelik anlatımlar da yer tutmaktadır. Karakterlerin, geçmişten bazı kesitlere ilişkin hatıralarını anlattığı bölümlerde geçmiş zaman kipi kullanılmıştır. Ancak bu

anlatımlarda genellikle anı tarzından aktarıldığı için bir süre sonra şimdiki zaman kiplerine dönmüştür.

Yazar, romanda tarihî olayları sade şekilde anlatım kaygısıyla dolu bir dil kullansa da tanınmış şairlerin şiirlerinden iktibas yapılmış, deyim ve atasözlerine yer vermiştir.

Abdullah et-Tâî, öyküde düşünce, durum, duygu ve olayları somutlaştırmak için şiirin yanı sıra deyim ve atasözlerinden istifade etmektedir.

Vidad'ın sevdiği adam Fâik'le konuştuğundan sonra ilişkilerinin akıbeti konusunda tereddüte kapılmasını, Türkçe'de "iki arada bir derede kalmak" şeklinde karşılık bulan Arapça'daki "في مهبّ الريح" deymiyle ifade etmektedir.²¹⁰

Fâik ile Vidan'ın Komünizm konusundaki tartışmasında, Vidad, her milletin kendi milletine yakınlık duyacağı görüşünü beyan ederken yazar, "kan çekme" manasında kullanılabilecek, "يحن الدم إلى الدم" deyimini tercih etmiştir.²¹¹

Eserde atasözlerine de yer verilmiştir. Hâlid, yol arkadaşının önemini belirtmek için "yoldan önce yoldaş" mealindeki meşhur Arap atasözünü, "الرفيق قبل الطريق" söylemektedir.²¹²

Yazar, Hâlid'in hapisneden çıktıktan sonra arkadaşlarıyla bir araya geldiği toplantıda, hapisnede yaşadıklarını "insanın bilmediği yanıştan dolayı kınanmayacağını" ifade eden genellikle Körfez ülkelerinde kullanılan "عين ما شافت ما لا مت" atasözüyle dile getirmiştir.²¹³

Okuyucu *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar*'da Kur'an-ı Kerim'den ayetler ve Sahabe-i Kiram'a ait sözlerle de karşılaşmaktadır.

Yazar Tâî'nin romanında kullandığı dil, yukarıda da ifade edildiği gibi sade ve anlaşılır bir Arapçadır. Okuyucuyu zorlayıcı kelimeler, dil oyunlarından uzak bir

²¹⁰ a.e., s. 81.

²¹¹ a.e., s. 80.

²¹² a.e., s. s.4

²¹³ a.e., s. 96.

ifade tarzı benimsemiştir. Diyaloglara oldukça yer vermiş buna karşın konuşmalarda ister halktan ister eğitilmiş ister asker olsun çok bariz bir üslup değişikliği görülmemiştir. Argo ve yerel dillerden oldukça uzaktır. İstisnâî durumlar olmakla birlikte bu neredeyse yok denecek kadar azdır.

Vidad ile Hâlid'in Ahdar Dağı'na gitmek için birkaç kişinin bulunduğu bir araçla yaptıkları seyahatte sahne alan Abdullah el-Karmuşî, giyim tarzı yüzünden maruz kaldığı şikâyetlere biraz halk diliyle cevap vermiştir.

Şoför, Abdullah el-Karmuşî'ye:

-Sana Uman kıyafetleriyle görünme demiştim. Şu sarığını çıkart.

Yardımcısı ekledi:

-Sakalını da az biraz kısalt.

Zahid (Abdullah) sesini yükselterek:

-Sıfatınıza tükürdüğüm. Fenalık, sakalımdan gelsin, ondan gelene katlanırım.²¹⁴

Devrik cümleye rastlanmayan romanda diyaloglarda ya da mektuplarda ara ara “kardeşim”, “değerli kardeşim”, “mücahit kardeşim” gibi daha çok devrim ya da mücadele ruhuna uygun terimlere yer verilmiştir.

Yazarın, tercih ettiği sade ve akıcı dilin yanı sıra roman genel anlamda mizah duygusundan uzaktır. Öyle ki, bizatihi romanın teması sosyal ilişkilerde ortaya çıkan hoşluklara oldukça müsait olduğu göz önüne alındığında daha gündelik ve mizahî konulara değinilebilirdi. Kemal-i ciddiyetin hissedildiği öyküde okurun yüzünde zaman zaman tebessüm yayacak gündelik hayatta da sık sık karşılaşılması olağan hadiselerin yer alması hem hikâyeyi daha gerçekçi kılabilir hem de olaylara daha fazla nüfuz edilmesine imkân verebilirdi.

3.4.3. Eseri Oluşturan Teknik Unsurlar:

Anlatıbiliminde vak'a, olay örgüsü, zaman, mekân, karakterler gibi hikâyenin inşa edildiği unsurların yanı sıra estetik dokuyu meydana getiren yanını da anlatım tekniklerinde aramak gerekir. Öyle ki; öykü anlatım tekniklerinden soyutlansa, bu

²¹⁴ a.e, s. 32.

teknikler öyküden çekip çıkarılsa metin bir tarih, sosyoloji ya da psikoloji kitabına dönüşebilir.²¹⁵

Bilindiği gibi anlatı sanatında; anlatma-gösterme, tasvir, mektup, özetleme, geriye dönüş, montaj, diyalog, iç çözümleme, iç monolog gibi belli başlı teknikler kullanılmaktadır. Umanlı yazar Tâî'nin eserini bu bağlamda incelemeye çalışacağız.

3.4.3.1. Anlatım-Gösterme Tekniği:

Eserde anlatma ve gösterme tekniği birlikte kullanılmaktadır. Öyküde anlatıcı unsuru göz ardı edilemeyecek kadar varlığını korurken yazar sık sık yer verdiği karşılıklı diyaloglarla da gösterme tekniğini işlemektedir. Bu da okuyucunun dikkatini zaman zaman anlatan üzerine yoğunlaştırırken zaman zaman da metin üzerine çevrilmesine yol açmaktadır.

Yazar tarihî bir roman kaleme almasına ve gerçek olaylara oldukça fazla yer vermesine rağmen kullandığı bu teknikle okuyucuya bir tiyatro eserini izlediği intibasını bırakmaktadır.

Yazarın romana, Tahrir Meydanı'ndaki Hâlid'in başından geçenleri anlatmasıyla başlaması okuyucuyu yakalamaktadır.

Romanın ilerleyen bölümlerinde İngiliz uçaklarının Ahdar Dağı'na saldırısının gerçekleştiği sahne yazarın anlatma tekniğini kullandığı yerlerden birisidir. Hâkim bakış açısıyla tüm olayların otoritesini elinde tutan yazar bu olayı da okuyucuya şöyle aktarmıştır:

Alarm sesleri yükseldi. Ahdar Dağı sakinleri “hava saldırısı, hava saldırısı” diye bağırmaya başladı. Öğlen vakti idi. Askeri merkez muhafızları dışında insanların çoğu evlerinde idi. Ancak sesleri duymaya başlayınca sığınaklara doğru koşmaya başladılar.

Bombardıman başladı, onlarca roket yağıyordu. Mücahitler de top atışlarıyla karşılık veriyordu. Bombardıman şiddetlendi, saldırı, idare merkezine yoğunlaşıyordu. İdare merkezinin yerini tespit mi etmişlerdi? Anlaşılan öyle olmuştu. Şeyh Talib, İmam Galib ve adamlarının karargâhı terk etmesini teklif etti; hedefte onlar vardı. Hareketlilik başladı.

²¹⁵ Tekin, **a.g.e.**, s. 203.

İmam Galib, Şeyh Süleyman b. Humeyr, komutan Talib, Salim b. Abdullah el-Harisi, Yahya b. Abdullah en-Nebhâni, Abdurrahim b. Seyf el-Harusi, Süleyman b. Muhammed es-Salimi. Bu isimleri ve onlara refakat edenler, çatışmaları, saldırının yoğunlaştığı bu noktada takip ediyorlar, yönetiyorlardı. Yerlerini değiştirmeye koyuldular. Ancak bu durum anlaşıldı ve uçaklardan biri alçaktan uçarak taramalı tüfekle ateş açtı. Ancak mücahitler de onların yaklaştığını görünce hemen tümseklere yöneliyor oralara sığınıyorlardı. Arkasında sığındıkları duvar üzerlerine yıkılan dört kişiden üçü yaralandı.

Uçaklar bir anda Hâlid'in hastanesi üzerindeki bayrağı fark etti ve oraya doğru yöneldi. Ev ile Zehran'ın topunun olduğu bölge etrafında birkaç tur attı. Önce bir bomba attı, daha sonra biraz alçalarak patlamanın tesirini inceledi ve bölgeyi taramalı tüfekle hedef aldı. Daha sonra bir bomba da Zehran'ı hedef aldı. Ancak Zehran, uçağı vurdu ve düşürdü. İngilizlere göre Uman'da hastaneler suç unsuruydu.²¹⁶

Anlatı sanatında realistlerden itibaren bilinçli şekilde devreye giren gösterme tekniği²¹⁷ ele aldığımız Roman'da iki farklı şekilde kullanılmıştır.

Bunlardan biri anlatma tekniğiyle yan yana kullanılan gösterme tekniğidir. Yazar, Vidad ile Hâlid'in Ahdar Dağı'na girmesi sırasında yaşanan sahnede, sırasıyla anlatma-gösterme-anlatma tekniğini uygulamıştır. İlk önce anlatıcı durumu izah eder daha sonra anlatıcı aradan çekilir ve okuyucuya doğrudan ulaşılır, bunu da yine anlatma tekniği takip eder:

Seyf, anlaştıkları noktada, yol üzerinde onlarla buluştu, Hâlid ona eşlik ediyordu. Hâlid, Vidad'ı yakın zamanda buluşacaklarına ikna ederek, gün ışıklarıyla birlikte yürümeye koyuldu. Hâlid, beş mücahitle tanıştı, yanlarında ilaçların olduğu çantalar ve kimliğiyle ilerlediler.

İlk merkeze ulaştıklarında, orada bulunanlar güvenliğin sağlanması görevlerinde idiler.²¹⁸

Tâî, burada gösterme (sahneleme) tekniği kullanmıştır:

Sıra Hâlid'e gelince durdular:

...-Sizi bu titiz çalışmanızdan ötürü tebrik ediyorum ki bulunduğunuz konum tam olarak bunu gerektiriyor. Ancak savaşçı bu beş mücahidin varlığı yeterli bir güven sağlamıyor mu? Ayrıca Şeyh Amir'in beni göndermiş olması şüpheleri ortadan kaldırmıyor mu?

-Sözünü ettiğin bu kahraman fedailer, kutsal görevlerinden sorumlu. Bu nedenle onların görevi harekât sırasında. Bizim de buradaki görevimiz, Ahdar

²¹⁶ Taî, a.g.e., s. 52-53.

²¹⁷ Tekin, a.g.e., s. 211.

²¹⁸ Taî, a.g.e., s.43.

Dağı Kalesi'ne ajanların sızmasını önlemek için olabildiğince titiz bir şekilde araştırmak.

- O halde sorularınıza cevap vereyim. Öncelikle, Şeyh Harisi'nin kâğıtta imzası bulunuyor, önemli olan da bu. Kâğıdın renginin bir ehemmiyeti yok.

-Hayır Hâlid, belki bununla bir şey kastedilmiş olabilir. Şeyh Harisi'nin attığı her yeni adımda bir şeyi kastettiğini bilmiyor musun?

-Her neyse, yazı karakteri meselesine dönecek olursak. Bu mektubu, Şam'da yazmıştı. Yazarken de Şam'daki İmam'ın ofisinde yer alan daktiloyu kullanmıştı.²¹⁹

Tâî, yeniden anlatı tekniğine geçerek, okuyucu ile doğrudan kurulan bağı koparmıştır:

Fedailer, Hâlid'le vedalaşarak yollarına devam ettiler. Koruma muhafızları, liderlerin Hâlid'i tanıdığı ve buna ilişkin bir belge göndereceğini biliyordu.

Fedailerden biri, iki gün sonra Hâlid'in Katar'dan gönderdiği bir adam ve Şeyh Talib'ten bir mektupla birlikte geri döndü. Mektupta, "Hâlid'i Katar'dan tanıyan birini gelecek. Hâlid'in kimliğini tespit edecek." yazıyordu.

O günün akşamı, iki kadın yanlarında Şeyh Amir'den mektup taşıyan bir koruma ile merkeze ulaştı. Böylece Hâlid, Ahdar Dağı'na Vidad ile girdi.²²⁰

Hikâyenin bazı bölümlerinde de bağımsız gösterme tekniğine yer verilmiştir. Vidad'ın yıllar sonra evlenmeyi düşündüğü Fâik'le karşılaştığı sahnede yazar sahneyi ikisine bırakmıştır. Yazar, ikili arasındaki diyalogun kesintisiz şekilde devamıyla belki de okuyucuya Fâik ile Vidad arasındaki duygunun ve çelişkinin yoğunluğunu aktarmak, durumun etkisini artırmak istemiş olabilir:

-Fâik neyin var? Sanki sizin partinizden biri gibi konuşuyorsun.

-Sen bizim partimizden değil misin? Ortak değil miyiz? Ben seninle nişanlanmak istiyorum Vidad, bırak da mutluluğumuz itmama ersin. Hapishaneden birlikte çıktık ve Irak topraklarında da birlikte yaşayalım.

-Her neyse, bir şey sorabilir miyim?

-Tabii ki

-Komünistler kimler?

-Hmm, tamam; anlaşılan sen komünist değilsin. Komünistler, Karl Marx ile Lenin'in arkasından giderler.

-Yeriniz neresi?

²¹⁹ a.e., s. 44

²²⁰ a.e., s. 43-45.

-Ooo başarılı bir soruşturma, bunu Nuri Said'in hapisanelerinde mi öğrendin. Yerimiz, Irak, Moskova, Londra, Paris, Kahire ve komünistlerin olduğu tüm ülkeler.

-Eğer İngiltere'de komünist varsa orası da sizin yeriniz mi?

-Tabii, çünkü onlar hedeflerimizi gerçekleştiriyor, gericilik, despotizm ve uşaklığı sonlandırıyor.

-Tel Aviv'de olsalar bile mi?

-Hayır, o başka bir melese. Filistin meselesi öncelikli onu diğerlerinden ayrı tutuyoruz.

-Onlarla Filistinlileri birbirine yakınlaştırıyor ve Filistinlileri komünist yapıyorsunuz. Filistin, Arap ve Yahudilerin yer aldığı komünist bir vatan oluyor.

-Şu anda Filistin meselesiyle ne işimiz var? Evvel emir Irak'ta gücümüzü toplayalım.

-Peki, Irak'taki çağrınız nedir?

-Feodal sistemle mücadele, kökleşmiş adetlere son verme, yönetimi ele geçirme, Irak halkını kültürlendirme ve tarım reformu.

-Bunlar sadece Komünizmle mi oluyor?

-Komünizm, bunları kapsayan bir metot.

-Mısır'da feodalizm var mı? Oradaki adetler ya da yönetimi hakkında ne düşünüyorsun? Ya da halkın kültürlenmesi? Komünizm'in bunda bir etkisi oldu mu?

-Biz farklıyız, Mısır farklı. Sonra, Mısır'ın doğru yolda olduğunu da kim söyledi?

-Senin hapisanede kalman söyledi, sen üç yıl Mısır uğruna oradaydın.

-Beni anlamak istemiyor musun? Tamam, önemli değil, biraz daha anlatayım. Bu erkeklerin, kadınlar için ödediği bir vergi.

-Teşekkürler Fâik, Allah işlerini kolaylaştırsın. Bir sorum kaldı.

-Buyur.²²¹

3.4.3.2. Tasvir Tekniği:

Anlatı sanatında, edebiyatçıların anlattıkları olayları daha gerçekçi bir atmosfere taşımak için kullandığı tekniklerden biri de tasvirdir. Modern edebiyat ve bu edebiyat şeklinin gelişmesiyle birlikte anlatıda tasvir önemini yitirmeye başlamıştır. Yazarlar, tasvir tekniği kullanımını azaltmış, gizlemiştir.

Umanlı yazarın ele aldığımız bu eserinde de tasvir tekniği neredeyse yok denecek kadar azdır. Tasviri blok halinde değil de olayların seyri içinde ve düşük

²²¹ a.e., s. 77-80.

miktarda kullanmayı tercih etmiştir. Hikâyenin başladığı ve Hâlid'in bakış açısıyla aktarıldığı ilk cümleler şöyledir:

Kısa bir an. Eğer öylece bıraksaydım, Tahrir Meydanı'nda yer alan fiskiyenin damlacıkları arasında uyumsuz ışıklarla birlikte kaybolup gidecek kısa bir an. Eğer bıraksaydım bu sahne ne de böyle bir hikâye olurdu.

Kahire'de akşam vakitlerini Tahrir Meydanı'nda geçirmeyi alışkanlık edindim. Meydandaki çimlerin üzerinde yürürken renkli ışıklarla parlayan su damlacıklarını seyrediyorum. Birdenbire sol tarafıma dönünce banklardan birinde oturan genç bir adam dikkatimi çekti.²²²

Hâlid'in ve o dönemdeki siyasî suçluların tutulduğu el-Celâlî Kalesi ve Hâlid'in oraya geliş sahnesinde küçük tasvir kesitleri bulunmaktadır:

Hâlid, kelepçeleriyle yaklaşık yarım millik bir mesafe yürüdükten sonra El-Celali Kalesi'ne ulaştı. Bu korkunç hapisanenin merdivenlerini çıktı. Burada Hâlid'i, katiller ve suçlular arasında yaşayan 53 siyasi tutuklu karşıladı.²²³

3.4.3.3. Mektup Tekniği:

İnsanlık tarihinde kısa edebiyat metinleri olarak kayda geçebilecek mektup, anlatı sanatında da bireysel duyguların ifadesinde yaygın bir tür olarak kullanılmaktadır.

Bu metot, yazara anlatının akışındaki süreci durdurma, zamanı genişletme ve küçük ayrıntılara dilediğince yer verme imkânı tanımaktadır.

Abdullah et-Tâî, incelediğimiz eserinde mektup tekniğini sıklıkla kullanmıştır. Olayların seyrine müdahale etmek istediği, ya da tarihî olaylara arka plan olması açısından önemli gördüğü vak'aları karakterler arasındaki mektuplaşma tekniğiyle yapmaktadır.

Yazar, öykünün akışı içinde müstakil şekilde gelen mektuplarla, okuyucunun nabzını tutmaktadır.

²²² a.e., s. 1.

²²³ a.e., s. 86-87.

Öykünün ana karakterlerinden Vidad ile Hâlid'in arasında mektuplar hikâyenin başlıca unsurları arasında yer almaktadır. Hâlid, Vidad'a gönderdiği bir mektuba, "Değerli kardeşim Vidad'a derin saygılarımla"²²⁴ diye başlar ve klasik bir mektup metnini kaleme alır.

Hâlid'in hayatı için aldığı önemli karar ve bunun cevabı da okuyucuya yine mektup yoluyla aktarılmıştır. Fâdil, Hâlid'in mektubuna cevaben yazdığı mektupta, kardeşinin evlikle ilgili düşüncelerini ifade etmektedir:

Sevgili kardeşim Hâlid, senin geniş yüreğine sevgilerimle;

Asil mektubunu aldım, bize güvenin ve yakınımız olma isteğin için çok teşekkür ederim. Biliyorsun ki ben seni daima öz kardeşim gibi gördüm. Seninle Maskat'ta zor zamanları birlikte atlattık. Umanlıların pek çoğu ile kurduğum kardeşlik bağı, beni Kuveyt'te Iraklı değil de Umanlı bir muhacirmişim gibi hissettirdi.

Emin ol ki, Vidad'la evliliğini, kendim için sağlam bir destek ve kız kardeşim için de uygun bir eş olarak görüyorum. Bu nedenle Vidad'la açık şekilde konuştum, hatta sana ilişkin görüşümü de beyan ettim. O da sana dair aynı duyguları taşıyormuş.

Ancak Hâlid, onun annesi ve memleketinden uzakta olduğunu biliyorsun. Bu nedenle hâlihazırda evlenmeyi düşünmediğini, evlilik meselesini Irak'a dönüşü kadar bekleteceğini söyledi.²²⁵

Yazar, ayrıca bu mektuplaşmanın farklı şekillerde devam ettiğini, mektuplaşmanın kimler arasında olduğu ve muhtevalarına ilişkin okuyucuya kendisi haber vermektedir:

Aylar geçti, Hâlid ve Fadıl arasındaki mektuplaşma inkıtaa uğramadan devam etti. Hâlid, Vidad'a da bazı durumlarda yazıyordu; Mısır'a saldırı, Irak petrolü meselesi ve İsrail'in tedarik ettiğine ilişkin haberler, Irak'ta Hür Subaylar'a eziyet edilmesi, Ramazan Bayramı gibi münasebetlerle mektuplar gönderiyordu.²²⁶

Okuyucu, Vidad'ın Fâik'ten ayrılma kararını da mektupla öğrenmektedir:

Kardeşim Fâik,

²²⁴ a.e., s. 16.

²²⁵ a.e., s. 16-17.

²²⁶ a.e., s. 17.

Bu mektubu aldığında Kuveyt'te olacağım. Bağdat'tan sana haber vermeden annemle ayrıldığım için bana kızma. Bu hikâyede çekilmeyi tercih ettim ve sana da bir gelecek bırakıyorum. Çok fazla tecrübeler edineceğini çok iyi biliyorum; ancak bu tecrübelerde kaybolur musun yoksa temizlenir misin onu bilemiyorum.²²⁷

3.4.3.4. Özetleme Tekniği:

Hikâye, roman ve öykü yazım tekniklerinde yazar anlatmak istediklerinin tamamını ayrıntılı, detaylı şekilde metne aktaramayabilir. En nihayetinde şekillendirdiği karakterlerin özelliklerine, değinmek istediği konuların detaylarına ya da işaret etmek istediği zamanın tüm kıvrımlarına temas edememekte ve bu konularda seçici davranmak zorunda kalmaktadır.

Yazar Abdullah et-Tâî'nin de kaleme aldığı karakterler elbette metinde geçen özelliklerinden ibaret değildir, ancak onların öne çıkan özellikleri özet şeklinde okuyucuya aktarılmaktadır.

Yazar, Vidad karakterinin hayatına ilişkin bilgileri özetleme tekniğiyle aktarmaktadır:

Yemekten sonra Vidad'ı dinlemeye koyulduk, sohbet çok keyifliydi. Vidad bize öğretmenlik fakültesinden mezuniyetini daha sonra da Azamiyye bölgesindeki bir kız okuluna atanmasını anlattı. Irak'ta annesi ve küçük kardeşleriyle mutlu mesut yaşadıklarını onlar için maişetini kazanmaya çalıştığını söyledi. Bu durumun ta ki 1954'te vatan için mücadeleye çağrılana kadar devam ettiğini belirtti. Vidad, bundan sonra güven ve itmi'nan içindeki ailesinin felaketle karşı karşıya kaldığını aktardı.²²⁸

Yazar karakterlerin yanı sıra hikâyedeki zamanın akışında da özetleme tekniğine yer vermiştir:

Vidad, bu durum için makul bir açıklama bulmaya çalıştı ama bulamadı. Hapishaneden, Mutasarrıflığa, oradan polis merkezine beş gündür mekik

²²⁷ a.e., s. 82-83.

²²⁸ a.e., s. 5.

dokuyorlardı, Vidad artık usanmıştı. Altıncı gün, arkasında iki polisle yürürken bir ses işitti.²²⁹

Burada beş gün boyunca yapılan eylemi teferruatlı şekilde izah etmek yerine süreç hızlandırılmaktadır. Umanlı yazar da diğer meslektaşları gibi özetleme tekniğine sıklıkla yer vermiş hem gereksiz tekrarlardan okuyucuyu azade etmiş hem işaret etmek istediği daha önemli konuları ön plana çıkarmış hem de kısa hatırlatmalar yapmıştır.

3.4.3.5. Geriye Dönüş Tekniği:

Geriye dönüş tekniğinin hem öykünün yapısının kuruluşunda hem olayların yüzeysel ya da ayrıntılı olarak sunulmasında hem de kahramanların çizilip tanıtılmasında önemli bir rolü haizdir.²³⁰

Abdullah et-Taî de romanında bu tekniğin uygulama tarzlarından yapıcı geriye dönüş metodunu kullanmıştır. Vidad'ın kim olduğu hakkında okuyucuyu aydınlatmak için bu yöneme başvurmuştur. Öykünün ilerleyen sayfalarında yani okuyucu Vidad karakterinden haberdar; ancak onun hakkında pek de bilgi sahibi değil iken yazar geriye dönüş tekniğiyle merakı gidermektedir. Yazar bunu iki bölüm halinde gerçekleştirmektedir. İlki Vidad'ın yemek masasında kısa özgeçmişini anlattığı bölümdür. Olay diğer kahraman Hâlid'in bakış açısından sanki olayları yaşamış görmüş biri gibi aktarılmaktadır.²³¹

Vidad'ın hayatını derinden etkileyen ve hikâyenin ilerlemesine rağmen ne olduğunu öğrenemeyen okuyucuyu merak içerisinde bırakan bir başka kısım da yine aynı teknikle açıklanmaktadır:

Hayallerin onları ayarttığı günlerdi, Vidad, öğretmen enstitüsünde, Fâik ise ekonomi ve ticaret fakültesinde öğrenci idi. Bir perşembe günü, hayatlarının en mutlu günüydü. Vidad'a ailesini ziyaret için izin verilmişti. Fâik'in buluşma saatini iple çektiğini fark etti.

²²⁹ a.e., s. 7.

²³⁰ Tekin, a.g.e., s. 263.

²³¹ Taî, a.g.e., s. 5-9.

Perşembe akşamı ya da cuma sabahı ise Vidad Azamiyye Çarşısı'na giderken, öğretmen olarak atanmasından sonraki buluşmalarını hatırladı. Fâik'in mezuniyetini ve ailesinden kendisini istemesini beklemek üzere sözleştiler. Bir iş bulup çalışmaya başladığında, hayallerinin gerçekleşmesi için aralarında hiçbir engel kalmıyordu.

Fâik'in babası Adalet Bakanlığı'nda eski bir memurdu, idari pozisyonda önemli bir görevi deruhte ediyordu. Oğlunun, bir yuva kurmasını çok istiyordu. Annesi ise Vidad'ın, kardeşi Fadıl'ın Irak'tan zorunlu şekilde ayrılmasından sonra annesi ve kardeşlerini koruyup gözetmesinden sık sık övgüyle bahsederdi.

Vidad, Fâik'in 1952 yazında fakülteden başarıyla mezun olduğunu öğrendiği günlere dalıp gitti. Daha sonra Kazımiyye'deki bir dokuma fabrikasında çalışmaya başlamasıyla ikisinin yaşadığı sevinci. Böylece tatlı hayalleri, gerçeğe dönüşüyordu. Fâik, 1955'te durumu babasına açmaya karar vermişti ki ikisi 1955'ten önce Bağdat'taki polis merkezinde karşılaştı.²³²

Hikâye sürecini bir blok halinde kesen bu tür geriye dönüşler zamanla yerini zamanda âni sıçramalar, gidip gelmeler anlamında “flashback” yöntemidir. Yazar bu üsluba da öyküsünde yer vermiştir. Vidad, 14 Temmuz İhtilali'nden sonra Irak'taki gelişmeleri izlerken zihni ise Ahdar Dağı'ndaki Barış bebeğe gitmiştir:

Vidad, hapishane sütunlarından birinin yakınında durdu ve düşünmeye başladı. Nereden esmişti de Şerife'nin oğluna Barış ismini koymuştu?²³³

3.4.3.6. Montaj Tekniği

Anlatı sanatında sıklıkla kullanılan tekniklerden biri olan montaj esere zenginlik katmaktadır. Yazar Abdullah et-Tâî de öyküsünü bu teknik ile beslemekte, kimi zaman meşhur bir şairin şiirine kimi zaman bireysel sözlere kimi zaman da ilahî nitelikli metinlere yer vermektedir.

Hâlid ile Fadıl yıllar sonra karşılaştıklarında duygulanmışlar, şaşırmışlar ve hayretlerini Kays bin Mulevvah'a²³⁴ ait olduğu düşünülen bir beyitle ifade etmişlerdir:

²³² a.e., s. 23-25.

²³³ a.e., s. 73.

²³⁴ Kays b. el-Mulevvah b. Müzâhim el-Âmirî, nam-ı diğer Mecnun. Kays bin Mulevvah'ın gerçek veya hayalî bir şahıs olduğu konusunda birbirinden farklı rivayetler bulunmaktadır. Şiirlerinde geçen ipuçlarından hareketle Emevîler'in ilk zamanlarında yaşadığı düşünülmektedir. Bkz: İsmail Durmuş, “Mecnûn”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2003, Ankara, c.28, s.277-278.

يُظَنُّ أَنَّ كُلَّ الظَّنِّ أَنَّ لَا تَلَاقِيَا

وَقَدْ يَجْمَعُ اللَّهُ الشَّائِئَيْنِ بَعْدَمَا

*

*Allah birbirinden uzakta kalmış iki şeyi bir araya getirebilir
Ki onlar artık bir daha karşılaşmayacaklarını sanırlar²³⁵*

Daha sonra Fadıl da arkadaşına yine şiirle karşılık verir:

2. Dünya Savaşı sırasında Maskat'ta bize okuduğun kasideyi hatırlıyor musun? Hani Mahmud Hasan İsmail'in²³⁶ kasidesi:

وَأَمْشِي لَهُ فَوْقَ اللَّهْيَبِ

نَادَاكَ مَجْدُكَ فَاسْتَجِيبِي

نَيَّا وَأُغْنِيَةَ الشُّعُوبِ

يَا مِصْرُ يَا أَنْشُودَةَ الدُّ

*

Şanın seni çağırıyor, bu çağrıya kulak ver

Ona doğru ateş üzerinde yürü,

Ey Mısır, dünyanın (dilineki) marş

Ve halkların şarkısı”

Hâlid, baksana şairler haber veriyor. Mısır, şairin bu kasidesinden birkaç sene sonra ateşler üzerinde yürümedi mi? Mısır bugün halkların şarkısı olmadı mı?

Hâlid, Vidad'la tanışmasının ardından ona karşı hislerini ifade ederken şair Kays bin Zerih'in²³⁷ dizelerinden yardım almaktadır²³⁸:

شُحُوبٌ وَتَعْرَى مِنْ يَدَيْهِ الْأَشَاغِعُ

وَلِلْحُبِّ آيَاتٌ تَبِينُ بِالْفَتَى

²³⁵ Abdullah et-Taî, **Melâiketu'l-Cebel el-Ahdar**, 2. bs., 2009, Kuveyt, Er-Rebîân Basım ve Dağıtım Şirketi, s. 2.

²³⁶ Mısırlı şair (1920-1977). Bkz: Mu'tez Kusay Yasin, “el-Kıra'a el-ıkaıyye li'l-Kasidetı Allah ve'z-Zât li'ş-Şair Mahmud Hasan İsmail”, **Mecelletu'l-Âdâbi'l-Basra**, sayı:65, sene:2013.

²³⁷ Kays bin Zerih (ö. 68/687). Bkz: Hüseyin Tural, Ebû Zeyd Kays b. Zerih b. Sünne b. Huzâfer el-Kinânî, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2002, Ankara, c.25, s.93-94.

²³⁸ Taî, **a.g.e.**, s. 10.

*

*Aşkın, kişi üzerinde bazı alametleri vardır
Kahramanlar onun yüzünden sararıp solar ve yenilir*

Yazar ayrıca Sa'd b. Nâşib el-Mâzini'nin²³⁹ "سَأْغِيلُ عَنِّي الْعَارَ بِالسَّيْفِ" isimli kasidesinden bir kesit²⁴⁰, 1921-1948 yıllarında Kudüs Başmüftüsü El-Hac Emin el-Hüseyni'nin Berlin Havalimanı'nda İbrahim bin Kuneyf'e²⁴¹ ait "تَعَزَّ فَإِنَّ الصَّبْرَ بِالْحَرِّ" ile başlayan kasidesinden okuduğu beyitler²⁴² ve El-Ahtal es-Sağır'den (Bişâra el-Hûri)²⁴³

عَدَّتْ الْأَحْدَاثُ مِنَّا أَنْفُسًا

لَمْ يَزِدْهَا الْعُنْفُ إِلَّا عُنْفُونَا

*

*Olaylar bizden biri gibi oldu
Şiddet de sadece o olayların gücünü arttırdı*

beyitlerine²⁴⁴ yer vermektedir.

Yazar şiirleri, karakterler tarafından seslendirmektedir. Bu şiirler; aşk, hamaset, vatanperverliğin yanı sıra şaşkınlık gibi duyguların ifadesinde kullanılmaktadır.

Romanda zaman zaman da Kur'an-ı Kerim'den iktibaslar yapılmıştır. Karakterlerden Zehran, eşine haksızlık yapacağı düşüncesiyle eşi Şerife'den boşanma kararı almıştır. Ancak yine de şartlar düzelse eski eşi Şerife ile evlenmeyi istemektedir. Bu isteğini ifade ederken "Bilemezsin, belki Allah bundan sonra bir iş

²³⁹ Sa'd bin Nâşib el-Mâzini, Emeviler döneminde yaşamış şair. Bkz: Zirikli, **a.g.e.**, C.3, s:88.

²⁴⁰ Taî, **a.g.e.**, s. 98.

²⁴¹ İbrahim bin Kuneyf en-Nebhânî, Müslüman şair, "تَعَزَّ فَإِنَّ الصَّبْرَ بِالْحَرِّ أَجْمَل" ile başlayan kasidesiyle meşhur oldu. Bkz: Zirikli, **a.g.e.**, C.1, s:58.

²⁴² Taî, **a.g.e.**, s. 98.

²⁴³ Bişâra el-Hûrî bin Abdullah el-Hûrî Mihail, 19. yy'ın sonları 20. yy'ın başlarında yaşamış Lübnanlı şair. Bişâra el-Hûrî, Arap edebiyat dünyasında El-Ahtar es-Sağır olarak isimlendirilmiş ve öyle bilinmektedir ki Abdullah et-Tâî'de kitabından şairden El-Ahtar es-Sağır olarak bahsetmektedir. Bkz: Hâni el-Hayyar, **A'lam eş-Şi'ir el-Arabî: El-Ahtal es-Sağır**, Muesseseti Raslan Basım ve Yayınevi, 2010, s.8-10.

²⁴⁴ Taî, **a.g.e.**, s. 99.

(yeni bir durum) husule getirir (başka bir kapı açar).” diyerek Talak Suresi’nin²⁴⁵ ilk ayetine işaret etmektedir.²⁴⁶

İmam Galib b. Ali, Vidad ile Hâlid’in hastanesine ziyaretinin ardından onları tebrik eder ve muvaffakiyet diler. Onlar gibi mücadeleyi göze alan kişileri örnek gösteren İmam Galib, ayrılmadan önce Ahzab Suresi’nde yer alan “Müminler içinde Allah’a verdikleri sözde duran nice erler var. İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimi de (şehitliği) beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde (sözlerini) değiştirmemişlerdir.”²⁴⁷ ayet-i kerimesini okur.²⁴⁸

Bunlara ilaveten yazar ayrıca Sahabe-i Kiram’ın önde gelenlerinden ilk Halife Hazreti Ebubekir’in sözlerine de yer vermiştir. Romanın sonlarına doğru, Hâlid, Uman’da işgalcilere karşı verilen mücadelenin yeniden canlandırılması ve bu konuda neler yapılabileceğine ilişkin yetkililerle görüşmektedir. Hikâyenin seyri açısından önemli bir karar alınır ve yazar bu kararı Hulefâ-i Râşidîn’den Hazreti Ebubekir’in bir sözüyle destekler. Hikâyede sözün Hazreti Ebubekir’e ait olduğu da söylenmektedir:

(Hâlid): Kabilecilik değil; halkçılık, örgüt değil; vatan, başkanlık değil; Ebubekir es-Sıddık’ın ifadesiyle; “Allah’a itaat ettikçe bana uyun” diyenlerin çalışması.²⁴⁹

3.4.3.7. Diyalog Tekniği:

Edebî sanatların çeşitli dallarında sıklıkla kullanılan bu yöntem genellikle iki ya da daha fazla kişi arasında gerçekleşir. Bu yöntem *Melâiketu’l-Cebeli’l-Ahdar*’da sık sık karşılaştığımız bir metottur. Yazar bu yöntemi; kimi zaman olayın akışına yardımcı olmak, kimi zaman karakterlerin sosyal konumlarının açıklanması, kimi zaman belirli bir düşünce ve felsefeyi aktarmak gibi farklı nedenlerle kullanmaktadır.

²⁴⁵ Kur’an-ı Kerim

²⁴⁶ Taî, a.g.e., s. 40.

²⁴⁷ Kur’an-ı Kerim, Ahzab Suresi, 22. ayet.

²⁴⁸ Taî, a.g.e., s. 49.

²⁴⁹ a.e., s. 103.

Fâik ile Vidad'ın ayrılıkla nihayetlenen o uzun diyalogu²⁵⁰ bu iki karakterin sosyal konumları ve fikir dünyalarının açıklanması için güzel bir örnek olabilir. Vidad, tavizsiz bir Arap milliyetçisi iken sevdiği adam Fâik, hapishanede kaldığı yıllarda Komünizm'den etkilenmiştir. Vidad'ın şaşkınlığı ve Fâik'ten kaynaklı merakı nedeniyle muhatabına art arda sorular yöneltmiş, bu bağlamda da hem Arap Milliyetçiliği hem de Komünizm'e ilişkin okuyucuya malumat verilmektedir.

Ahdar Dağı'na saldırı düzenleyen ve yaralı şekilde esir alınan İngiliz askerleriyle yaşanan diyalog da olaya bambaşka bir boyut kazandırmaktadır. O vakte kadar olaya Ahdar Dağı ve Arap Milliyetçiliği'ni savunan karakterlerin gözünden bakarken bir anda karşı taraf olarak addedilebilecek İngiliz askerlerinin de konuşmaya dâhil olmasıyla vak'anın açısı genişlemektedir.²⁵¹

Roman'ın sonlarına doğru, Hâlid ve arkadaşlarının ülkeleri için işgal güçlerine karşı verilen mücadele hakkında yaptıkları toplantıda geçen uzun diyaloglarla yazar hem konunun akışına yardımcı olmakta hem de yönetime ilişkin çeşitli görüşleri ortaya koymaktadır.²⁵²

3.4.3.8. İç Monolog Tekniği:

Yazar Roman'da diyalogun yanı sıra iç monolog tekniğine de yer vermektedir. Böylelikle okuyucu, karakterin iç dünyasıyla tanışır. Tiyatro sahnesinde sunulan bir gösteride oyuncunun doğrudan seyirciye dönerek onu muhatap alması gibi bu teknikte okuyucu ile karakter arasında kimse kalmaz.

Vidad'ın Fâik'le konuşmasının, sevdiği adamın görüşlerinin kendi görüşleriyle taban tabana zıt olduğunu anlamasının ardından düşünmeye başlar. Yazar Vidad'ın o anki psikolojisini, düşüncelerini okuyucuya iç konuşma da diyebileceğimiz iç monolog tekniğiyle aktarır:

Eğer sevginin kaynağı inandığımız değerler olsaydı, Fâik'le evlenirdim.
O nereye gidersen ben de oraya giderdim. Daha önce defalarca olduğu gibi.

²⁵⁰ a.e., s. 77-80.

²⁵¹ a.e., s. 55-56.

²⁵² a.e., s. 99-105.

Ancak Arap Devrimi'miz, pek çok aşamasında ulusal şartlarımızı değiştirdi. Bir komünisti nasıl sevebilirim? Diyelim ki ahlakım, tasarruflarım ya da hayatım hakkında Fâik benimle anlaşamadı; bu durumda benimle evlenir miydi? Tamam şu anda benim görüşüm de onunkiyle farklı ve o benimle evlenmek istiyor. Ancak şu var ki, Fâik, beni etkileyebileceğini düşünüyor. Fâik benim gibi düşünmüyor. Ona göre inandığımız değerler insanın kişiliğinin bir parçası ancak bizim durumumuzda kalpler arasında bir anlaşmazlık yok. Fâik, inançları toplumun bireylere dayattığını savunuyor. Ancak benim milliyetçiliğim bana, 'bu toplumun bir parçası olduğumu, onun bir parçası olarak yaşadığımı, gücüne katkı sağladığımı' söylüyor.²⁵³

Yazar burada okuyucuya Vidad'ın gerçek duygularını aşikâr etmektedir. Hatta olayın muhatabı Fâik henüz Vidad'ın nasıl bir tasarrufta bulunacağını bilmez, bihaberken okuyucu durumdan haberdardır.

²⁵³ Abdullah et-Taî, **Melâiketu'l-Cebel el-Ahdar**, 2. bs., 2009, Kuveyt, Er-Rebîân Basım ve Dağıtım Şirketi, s. 81-82.

SONUÇ

Abdullah et-Tâî ve Melaiketu'l-Cebeli'l-Ahdar adlı roman başlığıyla ele aldığımız çalışmamız neticesinde görüldü ki; Arap Yarımadası'nın güneydoğusunda yer alan Körfez ülkesi Uman, bir yandan ülke içindeki iktidar çatışmaları diğer taraftan istilacıların nüfuz mücadelesine maruz kalmıştır.

Ülkedeki iç çatışmalar ve istila faaliyetleri, Uman'ın sadece ekonomisini etkilemekle sınırlı kalmamış, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarında geri kalmasına neden olmuştur. Halk, hayatını idâme ettirebilmek ve kültürel tatmini sağlayabilmek adına mücavir ülkelere yönelmeye başlamıştır. Bu göç kafilesini oluşturan kesimlerden en önemlisi de ülkenin aydınlarıdır. Bu döneme bizatihi tanıklık eden aydın kesim, maruz kalınan zorlukları eserlerinde işlemiştir.

Bu eserlere bakıldığında, özellikle 19. yy'da başlayıp 20. yy'ın son çeyreğine kadar devam eden İngiliz sömürgesinin etkisinin öne çıktığı görülmektedir. Sömürgecinin etkisi Uman edebiyatında farklı sonuçlara yol açmıştır. Bunlardan ilki; modern Uman edebiyatının, sair Arap ülkelerine göre daha geç neşv ü nema bulmasıdır. Başta roman olmak üzere Uman'da kısa hikâye, öykü, tiyatro vb. edebî sanatlar bu gecikmeden hissesine düşüne almıştır. Şiir ise diğer edebiyat türlerine göre en gönenmiş olanıdır.

İkinci etkisi ise özellikle sömürge faaliyetlerinin bölgede hissedilmeye başlamasıyla birlikte göç eden entelektüel zihinlerin ülke dışında şekillenmesi olmuştur. Yaşamlarını bir süre gurbette devam ettiren edebiyatçılar, Uman'ın ulus devleti sürecine girmesiyle ülkelere dönmüşler, edindikleri geniş vizyonu ve kültürel zenginlikleri milli edebiyatlarına ilhak etmişlerdir. Kendi topraklarının uzağında yeşeren modern Uman edebiyatı, daha zengin bir yelpaze ile vatanında kök salmıştır.

Üçüncüsü ise; sömürgeye karşı sergilenen mücadelede, edebiyatın bir vasıta olarak kullanılmasıdır. O dönemde kaleme alınan eserlerde, halkı cesaretlendirici, millî şuuru güçlendiren ve mücadeleye çağıran temalara sıklıkla yer verilmiştir.

Bu saydığımız maddeler göz önüne alındığında; ülkedeki iç karışıklar ve sömürge faaliyetleri, modern Uman edebiyatının geç gelişmesine sebep olurken aynı zamanda kısa sürede ciddi mesafeler kat etmesine vesile olmuştur.

Vatanseverlik, bağımsızlık ve sömürgeye karşı mücadele temaları, modern edebiyattaki; şiir, roman, kısa öykü ve tiyatro gibi temel türlerde sıklıkla incelenmiştir. Uman'ın 1970'te artık ulus devleti olması ve kalkınma çağının kapsamı aralamasıyla bu temalar yerini sosyal meselelere bırakmıştır.

Uman edebiyatının bu yolculuğunda öne çıkan yazar, şair ve gazeteci Abdullah et-Tâî de diğer çağdaşları gibi göç sürecini bizatihi yaşamış ve ülkesinin verdiği mücadeleye kalemiyle destek olmuştur.

Tâî bu bağlamda kaleme aldığı eserlerine özelde Uman; genelde Arap ülkelerinin, dış müdahalelerinin pençesinden ancak ve ancak Arap Milliyetçiliği'nin birlikte sağlayacağı mücadele ruhuyla kurtulabileceği düşüncesini taşımıştır. Eserlerinde toplumcu gerçekçi sanat tarzını benimsediği görülen Tâî, Uman halkını mücadele için cesaretlendirmek istemiştir. Tâî'nin ve modern Uman edebiyatının ilk meyvelerinden *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar* romanı, İngilizler karşısında bu devrim ruhunu yansıtmaktadır. Keza bir diğer romanı *Şirâu'l-Kebir* de aynı bakış açısıyla Portekiz işgalinden kurtulma fikrini aşılarmaktadır.

Tâî'nin fikir dünyası sosyalist bakış açısına dayansa da dinî kimliği onun ayrılmaz bir parçası olmuştur. Öyle ki, din ve inanç temaları, şiir, roman, hikâye vb. eserlerinde bariz bir şekilde hissedilmektedir.

Tâî'nin eserlerinde, tarihî verilere sıklıkla yer vermesi hatta eserin temelini bunun üzerine inşa etmesi, roman kurgusunun pek sağlam olmaması, halkı aydınlatmak için bazı bölgeleri bilhassa konu edinmesi, verilen mücadelenin halk nezdinde doğup büyümesi, romanda eğitici rolü üstlenen karakterlerin bulunması; bu eserlerin toplumcu gerçekçi özellikleri bünyesinde barındırdığını göstermektedir. Buna ilaveten, iç monolog, mektup, geri dönüş, özetleme, montaj ve diyalog gibi tekniklerle hikâyenin alanını genişletmektedir.

Eserlerinde yer alan karakterler de sömürge karşısında halkı birlik ve beraberliğe çağıran, yumuşak huylu, ahlaklı ve çözüm odaklıdır. Bunun yanı sıra eserlerindeki karakterlerin çoğu gerçek, tarihî şahıslardır. Tâî'nin eserlerinde yer verdiği kadın karakterlerin rolü, en az erkekler kadar etkindir. *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar* romanındaki başkahramanlardan Vidad'ın verilen mücadeledeki payı, bir diğer başkahraman Hâlid kadar etkindir. Hatta Vidad, tökezlenildiğinde yeniden ayağa kalkma gücü ve umut aşılamaktadır. Tâî'nin kadın-erkek meselesine dönemine nazaran daha geniş bir pencereden bakmasının, benimsediği sosyalist görüşün bir tezahürü olabilir.

Tâî, romanlarında Arap İslâm dünyasını kapsamakla birlikte özelde Uman'ı konu edinmiştir. Ülkesinde yaşanan ayrışmaları eleştiren Tâî, birlik ve beraberliğin altını her münasebette çizmeyi ihmal etmemiştir. Bununla birlikte realist bir bakış çizgisinden de ayrılmamıştır.

Bu bağlamda, *Melâiketu'l-Cebeli'l-Ahdar* romanı hem yazarın hem de Uman toplumunun yakın tarihinde yaşadığı olayları yansıttığından bizlere Uman toplumu hakkında bilgi edinebilmek için kapı aralamıştır. Abdullah et-Tâî gibi diğer Umanlı edebiyatçıların eserlerinin incelenmesi, Türk okuyucusuna, Uman halkını ve toplum yapısını daha yakından tanıma fırsatı sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdulhamid, Salah: **El-ı'lâm ed-Duveli ve Te'sirihi**, Hibatu'l en-Nîli'l-Arabiyye li'n-Neşr ve't-Tevzi', 2014.
- Ahmed, Şirin İsmail: **El-Mu'cez fî Tarihi Sultanati Uman, El-Kadim ve'l-Hadis**, Dâr al-Haliç lil-Neşr ve't- Tevzi', Amman, 2016.
- Aktaş, Şerif: **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2. bs., 1991.
- Anonim: **Mevsû'atu A'lâmu'l-Ulemâ ve'l-Udebâ el-Arab ve'l Muslimun**, Munazzımatu'l-Arabiyye li't-Terbeviye ve's-Sekâfe ve'l-Ulûm, Beyrut, 2007.
- El-Atum, Kâmil; El-Îsânî, Said: "Abdullah et-Tâî Rivâiyyen", Mecelletu Kuliyeti't-Terbeviyye, Bağdat, 2011.
- Avcı, Câsim: "Ya'rubîler", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, C: 43, 2013, s. 335-336.
- Aydın, Mehmet S.: İkbâl Muhammed, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2000, İstanbul, c.22, s.17-23.
- Âyiş, Abdulfettah: **Mu'cemu'l-Udebâ mine'l-Asrı'l-Câhili Hatta Sene 2002**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.
- Ayyıldız, Erol: "Makâme", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2003, Ankara, c.27, s.417-419.
- El-Belazurî, Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud: **Futûhu'l Buldân**, Beyrut, Dâru'l-Mektebi'l-Hilâl, 1988.

- El-Beyl, Faris Tevfik: **Er-Rivâyetu'l-Haliciyye Kırâat fi'l-Ensâkı's-Sekâfiyye**, Şeriketu Daru'l-Akademiiyyin li'n-Neşr ve't-Tevzi', Amman, 2016.
- Bilge, L. Mustafa: "Uman", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2012, C.42, s. 140-144.
- Bilge, L. Mustafa: "Bu Said Hanedanı" **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1992, C:6, s. 339-340.
- Bilge, L. Mustafa: "Birleşik Arap Emirlikleri", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 1992, İstanbul, c.6, s.200-203.
- Câhız **El-Beyân ve't-Tebyin**, Dar ve Mektebetu'l-Hilâl, Beyrut, h.1423,
- Cengiz, Hatice: **Uman Sultanlığı**, İHH İnsani Sosyal Araştırmalar Merkezi, İstanbul, 2018.
- Choueiri, Youssef M.: **Ortadoğu Tarihi Dini, Siyasi, Kültürel ve Ekonomik Perspektiften**, Çev. Fethi Aytuna, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 2011.
- Cleveland, William L.: **Modern Ortadoğu Tarihi**, Çev: Mehmet Harmancı, 1. bs., İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008.
- Çelik, Yakup: "Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki; Tarihî Romanda Kişiler", Bilig, sayı:22, 2002.
- Çıraklı, M. Zeki: **Anlatıbilim Kurumsal Okumalar**, Hece Yayınları, Ankara, Nisan 2015.
- Derviş, Ahmed: **Medhal ila Dirâseti'l-Edebi Uman**, Daru'l Usra li'l-Beşr ve't-Tevzi', Eş-Şarika 1992.
- Durmuş, İsmail: "Mecnûn", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2003, Ankara, c.28, s.277-278.

- Dursun, Davud: “Kasım Abdulkerim”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2001, İstanbul, c.24, s.538-539.
- Dursun, Davud: “Cemal Abdünnâsır”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 1993, İstanbul, c.7, s.296-301.
- Erol, Safiye: **Makaleler**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2. bs. 2005.
- Fığlalı, Ethem Ruhi: “Cülenda b. Mes’ud”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1993, C. 8, s.107-108.
- Gânim, İbrâhim El-Beyyûmî: “İhvân-ı Müslimîn”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2000, İstanbul, c.21, s.580-583.
- Görgün, Hilal: “Port Said”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2007, İstanbul, c.34, s.326-327.
- Harirî, Râfide: **Nizam ve’s-Siyâsâtî’t-Ta’lim ve’t-Tatvirihâ fi Düvel Meclisi’t-Teâvun el-Halicî**, Daru’l-Yâzûrî, Amman, 2017.
- Harisiyye, El-Cuha: **Menâmât**, El-Muessesetu’l- Arabiyye li’d-Dirârât ve’n-Neşr, Beyrut, 2004.
- Harisiyye, El-Cuha: **Nâzince**, Daru’l-Âdâbi’l-Umaniye, Maskat, 2016.
- Harisiyye, El-Cuha: **Makâtî‘ min Sîrati Lubna İz Âni’r-Rahîl**, Dairatu’s-Sekâfe ve’l-I’lâm, Şarika Hükümeti, 2011.
- Harisiyye, El-Cuha: **Sabıyyu ‘Ala’s-Sathı**, Daru Ezmine li’n-Neşr ve’t-Tevzi’, Amman, 2007.
- Harisiyye, El-Cuha: **Uşşu li’l-Asâfir**, Nâdi’s-Sekâfî, Maskat, 2010.
- Harisiyye, El-Cuha: **Es-Sehâbetu Tetemennâ**, Mas’â li’n-Neşr ve Tevzi’, Manama, 2005.

- Hizmetli, Sabri: “Karmatiler”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 2001, İstanbul, C. 24, s.510-514.
- El-Husaybi, Muhammed bin Raşid bin Uzeyz: **Şakaiku’n-Nu‘man ala Sumuti’l-Cemân fi Esmâi Şuarai Uman**, Uman Milli Miras ve Kültür Bakanlığı, Maskat, 1994.
- İbnü'l Esir, Ali: **El-Kâmil fi't-Tarih, (İslam Tarihi)**, çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul, Bahar Yayınları, 1985.
- İbrahim, İyad Abdulmecid: **Ru'ya Mukarabât fi'ş-Şi'ır**, Merkezu'l-Kuttâb el-Akademî, Amman, 2014.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin: “Arap Birliği”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 1991, İstanbul, c.3, s.325.
- Kafesoğlu, İbrahim; Yıldız, Hakkı Dursun; Merçil, Erdoğan: **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul Araştırma ve Eğitim Vakfı, İstanbul, 1999.
- Karaarslan, Nasuhi Ünal: “İbn Düreyd”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İslam Araştırmaları Merkezi, 1999, İstanbul, c.19, s.416-419;
- Kavas, Ahmet: “Zengibar”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2013, C:44, s. 262-267.
- El-Kindî, Muhsin b. Hamud: “Abdullah et-Tâî Hayatı ve Edebî Çalışmaları”, **Sultan Kâbus Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi**, Maskat, 1994.
- El-Kindî, Muhsin b. Hamud: **Dirâsât fi I‘lâmı’t-Tecrübeti’l-Edebiyyeti’l-Umaniyyeti’l-Hadise**, Abdullah et-Tâî, El-Cenâdiriyye li'l-Neşr ve't-Tevzi' Daru'l-Yafa, Amman, 2009.
- Miles, Samuel Barrett: **El-Haliç Buldânuhu ve Kabâiluhu**, çev. Muhammed Emin Abdullah, Kültür ve Turizm

- Bakanlığı, Maskat-Uman, 2. bs, 2016,
- Ötenkaya, Yusuf: “Sünni Politik Tarih Yazımında Karmatî İsmâîlîlerinin Heterodoksluğu”, **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2018/2, C. 17, Sayı: 34, s. 619-648.
- Özbaran, Salih: **Uman’da Kapanan İmparatorluklar Osmanlı ve Portekiz (Emperyal ve Kutsal, Muhafız ve Mültezim)**, Tarihçi Kitapevi, İstanbul, Ocak 2013.
- Salimî, İmam Nureddin Abdullah bin Humeyyid: **Tuhfetu’l-A‘yan bi Sireti Ehli Uman**, Şebab Matbaası.Kahire, h.1350.
- Es- Siyabi, Salim b. Hamud b. Şamis: **Uman Abre’t-Tarih**, Uman Milli Miras ve Kültür Bakanlığı, Maskat, 1980.
- Şeşen, Ramazan: “Câhiz”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 1993, İstanbul, c.7, s.20-24.
- Talât, Dz. Kaymakamı Sait: **Uman ve Hint Denizleri Hakimiyeti ve Türkler**, Deniz Matbaası, İstanbul, 1934.
- Et-Tâî, Abdullah: **El-Edeb’ul-Muâsır fi’l-Halici’l-Arabî, Câmiatu’l-Duveli’l-Arabiyya El-Munazzamatu’l-Arabiyya li’t-Terbiyye ve’s-Sekâfe ve’l-Ulûm Ma’hedu’l-Buhûs ve’d-Dirâsâti’l-Arabiyye**, Kahire, 1974.
- Et-Tâî, Abdullah: **Melâiketu’l-Cebel el-Ahdar**, Er-Rebîân Basım ve Dağıtım Şirketi, Kuveyt, 2. bs., 2009.
- Et-Tâî, Abdullah: **Tarihu Uman es-Siyasî**, Şeriketu’Rebîân li’n-Neşr ve’t-Tevzi’, Kuveyt, 2008,
- Et-Tâî, Abdullah: **El-Fecru’z-Zâhif**, Halep, Ed-Dat Matbaası, 20

Ağustos 1966.

Et-Temimî, El-İmam el-Hafız Ebi Saad Abdulkerim: **El-Muntehab min Mu'cemi Şuyuh**, Daru Âlemi'l-Kutub, Riyad, 1996.

Yazıcı, Hüseyin: “Bahreyn’de Kısa Öykü”, **Şarkiyat Mecmuası**, sayı: 21, İstanbul, 2012/2.

Yazıcı, Nesim: **İlk Türk İslam Devletleri Tarihi**, Ankara, Türk Diyanet Vakfı, 2002.

Yıldız, Hakkı Dursun: **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, İstanbul, Çağ Yayınları, 1986.

Yiğit, İsmail: “Ömer bin Abdulaziz”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İslam Araştırmaları Merkezi, 2007, İstanbul, c.34, s.53-55.

Yusuf, Muhammed Hayr Ramazan: **Mu'cemu'l Muellifini'l-Muâsırûn fi Âsârihimi'l-Mahtuta ve'l-Mefkude Ve Mâ Tubia Minha ve Hukkika Ba'de Vefatıhım**, Mektebetu'l-Melik Fahd el-Vatanîyye Esnâi'n-Neşr, Riyad, 2004.

Yüzbaşıoğlu, Muammer: **Örneklerle Edebiyat Bilgileri**, Kipaş Dağıtımçılık İstanbul, 1996.

Ez-Zirikli, Hayruddin: **El-I'âm**, Daru'l-İlm Meleyin, Beyrut, 15. bs, 2002.

Zorgbibe, Charles: **Körfez'in Tarihi ve Jeopolitiği**, Çev. Yıldırım Büktel, İstanbul, İletişim Yayınları, Nisan 1992.

Taha Kılınç, “Sıcak Gündemde Uman Molası”, Yeni Şafak Gazetesi, (Çevrimiçi) www.yenisafak.com/yazarlar/tahakilinc/sicak-gundeme-Uman-molasi-2044656, 28.03.2019.

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu DEİK, “Uman Ülke Bülteni”, (Çevrimiçi)
<http://www.deik.org.tr/uploads/oman.pdf>, 27.03.2019.

Türkiye Dışişleri Bakanlığı, “Uman/ Uman’ın Siyasi Görünümü”, (Çevrimiçi)
<http://www.mfa.gov.tr/oman-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, 27.03.2019.

Arap Birliği, “Uman”, (Çevrimiçi)
<http://www.lasportal.org/ar/aboutlas/Pages/CountryData.aspx>, 27.03.2019.

Birleşmiş Milletler, “Oman”, (Çevrimiçi) www.un.org/en/member-states/index.html,
27.03.2019.

“El-Ensâb li’s-Sahâri”, **Mektebetu’s-Şâmile**, (çevrimiçi),
<https://shamela.ws/index.php/book/491>, 08.01.2020.

İdâat mine’s- Şı’rı’l-Umanî-El-Keyzânî El-Karnu’s-Sâdis Aşera el-Mîlâdi”, **Nizva Dergisi**,
1 Temmuz 1999, (çevrimiçi) <https://www.nizwa.com/>, 18.12.2019.

Hilal el-Haceri, “İbn Razik”, **Nizva Dergisi**, 01.01. 1999, (Çevrimiçi)
<https://www.nizwa.com/%D8%A7%D8%A8%D9%86-%D8%B1%D8%B2%D9%8A%D9%82-1783-1874/>, 2 Ekim 2019.

El-Felak, “23 October 1972 Sudûru’l-Adedi’l-Evvel min Mecelleti’l-Akide”, (çevrimiçi)
<https://www.alfalq.com/?p=8859>, 14.12.2019.

Muhammed bin Süleyman el-Hadramî, “*Kırââ fî Rihleti Ebi Hâris li’s-Şeyhî’l-Edib Muhammed bin Alibin Hamis el-Bervânî*”, Ceridetu Uman, 4 Ağustos 2017, (çevrimiçi)
http://omanzanzibar.blogspot.com/2017/08/blog-post_4.html, 17.12.2019.

“El-Gaşri Min Hilâli Kasâidi Divânihi”, **Nizva Dergisi**, 1 Ocak 2008, (çevrimiçi)
<https://www.nizwa.com/>, 17.12.2019.

“İbn Razik”, **Nizva Dergisi**, 1 Ocak 1999, (çevrimiçi)

<https://www.nizwa.com/%D8%A7%D8%A8%D9%86-%D8%B1%D8%B2%D9%8A%D9%82-1783-1874/>, 17.12.2019.

aljazeera.net, Vefâtu'r-Rivâi'l-Ummânî Ahmed ez-Zebidî, 08.03.2018 (çevrimiçi), <https://www.aljazeera.net/>, 25.12.2019.

Omandaily Gazetesi, 22 Mayıs 2019, (çevrimiçi) <https://www.omandaily.om/?p=701394>, 26.12.2019.

BBC News, 22 Mayıs 2019, (çevrimiçi), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48364029>, 26.12.2019.

“Cuha el-Harisiyye el-Vakî' Ekser Garabiyyeten Felimâza La Yuhasibu? Seyyidâtu'l Kamer Rivâyetun Muhtemmetun biemri't-Tağyîr ve't-Tehavvulât fi'l-Muctema”, **Nizva Dergisi**, 1 Ekim 2010, <https://www.nizwa.com/>, 26.12.2019.

Caizetu'l-Katara li'r-Rivayati'l-Arabiyye, (çevrimiçi) <https://www.kataranovels.com/novelist/%D8%AC%D9%88%D8%AE%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%A7%D8%B1%D8%AB%D9%8A/>, 26.12.2019.

Fâtîma bintu Enver el-Levâtî'nin resmi sitesi (çevrimiçi) <http://fatma-anwar.blogspot.com/>, 27.12.2019.

aljazeera.net, “Er-Rivâi Ali el-Mî'mârî ve't-Tefkik el-Meskut anhu, 13.05.2013, (çevrimiçi), <https://www.aljazeera.net/>, 27.12.2019.

“El-Kâs Abdulaziz el-Fârisî: Ahlam Bisârid Yuîdun'n-Nazar fi Târihinâ el-Mektûbu'l-Âlem Yaûlu Nefsehu Bi's-Sıhriyye”, **Nizva Dergisi**, 1 Eim 2008, (Çevrimiçi), <https://www.nizwa.com/>, 28.12.2019.

Uman Enformasyon Bakanlığı internet sitesi, (çevrimiçi) <http://5.37.56.186/module.php?m=pages-showpage&CatID=153&ID=680>, 09.11.2019.

Sema İsa, “Abdullah et-Tâî, Rahâbetu'l-İbda' el-Umanî”, El-Vatan Gazetesi, 13 Mart 2016,

(çevrimiçi) <http://alwatan.com/details/102961>, 13.11.2019.

Bahreyn Dışışleri Bakanlığı resmi internet sitesi, (çevrimiçi) <https://www.mofa.gov.bh/Default.aspx?tabid=9963&language=ar-BH>, 13.11.2019.

El-Vatan Gazetesi, sayı: 104, yayın tarihi: 7.26.1973. (çevrimiçi) <http://www.alwatan.com/THAKIRA.htm>, 15.11.2019.

Abdulvehhab Katâye, “Abdullah et-Taî:Zorluklar Karşısında İyi Bir Yanıt”, **El-Beyan**, 28 Eylül 2007, (çevrimiçi) <https://www.albayan.ae/sports/2007-09-28-1.794071>, 14 Ekim 2019.

Eş-Şebibe Radyosu, “*Siratu'l-Edib ve'l-Münadıl er-Râhıl Abdullah et-Tâî*”, 14 Ocak 2019, (çevrimiçi), <https://www.youtube.com/watch?v=7vqBrOpPU2k>, 30.11.2019.

Mustafa Özcan, “Nasır’dan Sisi’ye”, Dünya Bülteni, 14 Şubat 2014, (çevrimiçi) <https://www.dunyabulteni.net/nasirdan-sisiye-makale.19538.html>, 28.10.2019.

BAE Başkanlık İşleri Bakanlığı resmi sitesi, (çevrimiçi) https://www.na.ae/ar/ourtresure/ff_saqr.aspx, 12.01.2019.

TimeTurk, “Cemile Buhayrat”, (çevrimiçi) <https://www.timeturk.com/cemile-buhayrat/biyografi-782827>, 30.10.2019.

Muhammet Örtlek, Yeni Asya, “Hür Subaylar Darbesi - 23 Temmuz 1952”, 21 Ağustos 2018, (çevrimiçi) https://www.yeniasya.com.tr/muhammet-ortlek/hur-subaylar-darbesi-23-temmuz-1952_470846, 30.10.2019.

Cumhuriyet Gazetesi Arşivi, 13 Mart 1956, (çevrimiçi) <https://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/1956/3/13.xhtml>, 31.10.2019.

Aljazeera.net, El-Hac Emin el-Hüseyni, (çevrimiçi) <https://www.aljazeera.net/specialfiles/pages/ccb5dd8c-d9a7-4a33-8216-e7f80bd9fc48>, 31.10.2019.

Wikizer, Harold Macmillian, (çevrimiçi) https://www.wikizero.com/tr/Harold_Macmillan, 31.10.2019.

El-Vatan Gazetesi, 09.06.2014, (çevrimiçi) <http://alwatan.kuwait.tt/articledetails.aspx?id=364041&yearquarter=20142>, 20.12.2019.

“Telhîs Müellefi Rucû‘ ile’t-Tufûle”, (Çevrimiçi) <http://hindoo-b.blogspot.com>, 30 Mayıs 2019.

Google Maps, (çevrimiçi), <https://www.google.com/maps/place/AI+Jalali+Fort/@23.6168648,58.5977858,15z/data=!4m5!3m4!1s0x0:0x6cf4df2ab71037b3!8m2!3d23.6168648!4d58.5977858>, 04.11.2019.

Anadolu Ajansı, (çevrimiçi), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/Umanin-yeni-sultani-heysem-bin-tarik-bin-teymur-oldu/1699418>, 14.01.2020.